

CADERNOS DE LINGUA

25

2003

REAL
ACADEMIA
GALEGA

CADERNOS DE LINGUA

ANO 2003

25

REAL
ACADEMIA
GALEGA

Director: Constantino García
Vicedirector: Manuel González González
Coordinador: Xosé Luís Regueira
Secretaria: María do Carme Pazos Balado

Consello de redacción:

Carlos Díaz Abreira, Xermán García Cancela, Antón López Dobao,
Miguel Pérez Pereira, Modesto A. Rodríguez Neira

Comité científico:

R. Álvarez Blanco (Un. Santiago), J.A. Argente Giralt (Un. Aut. Barcelona), Takekazu Asaka (Un. Azabu), Michel Contini (Un. Stendhal de Grenoble), F. Fernández Rei (Un. Santiago), P. García Mouton (CSIC Madrid), Taina Hämäläinen (Un. Helsinki), Johannes Kabatek (Un. Freiburg), R. Lorenzo Vázquez (Un. Santiago), C. de Azevedo Maia (Un. Coimbra), David Mackenzie (Un. Corcaigh), Lorenzo Massobrio (Un. Torino), Michael Metzeltin (Un. Viena), Boris Narumov (Un. San Petersburgo), A. Santamarina Fernández (Un. Santiago), M. Santos Rego (Un. Santiago)

Colaboracións e correspondencia:

Xosé Luís Regueira Fernández
Paseo da Quinta, 23
15897 Santiago de Compostela

Subscripción e intercambio: Dirixirse a

Editorial Galaxia, S. A.
r/. Reconquista, 1 - 36201 Vigo

©, Real Academia Galega
A Coruña, 1990

Edita: Real Academia Galega
r/. Tabernas, 11 - 15001 A Coruña

I.S.S.N.: 1130-5924

Título clave: Cadernos de Lingua
Título abreviado: Cad. Ling.

Depósito Legal: C-1.642-1992

Deseño: M. Janeiro
Imprime: Difux, S.L.

ÍNDICE

ARTIGOS

B. GONZÁLEZ REI, Interferencias do castelán galego na realización das consoantes nasais	5
V. FORMOSO GOSENDE, Linguaxe e empresa en Galicia. Aproximación a usos e actitudes	27
A. FERNÁNDEZ SALGADO, X. LOREDO GUTIÉRREZ, H. CASARES BERG, I. SUÁREZ FERNÁNDEZ, M. RODRÍGUEZ NEIRA, M. GONZÁLEZ GONZÁLEZ, Revisión das actitudes lingüísticas da mocidade galega: Resultados dunha achega indirecta e cualitativa	63
S. DOMÍNGUEZ PORTELA, Achega ó vocabulario mariñeiro do Val Miñor	75
C. BÚA, A zangarriada	123
M. GONZÁLEZ GONZÁLEZ, Síntese dos cambios do novo texto das normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego, aprobado pola Real Academia Galega en sesión plenaria do día 12 de xullo de 2003, con respecto ao texto da edición de 1995	129

RECENSIÓNS

<i>Dialectoloxía e léxico</i> , R. ÁLVAREZ, F. DUBERT, X. SOUSA (S. A. Pintos)	143
<i>Para unha historia do estándar galego. As propostas do período 1966-1980</i> , S. ALONSO PINTOS (X. A. Lado Lago)	145
<i>Falar galego: "no veo por qué". Aproximación cualitativa á situación sociolingüística de Galicia</i> , A. IGLESIAS ÁLVAREZ (M. Barreiro)	149
<i>Gramática italiana II</i> , I. GONZÁLEZ FERNÁNDEZ (S. Porras Castro)	157

INTERFERENCIAS DO CASTELÁN NO GALEGO NA REALIZACIÓN DAS CONSOANTES NASAIS

BEGOÑA GONZÁLEZ REI

1. *Introdución*

O obxectivo do presente traballo é amosa-los casos de interferencia do castelán no galego na realización das nasais. Faise un estudo fonético, puramente descritivo, sen pretensións fonolóxicas. As dúas linguas, o castelán e o galego, teñen as mesmas consoantes nasais, entre elas os dous fonos [n] e [ɲ], pero empregan este repertorio de maneira diferente. Neste traballo só se farán breves referencias a cómo funcionan os fonos nunha lingua ou noutra, e fundamentalmente farase unha análise fónica contrastiva de ámbalas normas para constata-la interferencia dos usos casteláns na fala dos galegos.

Referíreme ó estado da cuestión neste tema, a algúns estudos sobre as nasais galegas, especialmente a aqueles que tratan dos problemas fonéticos e fonolóxicos do [ɲ] velar en galego.

Para a realización deste estudo pártese dun corpus oral gravado da televisión, do que foron extraídos tódolos exemplos citados no traballo.

2. *Metodoloxía*

2.1. *Corpus*

O corpus de estudo está constituído por varios programas, os máis deles da Televisión de Galicia, pero tamén algún de Televisión Española. Incluíronse:

- programas informativos: varios telexornais mediodía da TVG e informativos territoriais de TVE;
- programas deportivos: programas de análise deportiva e retransmisión dun partido de baloncesto;
- programas de variedades: un especial sobre o Entroido, e varios programas de reencontros (Encontros e Galeguidade);

- magazines divulgativos, con entrevistas sobre moda, saúde e lingua;
- espazos meteorolóxicos;
- anuncios de televisión;
- espazos de ficción: unha película (*Adiviña quen vén cear esta noite*) e unha telenovela (un capítulo da serie *Soledad*).

Ó esta-lo corpus extraído da televisión, non témo-las mesmas realizacións de tódolos informantes, coma se realizasen enunciados gravados nun laboratorio. Falan nun determinado contexto sen sospeitar que a súa fala vai ser analizada, e cada un pronuncia secuencias distintas. A vantaxe deste tipo de gravación é que as realizacións presentan unha maior naturalidade. A espontaneidade dos ítems depende do locutor e do programa, e isto inflúe en factores de alocución como concentración, velocidade, etc. Hai no corpus discursos con distinto grao de planificación e con distintas variedades de lingua: algúns locutores pretenden reproducir-lo galego estándar, como é o caso dos presentadores de informativos, que len un texto preelaborado, e outros utilizan un galego coloquial, como é o caso das persoas entrevistadas por programas de variedades, etc. A idade e procedencia dos informantes varía e non aparecen neste pequeno corpus cunha representación ponderada. Para rematar, algúns deles percíbese que son galegofalantes habituais e outros que están fortemente instalados no castelán.

2.2. Metodoloxía

Os programas graváronse directamente da televisión e dixitalizáronse.

Etiquetouse o texto utilizando o programa Transcriber, unha ferramenta de transcripción, que ten a vantaxe de aliña-lo texto co audio, de xeito que coñecemos en qué segundo exacto se localiza no arquivo de audio cada aparición gardada no arquivo de texto. Isto permite unha busca automática de texto e a localización rápida da realización oral. Cada nasal etiquetouse distinguindo entre os seguintes casos distintos:

- nasal velar medial
- nasal final + consoante
- nasal final + vogal
- nasal final + artigo
- nasal final + pronome
- nasal final + pausa

Deseguido fixéronse buscas automáticas das etiquetas, seleccionáronse os casos máis relevantes e localizouse o anaco de audio aliñado a este texto.

Fíxose unha análise perceptiva das realizacións, dado que é doado discerni-lo punto de articulación velar e alveolar auditivamente.

3. O valor fonolóxico do [ŋ]

En galego non teñen o mesmo valor fonolóxico as secuencias [ˈduma] [ˈduna] e [ˈduŋa], nin [ˈkuŋa] e [ˈkuna], nin tampouco [ˈuna], [ˈuŋa] e [ˈuŋa]. Mentres que non hai dúbida sobre a existencia de dous fonemas nasais /m/, /n/ tanto en castelán coma en galego, existe unha discusión aínda por resolver tocante ó valor fonolóxico do [ŋ] velar en posición intervocálica (tanto en posición interior de palabra coma, por fonética sintáctica, en posición final de palabra). Os estudosos non se poñen de acordo sobre se o verdadeiramente distintivo da secuencia [ˈuŋa] é o punto de articulación velar da nasal e, xa que logo, existe un fonema /ŋ/, como opina, entre outros, Dubert (1996):

“Nótese, polo demais, que tanto Vidal (1997) coma Castro (1989) recoñecen unha regra posléxica de resilabeo que transforma a nasal de *unha* de posnuclear en prenuclear. Nós simplemente consideramos que esa regra se produce dentro do léxico e asociada a un proceso morfolóxico, aínda que non neguemos que existen regras posléxicas de resilabeo”. [Dubert (1996)]

ou ben a súa posición na sílaba (independentemente de que consideren ou non que existe un fonema /ŋ/ no galego), en posición explosiva en [ˈu.na] e implosiva en [ˈuŋ.a], como sosteñen González e González (1997), que consideran que en posición intervocálica non se poden opoñer [n] e [ŋ] por non teren a mesma distribución:

“Trátase de dilucidar se nestes casos en que o *n* velar se pode opoñer ó *n* alveolar, as consoantes se atopan na mesma distribución ou se pola contra o distintivo é o carácter posnuclear do primeiro (*unha*) fronte ó prenuclear do segundo (*una*)”. [González/González (1997)]

En posición implosiva para uns:

“Independentemente do valor fonolóxico que se lle dea á realización [ŋ] en posición intervocálica, coidamos que non hai razóns de peso, fóra da maior universalidade do modelo silábico CV, para considerar que esta consoante nasal non vai foneticamente situada na coda da sílaba. [González/González (1997)]

En posición explosiva para outros:

“Para nós, no sistema fonolóxico do galego existe un fonema /ŋ/ nasal velar oposto a /m/, /n/ e /ɲ/ (cfr. Amable Veiga 1976, que defende a inexistencia de /ŋ/). Este fonema aparece en posición explosiva, pois na posición implosiva só encontrámo-lo arquifonema /N/. [...] Sen embargo, o fonema /n/ só se pode identificar coa realización [n], e o fonema /ŋ/ só co son [ŋ] (véxase a *Gram. Gal.*: 33-34). Isto significa que en [‘ano] identificámo-la secuencia fonolóxica /‘ano/, en [‘uŋa] identificámos /‘uŋa/, e en [ale‘mañ], a secuencia /ale‘maN/”.

O que si está claro para todos é que hai unha diferenza fonolóxica entre [n] e [ŋ] intervocálicos en posición medial de palabra, sexa derivada da oposición prenuclear /n/~/ŋ/ ou da pertenza a sílabas distintas (*duna* [‘duna] / *dunha* [‘duŋa]); e tamén entre [ŋ] + vogal e [n] + vogal (*buscan outro lugar* / *busca noutro lugar*) cando o *n* aparece na zona de contacto de dúas palabras por fonética sintáctica. Así o documentan varios autores: eran *estes* / *era neste*, en *herba* / *enerva*, *¿Quen apagou?* / *¿Quen a pagou?*, *non había* / *non a vía*, etc.

Nós non nos imos deter na discusión sobre o status fonolóxico de [ŋ], nin sobre a súa posición con respecto á sílaba, nin en interior de palabra, nin o posible resilabeo posléxico que se produce por fonética sintáctica. Imos centrarnos soamente nos aspectos fonéticos da pronuncia das nasais e compara-las realizacións e as combinacións de cada lingua.

En certa maneira, imos achegarnos ó tema partindo das regras de uso e das irregularidades neste uso que se poidan atribuír á transposición dos usos da outra lingua.

4. Distribución do N alveolar e velar

4.1. En posición implosiva ante algunhas consoantes

En posición implosiva diante de consoante, as nasais galegas compórtanse dun xeito semellante a como o fan en castelán. O punto de articulación non é pertinente e, xa que logo, fonoloxicamente considérase que son realizacións dun único arquifonema nasal /N/.

Agora ben, tampouco o comportamento das nasais nesta posición é exactamente igual no galego e no castelán, e danse diverxencias entre as dúas linguas nas realizacións de /N/. Brandão de Carvalho (1988: 239), ó abeiro da discusión sobre o status fonolóxico das vogais nasais portuguesas, compara as estruturas silábicas do castelán, do galego e do portugués, partindo da hipótese de que “la force de l’assise consonantique implosive de la nasalité est inversement proportionnelle à celle de sa réalisation vocalique”:

“Soit une syllabe finale $-Vn$, on passe ainsi insensiblement d’une articulation apicale de la consonne (proche de celle d’un n - explosif), accompagnée d’une faible nasalisation de la voyelle, à une réalisation affaiblie, souvent vélarisée à la finale, de la première, associée à une plus forte nasalisation de la seconde, jusqu’à la vocalisation de la consonne (d’où les diptongues nasales), voire au report complet de la nasalité sur la voyelle et au total amuïssement de tout segment épenthétique, notamment à la finale. Ce sont là, approximativement, les cas respectifs du castillan (normatif), du galicien et du portugais, qui représentent autant de degrés de *coarticulation*, pour ainsi dire, de la nasalité et de la voyelle: faible en castillan, moyenne en galicien, forte en portugais”. [Brandão de Carvalho (1988: 239)]

Fala, xa que logo, dun distinto grao de cohesión silábica entre o núcleo (a vogal) e a coda (a nasal) nas dúas linguas.

No castelán a vogal presenta unha nula ou lixeira nasalización, seguida dunha nasal asimilada ó punto de articulación da consoante seguinte (pequeno grao de cohesión) ou dunha nasal alveolar, parecida a un [n] explosivo, en posición final absoluta ou diante de $-s$ final.

No galego a nasalización da vogal é algo maior (aínda que non é moi perceptible, coma no portugués ou no francés) e a articulación da consoante nasal implosiva anteconsonántica é menos forte e tende máis a ser velar ca a adopta-lo punto de articulación da consoante que a segue, aínda que tamén se pode realizar como interdental diante das interdentaís, labiodental diante de labiodental, dental diante de dental, palatalizada diante de palatal, etc. Pronúnciase sempre velar diante doutra consoante velar, alveolar e das nasais labiais, así coma en posición final absoluta. Así:

“A nasal implosiva /ŋ/ ten varias realizacións (...). Ante as outras consoantes admite a pronuncia velar ou unha pronuncia asimilada ó punto de articulación da consoante seguinte: *enfermo* [ŋ], *monllo* [n^h], *non chove* [n^h], *cómpre* [m], *antes* [ŋt]”. [Álvarez/Xove (2000: 41)]

“Aínda que sempre existe a posibilidade de que se realice como velar tamén nos casos anteriores: *anzol* [ãŋθɔɫ] ou [ãŋθɔɫ], *cuncha* [kũn^htʃa] ou [kũŋtʃa]”. [Freixeiro Mato (1998: 176)]

Para Brandão de Carballo, en palabras de González e González (1997: 304), “a realización velar da consoante nasal é o paso intermedio cara á nuclearización da nasalidade”. O galego caracterízase por un grao medio de coarticulación. O paso seguinte, o alcanzado polo portugués (no que non existe a nasal velar), sería o da perda do segmento nasal, coa conservación do trazo de nasalidade sobre a vogal precedente:

“Nos procesos históricos que traen consigo a eliminación das consoantes nasais posnucleares é bastante común que se pase por unha fase na que,

unha vez perdido o segmento nasal da coda, quede aínda un resto do trazo [+nasal] que recae sobre a vocal precedente. Finalmente, este trazo [+nasal] pode tamén perderse: -[ān] > -[ā] > -[a]. O que nesa fase intermedia está asociado ó núcleo silábico é o trazo [+nasal], non o segmento nasal". [Dubert (1996)]

A integración da sílaba é directamente proporcional á febleza da nasal, e ben se sabe que estas son máis débiles no galego ca no castelán (lémbrese a caída das nasais medias intervocálicas latinas: LUNA > gal. *lúa*, esp. *luna*). Con todo, nos últimos tempos constátase unha inversión na dirección do cambio lingüístico, e un retroceso cara á independencia dos constituíntes silábicos e a desvelarización do *n*, resultado, ó meu entender, da influencia do castelán.

Como xa vimos, na norma do galego, fronte ó que si acontece no castelán, a nasal alveolar non adoita aparecer en posición implosiva. Neste sentido, é importante salienta-la pronuncia velar da nasal implosiva ante as consoantes alveolares, sobre todo ante a fricativa alveolar /s/, tanto cando é tautosilábica (*menstrual* [mẽ̃ɲs'trua]) coma heterosilábica (*mensual* [mẽ̃ɲ'sua]), xa que é a pronuncia única dos plurais -ns (*mans* [mã̃ɲs], *camións* [ka'mjõ̃ɲs]).

Pola contra, o [ŋ], que tan frecuente é en posición posnuclear en galego, no castelán estándar só aparece diante de consoante velar:

"La n final de sílaba, en contacto con una consonante velar siguiente, se asimila en la conversación ordinaria, por lo que a la posición de la lengua se refiere, a la articulación de dicha consoante velar". [Navarro Tomás (1985: 141)]

Aínda que non é un fenómeno frecuente, e máis ben o que hai é unha transposición da velaridade galega ó castelán falado en Galicia, nos últimos tempos comézanse a escoitar no galego realizacións alveolares anteconsonánticas (ás veces acompañadas dunha pequenísima pausa), e mesmo nalgúns casos en plurais en -ns.

e é **tamén** deseño, ¿non si, Carmen Pampín? Boa tarde [A Revista: InfoF1]

Os membros do consello de **administración** da institución [Informativos TVG: InfoF2]

despertou / as sospeitas da presenza dun posible artefacto / o que mobilizou os equipos de **desactivación** da Policía [Informativos TVG: InfoM1]

respectando, desde logo, toda **lexislación** vic... vixente [Telexornal: InfoM20]

4.2. En posición final absoluta

Se a nasal alveolar non adoita aparecer en posición implosiva en galego, loxicamente tampouco aparece en posición final absoluta:

“un dos trazos polos que se nos distingue ós galegos é pola velarización do *-n* final que, aínda non sendo un fenómeno descoñecido dialectalmente polo castelán, raramente acada o grao que presenta na nosa lingua”. [González/González (1997)]

“Ante pausa (...) pronúnciase sempre [ŋ]”. [Álvarez/Xove (2000: 41)]

“é a realización substancial que se presenta en posición final absoluta ([diʃo 'nõŋ] 'dixo non)”. [Dubert (1996)]

“Desde un punto de vista sincrónico, a única diferencia entre as nasais posnucleares en galego e en castelán consiste na selección do punto de articulación en posición final absoluta ou ante vocal heterosilábica. O galego selecciona alófonos velares ([es'taŋ] e [es'taŋ a'i]) e o castelán estándar selecciona alófonos alveolares ([es'tan] e [es'tan a'i])”. [Dubert (1996)]

Distínguese, xa que logo, do castelán, que realiza a nasal final normalmente alveolar, aínda que o [ŋ] si existe dialectalmente en posición final absoluta no español de Asturias, Andalucía, Madrid, Canarias; así como en numerosos dialectos hispanoamericanos.

“No español de Asturias e no andaluz, o *-n* final realízase de forma velar, como tamén en numerosos dialectos hispanoamericanos, sobre todo nas chamadas *tierras bajas*: no español das Antillas, en Perú, Venezuela, Colombia, Ecuador, Bolivia, Guatemala e Cuba, podéndose interpretar ás veces como fonema, pois funciona como marcador de fin de palabra, como foi observado por D. L. Canfield, *La pronunciación del español de América*, Bogotá, 1962, 70 (cf. Hans-Dieter Paufler, *Lateinamerikanisches Spanisch*, Leipzig, 1977, 69 ss.)”. [Kabatek (1996, nota 66)]

“La *n* final ante pausa es, generalmente, una *n* relajada en cuya articulación la lengua suele quedar adherida a los alvéolos más tiempo del que duran la presión del aire espirado y las vibraciones vocálicas (...) muchas personas, acaso por influencia dialectal, pronuncian en estos casos, en vez de la *n*, una *ŋ* velar” (Navarro Tomás, 1985: 112)”.

Pero nos medios de comunicación tamén é posible localizar casos de pronuncia alveolar, no canto de velar, do *-n* ante pausa ou en posición final absoluta, e dáse nos falantes máis castelanizados. Este é un dos trazos que distingue un neofalante.

o árbitro **ourensán**, aínda que... [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 dunha **lesión**. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 O tapón de Higgs, o rexeite para **Alston**. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 vai a continuar agora, vai a xogar o barcelona, **con**, dous bases. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 continuar cas súas **rotacións**, Aíto García Reneses. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 cando xogaba **tamén**. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 a segunda, **perdón**. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 para **Elson**, catro de catro. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
Elson, para Nacho Rodríguez. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 Gañou a posición, perante **Elson**. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 Cincuenteseite a **corenteun**, velaí as... [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 con problemas de **audición**. [A Revista: InfoF1]
 e levaron toda a **recadación**. [A Revista: InfoF1]
 imos ver qué noticias nos trae Helena **Pemán**. [A Revista: InfoF1]
 pero a un paso xa do cen por cen de **ocupación**. [A Revista: InfoF1]
 non só é importante conseguí-los cartos, senón **tamén**, e sobre todo, cumprir / as estritas normas de restauración / esixidas pola lei do patrimonio [A Revista: InfoF1]
 ¿E que dixeron sobre o noso intestino, Raúl **Quián**? Adiante outra vez [A Revista: InfoF1]
 miraban a operación con absoluta **admiración**. [A Revista: InfoF1]
 Díxenlles que íamos falar do mal das vacas tolas; farémolo no tempo do Agro que hoxe adianta a súa **emisión** [A Revista: InfoF1]
 ¿Que se che ocorre? ¿que podemos ver a **continuación**? [Encontros: InfoM3]
 esta **canción**, El Abuelo [Encontros: InfoM3]
 Gracias pola súa **atención**. Boa tarde. [A Revista: InfoF1]
 Pechado por **defunción**. Superclerat, un só bocado, abunda. [Publicidade: InfoM21]

4.3. En posición intervocálica medial

En galego, fronte ó castelán, atopamos [ŋ] en posición medial intervocálica nunhas poucas palabras.

a1) As máis comúns son os artigos e os cuantificadores *unba(s)*, *algunba(s)*, *ningunba(s)* e as súas formas contractas cando van precedidas de certas preposicións (*nunba*, *nalgunba*, *dunba*, *dalgunba*, *cunba*, etc.). Dialectalmente tamén *unbos* e *unbes*.

a2) O [ŋ] en posición intervocálica medial de palabra tamén pode aparecer nunha pequena serie de palabras léxicas comúns: *menbir*, *anbelo* (*anbelar*, *anbeloso...*), *anhidro* (*anhídrido*, *anhidrita*, *anhidrose...*), *inhalar* (*inhalación*, *inhalador*), *inhóspito*, *inhumano*, *inherente*, *inhumar* (*inhumación*), *inhabilitar* (*inhabilitación*), *inhibir* (*inhibición*), *panbelénico*. Estas palabras polo xeral son cultismos e as máis das veces son palabras derivadas formadas por un prefixo negativo latino *in-* ou grego *an-* e unha base que comeza por *b-*, con distintos graos de fixación. Pode aparecer así mesmo en nomes propios tomados directamente ou adaptados doutras linguas, como *Copenhague* ou *Bohemia*. Nestes casos, a pronuncia velar probablemente vén motivada pola grafía etimolóxica *-nh-*. Así se desprende da comparación entre formas derivadas co mesmo prefixo ó que se suma unha base que comeza por vogal (*in-operante*) ou por *b-* (*in-humano*): no primeiro caso a pronuncia é sempre alveolar, mentres que no segundo a tendencia é unha pronuncia velar, aínda que tampouco é estraña a pronuncia alveolar. O castelán, que non posúe o dígrafo *-nh-* para representar un fonema velar /ŋ/, pronuncia sempre estas nasais como alveolares.

“En posición interior de palabra o portugués adoptou unha dobre solución: na maior parte dos casos eliminou o *b* intervocálico (*coabitar*, *deson-rar*, *inumano*, etc.); noutros manteno unindo os prefixos cun guión (*pré-his-tórico*, *extra-humano*, *pan-belénico*). Esta dobre solución, insolidaria coa seguida polas outras linguas, explícase pola relativa frecuencia con que se daría a secuencia *nb*, dígrafo que en portugués representa o son [ɲ], co conseguinte erro de lectura en palabras como *anhelar*, *inhóspito*, *inhumano*, etc. Por iso, o portugués eliminou o *b* tras *n*, e por extensión en todos os outros casos. Esta eliminación non ten razón de ser en galego, que non representa con *nb* o citado son; desta maneira pódese manter coherentemente unha grafía etimolóxica en todos os casos: *humano* e *inhumano*, *bábil* e *inhábil*, *berdeiro* e *coherdeiro*, *bonrar* e *deshonrar*, etc. Debe terse en conta ademais que a pronuncia da nasal de *anbelar*, *inhóspito*, etc. é xeralmente velar [ŋ], polo que a grafía é consecuente coa adoptada para este son (*unba*, *algunba*, etc.).” [ILG/RAG (1995: 18)]

a3) Un terceiro caso de aparición do [ŋ] dáse na fala coloquial nas palabras acabadas en nasal cando se lles engade un *-e* paragóxico (*sermonbe*, *abellonbe*, *balconbe*, *bastonbe*, *beizonbe*, *caixonbe*).

En posición intervocálica medial, polo tanto, as ocorrencias de [ŋ] son limitadas no tocante ó número de palabras, aínda que algunhas delas sexan de alta frecuencia na fala.

Son poucos os casos nos que hai unha desvelarización do *-n-* en posición medial intervocálica.

Isto é debido, en primeiro lugar, a que os máis dos casos en que aparece é en palabras de grande uso: *unba* e contraccións. Como xa vimos, nestas palabras o [ŋ] ten función distintiva en posición medial. Así e todo, pódense escoitar pronunciadas con nasal alveolar (*unba* *[una],

cunba *['kuna], *algunba* *[al'guna]) tanto na fala planificada coma na espontánea, nos informativos e nos programas de variedades... É difícil, nestes casos, decidir se estamos ante unha interferencia fónica ou léxica.

hai un instrumento, hai **una** estratexia, que intenta bueno, pois facer que o rural sexa tamén, bueno, pois, competitivo e, e poida ofrecer alternativas, a xóvenes, poida facer alternativas digamos, interesantes. [Telexornal: InfoM15]

causada presumiblemente por **una** bombona de gas butano [A Revista: InfoF1]

Aínda que esta é unha imaxe de infrarrojos que nunca presenta a mesma nubosidade que **una** imaxe visible [O tempo: InfoF3]

que se casara ademais **cuna** vietnamita, José Fernández... e tal. [Encontros: InfoM3]

Nalgúns casos, o falante, consciente do seu erro, autocorrixese:

Tiña estado **alguna** vez, pero bueno, entraba ó mellor comprar **unha** cousa ou dúas. [Telexornal: InfoF4]

Máis a miúdo aparece a pronuncia alveolar naquelas palabras cultas, topónimos, etc. que levan un *-nb-* intercalado, probablemente por tratarse de neoloxismos que entraron na lingua a través do castelán:

Ademais tamén presentan problemas respiratorios por **inhalación** de fume. [Telexornal: InfoM4]

Nós queremos que en Bruxelas se dean os pasos adiante necesarios pra que o cumio de **Copenhage** de decembro peche a operación do ingreso, dicía esta mañá Romano Prodi. [Telexornal: InfoM5]

4.4. En posición final ante vogal

A realización normal en galego da nasal final de palabra ante outra vogal (independentemente de que se considere que hai un resilabeo posléxico, e que polo tanto a nasal sexa explosiva e a vogal tautosilábica, ou que se pense que non o hai e, xa que logo, a nasal continúe sendo implorativa e a vogal heterosilábica) é velar.

“Pronúnciase como velar o <n> en final de palabra cando remata grupo fónico ou cando segue vocal: *para min* [pra'min], *eu non oín iso* [ew non ɔ'ij 'iʃo]” [Regueira (1998: 61)]

“ante vocal heterosilábica ([nõŋ 'ai] ‘non hai’)” [Dubert (1996)]

No castelán, pola contra, a realización habitual da nasal en posición final intervocálica é alveolar: *una solución alternativa* [solu'θjon alterna'tiβa].

A interferencia do castelán no galego dáse, polo tanto, ó se pronunciar como alveolar o -n final cando lle corresponde un punto de articulación velar.

É salientable a diferenza na pronuncia castelá e galega da nasal final neste contexto, e de feito, nalgún caso, utilizouse na televisión o recurso de caracterizar un personaxe de ficción coa pronuncia alveolar desta nasal para poñer de relevo que viña de fóra de Galicia. Así se fai na serie de Mareas Vivas en que un foráneo emite a secuencia '*Non é unha historia interesante*', pronunciando *non é* [no'ne].

En liñas xerais, os galegofalantes non desvelarizan o -n nesta posición, pero esta pronuncia xa se comeza a escoitar cunha certa frecuencia entre falantes novos, urbanos, que teñen tamén outras desviacións fónicas en lingua galega.

Dáse cunha frecuencia relativa no -n final do artigo indeterminado ou dunha preposición. En palabras de Dubert (1996), "é posible que a relación sintáctica directa entre os artigos e as unidades determinadas acelere o proceso nesas unidades".

Un aspecto, un dos aspectos no partido no que manda o Fútbol Club Barcelona. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]

O día vintese os dominicais incluírán **un exemplar**. [Publicidade InfoF9]

Segundo as estatísticas, uns tres millóns de persoas padecen **en España** problemas de retención e incontinencia urinaria. [Telexornal: InfoM6]

Tamén pode ser que te equivoques **con eles** [Película: *Adiviña quen vén cear esta noite*: InfoM22]

Que vou, quedar parada mentres ela coquetea **con el** [Telenovela: *Soledad*: InfoF5]

Ás veces prodúcese no -n final dun verbo seguido da vogal dun substantivo:

Chegamos a Pontevedra. **Ven imaxes** da rotonda do Pino [Bos Días, InfoM16]

dunha preposición:

Veña, Arguiñano, ¡que **están a** piques de chegar! [Publicidade: InfoF10]

ou doutro verbo:

E ata **puideron ilos** visitar o verán pasado [A Revista: InfoF1]

E, noutras ocasións, trátase do -n final dun substantivo, ás veces seguido de preposicións, conxuncións, etc.

A traducción ó braille E a posterior edición dunha serie de libros publicados pola consellería [Informativos TVG: InfoF2]
Abre a túa **man** e colabora. [Publicidade: InfoM23]

pero maioritariamente seguido dun adxectivo que o modifica: *atención especial, selección española, posición estratéxica, administración estadounidense, situación económica, activación económica, federación española, cooperación internacionais, Educación e Familia*).

Televisión Española aumenta a súa oferta informativa en Galicia [Publicidade: InfoM19]

pra **Unión Europea** do PP [Informativos TVG: InfoF2]

de cara á reforma da **Unión Europea** [Informativos TVG: InfoF2]

Son algunhas vantaxes da chamada **administración electrónica**, un camiño aberto que facilita a relación cos organismos públicos. [Telexornal: InfoM7]

O conselleiro de **Educación e Ordenación Universitaria** [Informativos TVG: InfoF2]

incluídas da **denominación Orujo** de Galicia [A Revista: InfoF1]

Podemos concluír que canto máis intimamente estea ligada a palabra acabada en *-n* coa seguinte desde o punto de vista sintáctico (aínda que convén lembrar que non sempre hai unha correspondencia entre esquema entoativo e esquema sintáctico) máis posibilidades de cambio hai. Adherímonos aquí ás palabras de Dubert (1996): “non se producen os cambios á vez en tódolos contextos lingüísticos posibles, senón que vai actuando ós poucos e por contextos gramaticais determinados”.

4.5. Casos especiais: a pronuncia alveolar do *-n* final ante artigo ou pronome acusativo

4.5.1. A norma

Só nuns poucos casos a nasal final de palabra se pronuncia [n] ante vogal en galego.

a) Nas formas verbais rematadas en *-n*, cando van seguidas dos pronomes acusativos de terceira persoa *o, a, os, as*. Hoxe a norma ortográfica reflicte que as dúas palabras morfolóxicas constitúen unha única palabra fonolóxica e que a pronuncia da nasal é alveolar (*téñeno*, e non **téñenbo, colléronas* e non **colléronbas*).

b) Un segundo caso é o dalgunhas palabras cando van seguidas destes mesmos pronomes átonos *o, a, os, as*. Trátase dos adverbios *non*,

ben e *tamén*, da conxunción *nin*, da preposición *sen* e dos pronomes *quen*, *alguén* e *ninguén*.

“En final de palabra, en posición antevocálica, realízase como velar [ŋ], de non ser cando seguen as formas *o*, *a*, *os*, *as* do pronome ou do artigo a unha forma verbal ou ás palabras *quen*, *ben*, *nin*, *non*, *sen*, *tamén*, *alguén* e *ninguén*; neste caso o *-n* realízase como alveolar”. [ILG/RAG (1995: 20)]

“Nas palabras *ben*, *nin*, *non*, *quen*, *alguén*, *ninguén*, *sen*, *tamén* e nas formas verbais o <n> final pronúnciase como [n] cando vai seguido das formas pronominais *o ~ a ~ os ~ as*: *Tamén o dixo* [ta'meno'ðiʃo], *non o sei* [nono'sej]”. [Regueira (1998: 61)]

Neste caso as normas ortográficas actuais non reflicten, coma no das formas verbais, a pronuncia alveolar:

“Aínda que a grafía non sempre o reflicte, a nasal da amálgama é alveolar e non velar: *collérono*, *non as colleron*, *tamén as vin*, etc.”. [Álvarez/Xove (2002: 538)]

Pero reflecti-la pronuncia alveolar si que puido se-la motivación dalgúns escritores do século XIX, cando, aínda que non sempre con sistematicidade, escribiron, antes de termos unha norma ortográfica oficial, *nono*, *beno*, etc.

Nunha bola de pan trigo.

Mais nóno sinto por eso

(*Rosalía, Cantares Gallegos*, 1863)

colléronlle tal tirria..., que non asosegaban mentras nono visen ben apadumado

(*López Ferreiro, A Tecedeira de Bonaval*, 1894)

nun afarfallar de agasallos, nun desbordamento de tenrezas... nono soltaba
(*Pérez Placer, Contos da terraña*, 1895)

Incluso Eladio Rodríguez, xa a mediados do século pasado, inclúe ‘nono’ como entrada no seu *Diccionario enciclopédico gallego-castellano* (1958-1961):

NONO Equivale a no lo: nono digo, nono quero. No lo digo, no lo quiero.

c) Un terceiro caso de pronuncia alveolar da nasal final é o das formas verbais rematadas en *-n* seguidas do artigo determinado: *comín o caldo* [ko'min o 'kaldo]. Neste caso, como xa veremos, trátase dunha regra variable.

4.5.2. ¿Por que a pronuncia alveolar?

Para a selección da pronuncia [n] en posición final antevocálica cómpre que se dean unhas determinadas condicións fonolóxicas e morfolóxicas: cómpre que a vogal que segue a nasal sexa un artigo ou pronome (e non, por exemplo, unha preposición), e tamén que a palabra que preceda este artigo ou pronome pertenza a un grupo de palabras determinado. Con todo, non hai consenso entre tódolos autores sobre cal é a segmentación fonolóxica e morfolóxica subxacente:

a) Para uns, a pronuncia alveolar do artigo e do pronome non responde á elección dun determinado alófono nasal nun contexto concreto (é dicir, non é unha elección fonética), senón á elección duns determinados alomorfos, as denominadas terceiras formas do artigo ou do pronome: *no*, *na*, *nos*, *nas*, que implican a elisión da nasal final que motivou a súa escolla. Rosario Álvarez defendeu que o cambio da pronuncia é un problema morfolóxico ó avogar pola existencia das terceiras formas do pronome e do artigo en diversos traballos, tanto nos específicos sobre o artigo:

“En calquera caso na secuencia “verbo rematado en -n” (ou outra das formas rematadas na mesma consoante a que aludimos xa) + “artigo” ou “pronome persoal acusativo de terceira persoa” hai que considerala existencia dunha variación morfolóxica”. [Álvarez (1983: 178)]

coma nas súas Gramáticas:

“A restricción en canto á velaridade cando seguen artigo ou pronome persoal acusativo débese a que neses casos a consoante só aparentemente é final; a súa pronunciación é sempre alveolar, e aínda que graficamente se atribúe á palabra precedente, desde o punto de vista morfolóxico parece máis correcto atribuírla ó alomorfo do artigo ou do pronome. A pronuncia corrente é *comen* ['kɔmɛŋ], *comen ás dúas* ['kɔmɛŋaʃ'ðuas], *comen a feito* ['kɔmɛŋ a 'fejto], pero ['kɔmɛno'paŋ], *cómeno* ['kɔmɛno]”. [Álvarez/Regueira/Monteagudo (1986: 34)]

“O *terceiro alomorfo* do artigo represéntase convencionalmente coma o primeiro: *o*, *o-s*, *a*, *a-s*. A palabra anterior acaba en -n, que deixa de pronunciarse [ŋ], como corresponde a ese contexto fónico, e pasa a pronunciarse [n], mudanza en que a consoante [n] pertence morfolóxicamente tanto ó artigo coma á palabra anterior. Ademais de formar un mesmo grupo fónico, con ausencia de pausa antes do artigo, debe darse que a palabra anterior sexa un verbo ou as palabras *sen*, *tamén*, *nin*:

Teñen os días contados.

Nin a nai nin o pai pasan sen os seus cariños. Tamén o meu quere unha man de pintura.” [Álvarez/Xove (2002: 446)]

b) Outros autores interpretan que o que houbo foi un proceso fonético e non morfolóxico, e que o [n] pertence morfoloxicamente á palabra condicionante da pronuncia alveolar. O que se dá é polo tanto a modificación do punto de articulación do arquifonema /N/ por fonética sintáctica. Estes autores non aceptan a existencia actual das terceiras formas do artigo e só aceptan as terceiras formas do pronome tras ditongo, pero non tras nasal.

“A forma do artigo primitivo era *lo, la, los, las*, pero o *l* en posición intervocálica desapareceu, tanto en interior de palabra coma dentro de grupos fónicos de palabras, co conseguente resultado *o, a, os, as* (*para lo campo > para o campo*); esta forma estendeuse analoxicamente a outros contextos en que o *l* non fose precedido dentro do mesmo grupo fónico por *-s, -r, -b* ou *-n*. Se estaba precedido por *-n* (*son las tres*), tras unha fase *-nn-* (*son nas tres*), o resultado foi *-n-* (*son nas tres*), o resultado foi *-n-* (*son as tres*, con pronuncia [ˈsonaʃˈtreʃ]), que se interpreta como a consoante final da palabra precedente e non como a inicial do artigo; o artigo, por tanto, segue sendo *o*, pero os efectos desa asimilación e posterior redución perduran aínda no feito de que ese *n* sexa alveolar e non velar (compárese, como exemplo, o *-n* de *non había* [ˈnõŋ aˈβia] e o de *non o vexo* [ˈnõŋo ˈβeʃo], o de *tocan* [ˈtokaŋ] e os de *tócana* [ˈtokana] e *tocan a muiñeira* [ˈtokana muiˈpejra]. Cando a consoante anterior era *-r, -s* ou *-b* (*dar las tres, das las tres, ¿ub lo gato?*), a asimilación foi regresiva e nun primeiro momento deu como resultado *-ll-* (*dal las tres, ¿ul lo gato?*), posteriormente *-l-* (*da-las tres, ¿u-lo gato?*); deste modo o artigo seguiu mantendo a forma primitiva, pero o verbo ou a palabra anterior viron modificada a súa consoante final”. [ILG/RAG (1995: 84-85)]

4.5.3. A interferencia diante de artigo

Como xa dixemos, a pronuncia da nasal diante de artigo responde a unha regra variable: Dubert (1996) fala “da alternancia entre consoante nasal velar e consoante nasal alveolar ante o artigo definido (referímonos a alternancias coma [ˈben a ˈtele] e [ˈbeŋ a ˈtele] ‘ven a tele’, onde temos unha secuencia de verbo rematado en consoante nasal + artigo definido + substantivo)”.

No ano 1983, Rosario Álvarez, nun traballo sobre o artigo publicado na revista *Verba*, afirmaba que a non utilización da terceira forma do artigo nos contextos nos que se dan as condicións fonolóxicas adecuadas, se podería explicar ben como un caso de interferencia lingüística, ou ben (e apoia esta tese) como un fenómeno interno “producido ó considerar separadamente verbo, artigo e sustantivo, sen atender a condicionamentos fonolóxicos” [Álvarez (1983: 180)].

Regueira (1998: 61) concreta que a pronuncia alveolar só se rexistra “en falas conservadoras”.

“En falas conservadoras tamén se rexistra a mesma realización alveolar da nasal cando, nos mesmos contextos, segue un artigo definido: *V'en o neno* ['beno' neno]”. [Regueira (1998: 61)].

Hoxe en día, os máis dos falantes pronuncian velar o –n final ante artigo. Consérvanse pronuncias alveolares ante artigo, con variacións diatópicas e diatráticas, pero non son tan habituais coma diante do pronome átono acusativo. Para os autores que aceptan a existencia da terceira forma do artigo, este cambio non reflicte un cambio fonético, senón un cambio morfolóxico, que se completará coa desaparición completa da terceira forma do artigo.

“En realidade, poderíase tamén dicir (como me informou X. Luís Regueira Fernández) que a pronuncia velar ante artigo reflicte a perda dunha forma *no, na, nos, nas* do artigo, forma que moitos galegofalantes novos nunca chegan a adquirir”. [Kabatek (1996)]

“Este alomorfo ten unha vida cada vez máis débil na fala, sobre todo nas xeracións máis novas. Na norma tamén se acepta a pronuncia con [ŋ], que implica a desaparición deste alomorfo en favor do primeiro”. [Álvarez/Xove (2002: 446)]

Pero compróbase na lingua un dobre cambio e nos falantes máis castelanizados comezan a aparecer secuencias con *n* alveolar.

A elo se lle engade **tamén os** oito puntos... [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
ten a súa sede [Reportaxes: InfoF6]

¿Indica isto unha recuperación do terceiro alomorfo do artigo? Non. Máis ben estamos ante un calco da pronuncia do castelán neste mesmo contexto. Así, curiosamente, a secuencia *comín o caldo* é pronunciada [ko'min o 'kaldo] polos falantes máis conservadores e mais polos falantes máis contaminados polo castelán, mentres que a maioría dos galegofalantes pronuncian [ko'miŋ o 'kaldo].

4.5.4. *A velarización diante de pronome átono acusativo*

Un dos contextos nos que máis forte se percibe a interferencia é o do –n final de palabra seguida de pronome átono acusativo. Neste caso, a diferenza do que acontece no caso do artigo, a pronuncia alveolar está moi viva entre os galegofalantes. Non obstante, existe un amplo grupo de falantes (urbanos e bastante castelanizados), con gran representación nos medios de comunicación, que velarizan a nasal neste contexto. Practicamente nunca realizan o –n final de *nínguén, alguén* ou *tamén* alveolar, e velarízano con frecuencia tras *non, nin* e *quen*.

Non a deixaba comunicarse con ninguén da súa familia. [Telexornal: InfoM8]

Outros **non o** habían votado. [Telexornal: InfoM11]

E tamén, si **non o** digo, non me quedo tranquilo, ¿verdá? [Telexornal: InfoM11]

Os cartos **non o, non o** compran todo. [Telexornal: InfoM12]

Non as altera para nada, nin existe... [Telexornal: InfoM13]

Os líderes de Hamás aseguraron que non haberá paz para os israelís, mentres **non a** haxa para os palestinos. [Telexornal: InfoM14]

O galego non puido acaba-la sesión, mentres que Catanha **nin a** empezou por culpa dunha lumbaxia. [Telexornal: InfoF7]

Xabier Solana, **quen a** considera un novo desafío para os esforzos que se levan a cabo para pacifica-la zona. [Telexornal: InfoM8]

Non se acabará con ETA, pero rematarase con **quen os** financia. [Telexornal: InfoM9]

A presenza militar elevou a tensión entre **quen os** considera cómplices do sangue... [Telexornal: InfoF8]

E **tamén o** intentou Alfonso. [Telexornal: InfoM10]

A receita **tamén a** prescriben os xinecólogos do Centro Xoven de Anticoncepción. . [Telexornal: InfoM11]

Porque aínda que a opción 'si' é a favorita nos sondeas, **tamén o** era a outra vez que perdeu. [Telexornal: InfoM17]

Non é doado solo abordar o problema do envellecemento desde o punto de vista médico, que **tamén o** abordaremos... [Telexornal: InfoM18]

Tamén o era hai uns meses, cando finalmente o 'non' se impuxo. [Telexornal: InfoF8]

Roberto berrou, pero **ninguén o** oíu. [Telexornal: InfoF8]

Kabatek (1996) considera que en moitos casos se trata de realizacións ultracorrectas, é dicir, atribúeo a unha reacción contra a interferencia do castelán no galego.

“reacción ultracorrecta contra a interferencia no galego: o *n* pronúnciase tamén velar nos casos onde a norma galega esixe a pronuncia alveolar”. [Kabatek (1996)]

Con todo, eu inclínome a pensar que nos máis dos casos o que temos é unha extensión da pronuncia velar a tódolos casos e que, máis ca dunha ultracorrección, do que se trata é dun problema morfolóxico: a perda dunha terceira forma do pronome da que os falantes xa non son conscientes.

A incidencia deste proceso é distinta segundo o contexto: mentres que é practicamente inexistente tralas formas verbais rematadas en *-n*, é importante cando o anfitrión do pronome é *nin, non, ben, tamén, quen...* ou calquera das palabras que esixen a realización alveolar da nasal. Segundo Dubert (1996), isto débese a que existe unha relación sintáctica

máis forte entre verbo e complemento directo (función do pronome acusativo) ca entre calquera das outras palabras e o pronome átono.

“Nos pronomes acusativos, segundo datos que nós manexamos no Concello de Santiago, poden estar avanzando as 1ªs cando van proclíticas precedidas das partículas non verbais *non*, *quen*, *tamén*..., mentres que este avance non se observa na situación enclítica ó verbo”. [Dubert (1996)]

“os pronomes átonos, en tanto que complementos do verbo, poden manter con el unha relación sintáctica máis forte que mantén o seu comportamento sufixal”. [Dubert (1996)]

5. Conclusión

As interferencias do castelán no galego son pouco frecuentes cando a nasal ocupa a posición medial intervocálica ou aparece en posición implosiva anteconsonántica. A desvelarización do *-n* prodúcese en ocasións en posición final ante vogal e en posición final absoluta. É moito maior o avance da pronuncia velar naqueles casos en que a norma do galego esixe a nasal alveolar, é dicir, percíbese unha perda case total da terceira forma do artigo e un retroceso moito máis lento, pero xa dunha certa importancia, da terceira forma do pronome. A perda morfolóxica dos terceiros alomorfos de artigo e pronome choca con certas pronuncias alveolares do *-n* final ante artigo en falantes moi castelanizados. Temos neste caso un cambio en dúas direccións: dunha banda a perda morfolóxica das terceiras formas (*non o sei* [noŋ no 'sej] > [no no 'sej] > [noŋ o 'sej]), e doutra banda un proceso fonético de desvelarización da nasal [noŋ o 'sej] > [non o 'sej], igual [ka'mioŋ ama'relo] > [ka'mjon ama'relo]). Ó retroceso morfolóxico superponse, xa que logo, un retroceso fonético, e polo tanto, ante un mesmo enunciado a interpretación pode ser ben distinta: se aceptámo-la existencia dunha terceira forma do artigo, a secuencia *comín o caldo* [n] pronunciada por un galegofalante de idade, reflicte a conservación entre os falantes máis conservadores dunha terceira forma do pronome que moitos galegofalantes novos nunca utilizaron. Esta mesma secuencia pronunciada por un castelanfalante habitual, reflicte unha desvelarización do *-n* final ante a vogal da primeira forma do artigo, e non unha recuperación da súa terceira forma.

Os falantes máis tradicionais respectan o esquema distribucional característico galego, conservando incluso a terceira forma do artigo.

Con todo, os máis dos galegofalantes hoxe en día, mesmo os pouco sospeitosos de estaren contaminados polo castelán, perderon a terceira forma do artigo, pero seguen conservando o terceiro alomorfo do pronome non só en posición enclítica ó verbo, senón detrás de tódalas

outras palabras non verbais que o esixen, pronunciando en consecuencia alveolar o seu *-n* final. Estes falantes tenden a pronunciar velar a nasal anteconsonántica, e desde logo pronuncian [ŋ] ante consoante alveolar ou ante pausa.

Existe un grupo de xente, de extracción probablemente galegofalante, aínda que fortemente interferidos polo castelán, que non reproducen a terceira forma do pronome e estenderon a realización velar da nasal a tódolos casos de *-n* final ante vogal.

Para rematar, entre os neofalantes de galego existen tendencias aínda máis preocupantes, como a de desvelariza-lo *-n* ante consoante alveolar e ante pausa, e en posición intervocálica (medial ou por fonética sintáctica). Trátase de falantes que teñen o castelán como lingua materna, que tiveron moi pouco contacto co galego, e que aplican o modelo fónico do castelán ás súas intervencións en galego. Son ademais falantes urbanos e cultos, xa que as variedades populares de castelán de Galicia reproducen os esquemas distribucionais galegos.

Comprobamos, xa que logo, a presenza de tres estratos no galego actual:

a) Un estrato que podemos chamar “arcaizante”, caracterizado pola presenza das terceiras formas do artigo nos devanditos contextos, que é o resultado da evolución fonética que se produciu historicamente ó encontrarse un *-n* final co *l* das formas *lo, la, los, las* do artigo determinado ou do pronome persoal:

comín lo caldo > *comín no caldo* > *comino caldo*
quen lo fixo > *quen no fixo* > *queno fixo*

b) Un estrato “analóxico”, que representa quizais a maior parte da poboación galegofalante actual, caracterizado pola extensión da realización velar ós casos en que o *-n* final vai seguido de artigo determinado. A denominación “analóxico” aplicámoslla porque é un proceso levado a cabo probablemente en época moi recente.

<i>movo</i>	<i>a</i>	<i>mesa</i>	<i>movo</i>	<i>a</i>	<i>mesa</i>
<i>move(s)</i>	<i>la</i>	<i>mesa</i>	<i>moves</i>	<i>a</i>	<i>mesa</i>
<i>móve</i>	<i>a</i>	<i>mesa</i>	<i>move</i>	<i>a</i>	<i>mesa</i>
<i>movémo(s)</i>	<i>la</i>	<i>mesa</i>	<i>movémos</i>	<i>a</i>	<i>mesa</i>
<i>movéde(s)</i>	<i>la</i>	<i>mesa</i>	<i>movédes</i>	<i>a</i>	<i>mesa</i>
<i>move(n)</i>	<i>na</i>	<i>mesa</i>	<i>moven</i>	<i>a</i>	<i>mesa</i>

Este proceso viuse de seguro potenciado pola semellanza formal do contexto en que aparece a nasal alveolar con outros nos que a pronuncia do *-n* final de palabra conservaba o punto de articulación velar:

come [ŋ] a xeito
come [n] a laranxa
come [ŋ] antes

come [ŋ] a xeito
come [ŋ] a laranxa
come [ŋ] antes

e por analogía coas realizacións presentes en contextos con palabras funcionalmente moi próximas:

reza [n] o rosario
reza [ŋ] un rosario

reza [ŋ] o rosario
reza [ŋ] un rosario

A isto contribuíu ademais o feito de que a realización alomórfica *no, na, nos, nas* non era posible cando por calquera razón se producía unha pausa entre o verbo e o artigo:

que(n) no meu fillo matar
que[ŋ] / o meu fillo matar

cantaba(n) na canción da súa vida
cantaba[ŋ] / a canción da súa vida

c) Un estrato “innovador”, claramente interferido polo castelán, presente sobre todo en neofalantes e no galego urbano, que se caracteriza pola coincidencia nalgúns casos co estrato “arcaizante”:

comen(n) nas mazás.

pero cunha diferenza substancial: esta realización esténdese a casos en que a realización alveolar nunca existiu no galego:

baila[n]a cotío
collero[n]algunha
falaro[n]antes
u[n]a...

En conclusión, mentres que o cambio de pronuncia [ŋ] > [n] é aínda moi minoritario e característico de falantes instalados no castelán que usan puntualmente o galego, a perda da pronuncia [n] a favor de [ŋ] en sintagmas do tipo *non o sei, ben a vira*, etc. está xa bastante estendida.

A curto prazo non se trata dunha interferencia preocupante, como afirma Kabatek (1996):

“En resumo, hai que dicir que as tendencias cara ó cambio da norma tradicional galega de realización velar ou alveolar de *n* son minoritarias nas entrevistas e que os falantes se orientan nesta norma, polo que semella baixa a probabilidade dun cambio”. [Kabatek (1996)]

pero xa se albiscan dúas posibles etapas do cambio lingüístico:

a) O primeiro paso da converxencia fonolóxica é a subestimación da distinción [ŋ]/[n], e a simplificación en [ŋ]: /ŋ/ ten unha capacidade distintiva en galego da que carece en castelán, e a redución das realizacións [ŋ] e [n] a unha simple distribución contextual significa a desaparición dun fonema. Este cambio afecta ó sistema.

b) O segundo paso é o calco distribucional das nasais do castelán, coa conseguinte substitución de [ŋ] por [n] naqueles contextos en que a distribución das nasais no galego e no castelán difire. Este cambio afecta á norma.

Cómpre salientar que é perigoso que se difunda un modelo confuso de lingua nos medios de comunicación, e especialmente que non dominen a norma oral xornalistas e locutores profesionais, que teñen na lingua a súa principal ferramenta de traballo. Os lentos procesos históricos que levan a un cambio lingüístico de seguro que se verán acelerados nesta época debido ó alcance dos medios audiovisuais.

6. Bibliografía

- Álvarez Blanco, Rosario (1983): "O artigo en galego. Morfoloxía", en *Verba* 10, pp. 169-182.
- Álvarez Blanco, Rosario (1991): "O sistema fonolóxico do galego. Comparación co do portugués", en Dieter Kremer (ed.), *Actes du XVIIIème Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes* (1986), vol. 3, Tübingen: Niemeyer, pp. 517-530.
- Carvalho, Manuel Brandão de (1988): "Nasalité et structure syllabique en portugais et en galicien: approche non linéaire et panchronique d'un problème phonologique", en *Verba* 15, pp. 237-263.
- Dubert García, Francisco (1996): "Achegas sobre a morfoloxía do artigo determinado e do pronome átono acusativo de terceira persoa", comunicación lida no *I Congreso Internacional «A lingua galega: historia e actualidade»*, Santiago de Compostela, 16-20 setembro de 1996 (no prelo).
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (1998): *Gramática da lingua galega. I: Fonética e fonoloxía*. Vigo: A Nosa Terra.
- González González, Manuel e María González González (1997): "Algunhas consideracións ó redor do [ŋ] en galego", en Benigno Fernández Salgado (ed.), *Actas do IV Congreso da Asociación Internacional de Estudos Galegos*, Oxford: Centro de Estudos Galego, pp. 291-308.
- ILG/RAG (1995¹²): *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*. ILG/RAG
- Kabatek, J. (1996): *Die Sprecher als Linguisten. Interferenz und Sprachwandel im Galicischen der Gegenwart*. Tübingen: Max

- Niemeyer. [Tradución ó galego: *Os falantes como lingüistas. Tradición, innovación e interferencias no galego actual*. Vigo: Galaxia]
- Navarro Tomás, Tomás (1985²²): *Manual de pronunciación española*. Madrid: CSIC.
- Porto Dapena, José Álvaro (1976): "Fonología de la N velar gallega", en *Revista de dialectología y tradiciones populares* 32, pp. 467-477.

LINGUA E EMPRESA EN GALICIA: APROXIMACIÓN A USOS E ACTITUDES

VALENTINA FORMOSO GOSENDE
IES Félix Muriel (Rianxo)

Os estudos sociolingüísticos poucas veces se ocuparon do ámbito económico en Galicia. Isto foi o que nos animou a tentar analizar usos e actitudes de empresarios e traballadores dalgunhas empresas da nosa comunidade. Os resultados que aquí se van presentar son a primeira achega dun estudo que está aínda en proceso¹ e que naceu coa intención de realizar unha aproximación á realidade sociolingüística da empresa que poida axudar para establecer liñas de actuación de cara á normalización da nosa lingua neste ámbito.

1. Historia, empresa e lingua

Denominada aínda nos últimos anos do século XX como "rexión dependente" (González Laxe, 1992), Galicia posúe unha economía que hoxe en día algúns tamén cualifican como "dependente" (Barreiro Fernández, 2001). Deixando fóra teses espirituais que tentaron en tempo explicar-lo atraso económico de Galicia (pobo de almas rendidas, xenética celta apta só para a lírica e non para a empresa, etc. ...), pódense citar, segundo X. R. Barreiro Fernández (2001), algunhas circunstancias que levaron a que Galicia non se movese ó ritmo que se marcou na época da revolución industrial. No século XIX na nosa comunidade estáncase unha economía en auxe levantada por unha burguesía foránea (os cataláns instalaban fábricas de salgado, os vascos as fábricas de curtidos e papel...) debido á crise europea e á perda de América. Por outro lado, non se realiza unha reforma agraria necesaria e a burguesía inviste en bens desamortizados. Por último a política económica do estado español de finais do XIX deixa marxinada a Galicia ó primar a outras comunidades (Madrid,

¹ Os datos que se van expoñer no artigo foron recollidos para un Traballo de Investigación Tutelado, como primeira fase dun proceso investigador no que estou a profundar para a tese de doutoramento.

Cataluña, Euskadi e Asturias) como protagonistas do desenvolvemento económico.

A economía dependente da nosa comunidade froito dunha dependencia tamén política vai acompañada dunha dependencia lingüística. Talvez cumpra ter presente aquelas palabras de Nebrija: "Una cosa hallo y saco por conclusión muy cierta, que siempre la lengua fue compañera del imperio" (Nebrija, 1992), pero ó mesmo tempo débese considerar que o imperialismo político, económico e lingüístico que sufriu e sofre Galicia correu unha sorte diferente á do resto de comunidades "históricas" do Estado Español. Fronte ó que ocorreu en Cataluña ou en Euskadi, onde o proceso de modernización económica foi unha das condicións do chamado nacionalismo periférico, Galicia non modernizou a súa economía a tempo e, polo tanto, non enganchou nela o nacionalismo nin a defensa da lingua. A modernización que contribuíu a activa-la conciencia nacional daquelas rexións e que levou de xeito parello unha reactivación da lingua, non se pode comparar coa nosa estrutura económica maioritariamente rural, e ata hai moi pouco subdesenvolvida que, xunto coa castelanzación das elites urbanas, non fixo nada por levanta-lo galego no ámbito económico e empresarial.

En Galicia na actualidade, segundo os datos do Consello Galego de Relacións Laborais (2001), o número de empresas supera as oitenta e cinco mil, das cales a inmensa maioría (arredor do 98%) empregan a menos de 50 persoas, predominando aquelas cun cadro de persoal que non excede os dous traballadores. Na comunidade autónoma tamén están instaladas algunhas entidades que contan cun cadro de persoal que supera o millar e que son dignas de mención pola súa facturación pero non pola súa abundancia. O sector agrícola segue ocupando a maior porcentaxe de persoas aínda que o sector servizos medrou de xeito considerable nos últimos tempos. En canto ás nosas industrias concéntranse nas provincias da Coruña e Pontevedra fundamentalmente, e cada vez máis dentro dos polígonos industriais en diferentes comarcas galegas, pero continúan sendo as principais cidades as que aglutinan a maior parte da superficie empresarial urbanizada². Todas estas circunstancias débense ter en conta para calquera achega á situación da lingua no ámbito empresarial.

² Na actualidade en Galicia prodúcese un proceso desconcentrador mediante a proliferación de polígonos industriais polas diferentes comarcas.

2. Metodoloxía do traballo e mostra analizada³

A base metodolóxica para esta investigación constituíuna unha enquisa distribuída por correo entre setembro de 2000 e abril de 2001. Aínda sendo conscientes de que esta práctica (fronte á enquisa persoal ou telefónica) presentaba o gran problema da súa pouca resposta, resultaba a solución máis viable posto que o universo a analizar estaba constituído pola totalidade das empresas -caracterizadas como sociedades mercantís- da nosa Comunidade Autónoma. Isto facía imposible que unha soa persoa, nun tempo limitado, conseguise abarcala mostra representativa correspondente á hora de visitar e mesmo de telefonar⁴. Barallouse a posibilidade de estratificarla poboación e escoller só un sector de produción (pesca, construción...); esta posibilidade tamén quedou desbotada pola inexistencia dun estudo que chegase ó conxunto da empresa galega, e que puidese dar claves para traballos posteriores⁵. Eramos conscientes de que coa enquisa por correo o máis probable era que non acadásenos a representatividade necesaria nunha análise cuantitativa, aínda cando a mostra invitada fose, como foi, moi alta⁶. Como contrapartida obtiñamos o distanciamento entre enquisados e enquisador conseguido coa estratexia das enquisas voluntariamente anónimas, enviadas e recibidas por correo evitando en maior medida o problema básico deste tipo de medición⁷: o condicionamento das respostas ó que se presupón máis correcto⁸. Ademais conseguir unha mostra representativa non era unha prioridade nesta investigación.

Pese a que este traballo presentaría unha marxe de erro considerable desde o punto de vista estatístico, realizouse coa pretensión de que os seus resultados fosen aproveitables, polo tanto extremouse o coidado da

³ O presente artigo pretende reflectir, na medida do posible, as conclusións do traballo de investigación tutelado, dirixido polo profesor M. González González, que se presentou no departamento de galego da facultade de filoloxía da Universidade de Santiago en setembro de 2001. O título do mesmo foi *Lingua galega e empresa. Usos, actitudes e normalización da terminoloxía específica* e centrouse na realidade da empresa privada galega caracterizada como sociedade mercantil.

⁴ Ademais unha enquisa que pretendían extraer opinións, baseada nun cuestionario cunha serie de ítems dificilmente reducibles presentábase complicada á hora da súa realización telefónica.

⁵ Considerouse tamén que un traballo específico sobre un sector sempre é máis fácil promoverlo desde as asociacións sectoriais correspondentes.

⁶ Enviáronse arredor de 850 enquisas ás empresas.

⁷ Así e todo algúns datos hai que lelos con precaución.

⁸ Segundo J.M. Madariaga (1992:97) a discrepancia entre as respostas a un cuestionario e a conduta nunha situación concreta ten dúas posibles explicacións diferentes: a primeira viría dada polo feito de que unha persoa actúa non só condicionada polo que lle gustaría facer, senón tamén polo que pensa que debe facer, é dicir, polas normas sociais vixentes e polo que fixo ata o momento (hábitos) e polas consecuencias esperadas da súa conduta. A segunda está relacionada co feito de que os cuestionarios sós non valen como instrumento de medida por seren artificiosos e esquemáticos.

elaboración e redacción do cuestionario. Seguíronse as regras que os expertos recomendan para a redacción correcta do contido das preguntas (Cea D'Ancona, 1999: 262-268; Visauta, 1989: 272-276; Padua e Ahman, 1992: 113-117; Albarelho, 1997b: 52-54; Azofra, 1999: 18-22; García Ferrando, 1996: 160); así tentouse que os ítems quedasen ben claros, de xeito que respectasen ó máximo os requisitos que habitualmente se recoñecen como necesarios para garantir no posible a validez do contido da proba. Se como di García Ferrando (1996: 147) a boa elaboración dun cuestionario basicamente ten que ver coa práctica na realización dos mesmos, nós contamos coa experiencia de tres cuestionarios que pasáramos con anterioridade en empresas entre os anos 1997 e 1999, pero de tódolos xeitos unha vez rematado o traballo somos conscientes de que sería mellorable.

Na elaboración da enquisa estivemos condicionados polo colectivo ó que ía destinada⁹ así coma polos temas que se pretendían tratar. Os temas polos que principalmente nos interesabamos eran usos e actitudes pero tamén a cuestión da introdución da terminoloxía na empresa¹⁰. Presentáronse por xunto cuestións referidas tanto a usos coma a actitudes tanto pola relación que teñen entre si como por estratexia. De feito, aínda que sobre actitudes só se preguntou directamente unha vez, a través de moitas cuestións sobre usos descubrimos actitudes. Por outra banda pretendiamos coñecer as necesidades de terminoloxía nas empresas e os problemas que lles puidese causar a súa introdución. Ó mesmo tempo interesámonos por outros datos relacionados coa presenza da lingua en nóminas e contabilidade, no convenio e na etiquetaxe, e pola existencia dalgunha normativa interna sobre a utilización da lingua na entidade. Distribuídas ó principio e ó final había unha serie de cuestións onde se pedía información xeral sobre as empresas que contestaban, tanto a tipoloxía das mesmas (sector, número de traballadores, departamentos cos que contaban) como o cargo da persoa que cubría a enquisa.

En canto ó tipo de pregunta, optamos tanto por aquelas de carácter pechado (onde se podía riscar unha soa opción) como semipechado (nas que se daban diferentes posibilidades de respostas)¹¹, e en menor

⁹ Observando a diversidade existente en Galicia dos diferentes tipos de empresa, parecunos a mellor opción adaptar unha única enquisa ás diferentes tipoloxías empresariais, sabendo a priori que algunhas das cuestións que nela aparecían non podían ser contestadas polas empresas máis pequenas. A idea de facer enquisas diferentes desbotámola debido a que tanto as posibilidades de envío e clasificación, coma a posterior análise dos resultados, se facían inviables.

¹⁰ Aínda que a enquisa se titulou "Terminoloxía e empresa", o apartado de actitudes e usos lingüísticos foi o que levou o peso máis grande da enquisa e do traballo de investigación en xeral. O propio título da enquisa tiña como función desviar a atención cara ó outro apartado tamén importante da enquisa: a terminoloxía. Así evitabamos que a xente estivese predispuesta a contestalo que pensaba que tería que dicir, se usabamos títulos coma: actitudes na empresa, usos lingüísticos na empresa...

¹¹ Desde o punto de vista cuantitativo son máis facilmente analizables.

medida polas preguntas abertas¹². Tanto as abertas como as semipechadas empregáronse para os casos máis complexos, tendo en conta tanto que non íamos estar presentes para aclarar calquera dúbida referida ó cuestionario, e tamén para preguntar polas actitudes que son máis facilmente detectables cando os individuos proporcionan información verbal (Iglesias Álvarez, 1999: 300). Un cuestionario con preguntas pechadas ou precodificadas obriga a que os entrevistados marquen unha delas de xeito forzado e simplemente adopten a alternativa coa que se encontran menos en desacordo. Desta maneira o que se consegue, en palabras de Ortí non é coñece-la súa opinión persoal, senón "la probabilidad media de adhesión a un cierto enunciado o alternativa dentro de un determinado colectivo social" (Ortí, 1996:194).

Dado que o número de cuestionarios recibidos (163) non era moi alto realizámo-lo tratamento dos datos no programa informático Le Sphinx Léxico¹³.

2.1. Información xeral das empresas da mostra participante

Un dato importante neste tipo de cuestionarios é a persoa que os contesta, xa que será quen, ademais de da-la información sobre os usos, manifeste a súa postura cara á lingua, quen transmita as súas actitudes. Á hora de analiza-las causas dun uso ou outro na entidade, teremos presente que se a persoa que respondeu non ten decisión dentro da empresa, obteremos simplemente unha opinión que pode ser realmente a que ten peso na empresa ou non. Na última pregunta¹⁴ do cuestionario pedíase, de xeito aberto, o cargo da persoa que o cubría. Coa variedade de respostas obtidas elaboramos unha clasificación básica, separando os directivos (47,1%) dos traballadores (52,9%). Neste último grupo incluímos xefes de departamentos -de contabilidade, prensa, ou publicidade- administrativos, técnicos e os que simplemente se denominaron como "traballador"¹⁵;

¹² Nas preguntas semipechadas ofrécese unha serie de ítems e logo dábase a oportunidade de expresión propia a través da opción "outra". Así o que era a última opción *outra* logo desenvolvíase cunha pregunta aberta: "especifíquese". Basicamente ofrecíamo-la posibilidade de que o que quixese achegase *outra* razón que non estivese recollida, ou simplemente dese a súa opinión. De aí tirouse importante material sobre todo para a análise de actitudes.

¹³ Logiciel de traitement d'enquêtes et d'analyse de données. Le Sphinx Développement. Seynod. Versión 2000.

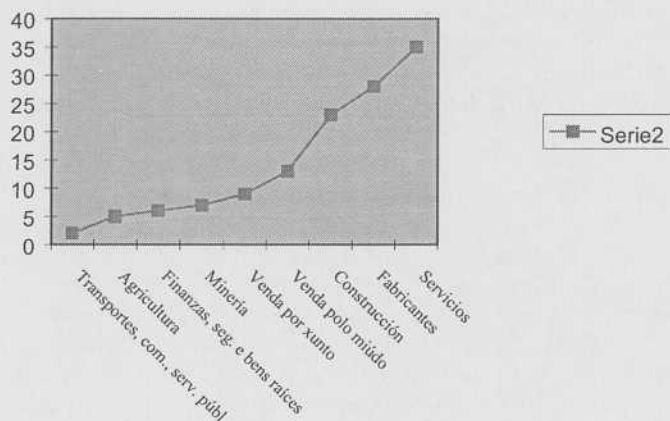
¹⁴ A pregunta núm. 50 era a última do cuestionario de tipo obrigatorio, pero aínda existía unha posterior (núm. 51) que se especificaba como opcional onde se pedía o nome e enderezo da empresa.

¹⁵ A maioría dos traballadores que contestaron pertencían ós dos primeiros grupos nomeados: xefes de departamento ou administrativos. Cando indicaban "xefe de departamento", sen especificar de cal, incluíanse no mesmo grupo, aínda que podía ser "xefe do departamento de administración" que coincidiría nese caso con aqueles que en empresas pequenas se denominan "administrativos".

mentres que coa categoría de directivos foron considerados aqueles que se designaron como tales, os propietarios, apoderados, socios e xerentes.

A primeira parte da enquisa dáno-las claves das empresas participantes, e houbo un 13% que deixou sen contesta-la que era primeira pregunta do cuestionario, referida ó sector de actividade ó que pertencían. As que si o fixeron distribuíanse da seguinte maneira:

Gráfico 1: Distribución das empresas que responderon a enquisa segundo o sector¹⁶.

O maior número de respostas obtivémolo das empresas do sector servizos (que é o tiña máis peso no universo), seguidas polo do sector dos fabricantes e xa a algunha distancia o sector da construción, facéndose logo máis forte a baixada¹⁷.

¹⁶ A clasificación está feita a partir das respostas que se deron nas enquisas e adaptada á que presenta o Ardán, elaborada segundo a codificación S.I.C. (Standard International Codification), xa que foi a usada á hora de deseñala mostra. Houbo algunhas respostas que non fomos capaces de clasificar porque a concreción que presentaban era pouca e indicábase un subsector que podía corresponder a varios sectores.

¹⁷ A selección da mostra de empresas fíxose seguindo os parámetros da mostraxe aleatoria estratificada, así que foi elaborada proporcionalmente dándolle peso ós sectores máis relevantes. Nun primeiro momento os envíos postais fíxéronse a partir da base de datos das empresas do Ardán 2000, onde o sector máis numeroso era o denominado como "Distribución" (inclúe a venda por xunto e a venda polo miúdo) con 3.318 empresas, seguindo pola construción (1.680) e a continuación polos fabricantes (1.629). Na segunda etapa da mostra atendeuse ó censo xeral que, naquel momento, era máis actual: os datos da Tesourería da Seguridade Social do ano 1999. O sector servizos constaba con 46.220 empresas, número que estaba bastante por riba do resto dos sectores, e das cales 33.324 pertencían ó grupo "comercio, restaurantes e hostalería". O seguinte sector por número de empresas era

Do 90,8% das empresas que nos deron o número exacto de traballadores con que contaban, a inmensa maioría formaba parte da tipoloxía básica do que é a empresa galega, é dicir, mediana ou máis ben pequena. Só 4 empresas contaban con máis de 500 traballadores e 105 tiñan menos de 50 empregados no seu cadro de persoal; destacando que destas últimas contaban con 5 ou menos traballadores un total de 44 empresas. Desta maneira, a seguinte pregunta sobre a división en departamentos das entidades quedou maioritariamente en branco por non existir. De contaren con algún, o de administración foi o máis habitual, seguido polo de contabilidade, logo o de produción ou técnico e o comercial. Empresas máis grandes completaron todos, ou case tódolos apartados, incluso o de "outros" con seccións do tipo Formación, Auditoría interna ou I+D.

Un 16% das empresas que responderon formaban parte dun grupo empresarial de fóra de Galicia, pero case a metade destas tiñan o seu domicilio social no noso territorio, sumándose así ó resto das enquisadas e formando o 91,4% de empresas domiciliadas dentro da Comunidade Autónoma.

3. Resultados do estudo

3.1. Usos e actitudes lingüísticas nas empresas da mostra¹⁸

3.1.1. Os usos

Segundo se desprende do noso estudo, dentro da empresa -igual ca na maioría dos ámbitos- o castelán ocupa o rexistro formal do galego¹⁹, sobre todo no referido á escrita e principalmente en persoas de idade avanzada que nunca tiveron formación na nosa lingua. Os resultados das nosas enquisas reflicten que na correspondencia comercial, nun 75%,

a construción que constaba de 13.960. Deste xeito é xustificable o número de respostas obtidas en cada sector.

¹⁸ Aínda que a maioría das preguntas trataban o tema dos usos, detectábanse en moitas delas, tal e como dixemos, de forma indirecta, cuestións actitudinais; desta maneira presentamos no mesmo apartado usos e actitudes aínda que en certa medida separados en dous subepígrafes.

¹⁹ Do MSG (1995: 294) despréndese que tanto empresarios como obreiros fan un uso do galego maior có do castelán, e que cando máis se fala o galego no traballo é nas interaccións cos compañeiros e cos empregados. Os usos cos superiores varían desde a proximidade ó castelán nas zonas máis urbanas ata o achegamento ó galego nos núcleos máis rurais.

A categoría profesional ou sector de actividade inflúen na opción lingüística, igual que o fai o marco en que se estableza o contacto ou o tipo de contacto que se estableza. Unha conversa informal entre compañeiros de traballo faise en galego, pero non son nesa lingua tódolos usos cos superiores, mesmo cando en moitas das nosas empresas familiares o número de directivos galegofonos é moi alto.

empregase só ou maioritariamente o castelán, igual ca nos comunicados internos.

O excepcional uso do galego xustifícase con argumentos que denotan compromiso coa lingua: "É a lingua da empresa" foi a resposta maioritaria en relación cos que se pronunciaron en termos de "lingua vehicular", "idioma corporativo" ou "coherencia" cos seus principios²⁰.

O uso do castelán apóiase na inercia, na extensión de uso e na facilidade que lle reporta te-lo convencemento dun entendemento pleno. As respostas que se obtiveron cando se pedía a razón de usar "só castelán", aínda que mesturaban ás veces diferentes aspectos, tentamos clasificalas. Centrábanse sobre todo no costume, inercia ou hábito do uso do castelán e no maior coñecemento que existe da devandita lingua²¹: *Todos o entenden; Es la lengua que todo el mundo utiliza; Porque siempre se escribió en castelán; Entiendeo todo o mundo; Siempre se fixo así; Costume e comodidade por se-lo castelán máis usado...* Todo isto xúntase co descoñecemento que existe do galego normativo: *Descoñecemento do galego escrito; Falta de coñecemento do galego escrito; Por costumbre y por no estar seguros al 100 por 100 de escribir el gallego correctamente; Dificultade de lectura e comprensión do galego escrito, mesmo sendo galegofalante; Uso do ordenador xa que non hai ortografía en galego...* Esta última resposta insire outra problemática que algúns enquisados máis tamén detectaron, a de falta de ferramentas suficientes en galego para as empresas; vese isto igualmente na seguinte resposta: *Nas máquinas de pedidos só nos ensinaron a usar a opción en castelán, e descoñecemos se a hai en galego.*

O anteriormente visto ten relación con que a escrita en galego da cúpula directiva e mais dos traballadores de máis da metade das empresas que nos contestaron é inferior ó 25%. Vese no seguinte gráfico:

²⁰ Expresións como: *Estamos en Galicia e usámo-lo noso idioma; Convencemento; A lingua galega é a principal razón de ser da nosa empresa; Coherencia; É a lingua vehicular; É o idioma corporativo da empresa* ou *Non creo que baxa que dar razóns*; indican unha certa concienciación do feito lingüístico diferenzal e de compromiso. Tamén algo así se pode desprender dos que nos remiten ó concepto de maioritaria por se-la lingua propia, expresada claramente en frases como *é o noso idioma*, ou ben de maneira aproximada: *coñecemento e reflexo da realidade dos nosos socios.*

²¹ Citamos literalmente respostas recollidas na pregunta aberta: *No caso de usar só o castelán, indiquen a razón* (pregunta núm. 41).

Táboa 1: Uso escrito do galego tanto da cúpula directiva coma dos traballadores segundo porcentaxe.

Uso escrito	Directivos	Traballadores
<i>Sen resposta</i>	6,1%	4,9%
0-25%	55,8%	58,9%
25-50%	14,1%	17,2%
50-75%	7,4%	8,0%
75-100%	16,6%	11,0%
Total	100,0%	100,0%

Pola contra, os **usos orais xerais** dos traballadores e empresarios corren nunha liña inversa en empregados e directivos. A maioría dos traballadores marcaron que usaban o galego nunha porcentaxe superior ó 75%; mentres que os directivos presentan dúas tendencias: aqueles que usan o galego oral por riba do 75%, e os que fan un uso do mesmo por baixo do 25%. Isto reflectiría a dobre realidade que existe en canto ós directivos das nosas empresas e que definimos dun xeito moi xeral como: galegos os primeiros, donos de empresas pequenas, familiares e tradicionais, normalmente asentados en zonas rurais ou semi-urbanas; e galegos ou non galegos os segundos que responden ó perfil de directivo de empresa máis grande e situada en hábitat urbano.

A avaliación dos usos orais da empresa fixémosla chegar ás relacións co exterior da mesma, indagando sobre a lingua das chamadas telefónicas que se facían ou se recibían. A porcentaxe dos que aseguraron chamar sempre ou maioritariamente en galego (37,5%) segue moi de cerca ós que declararon facelo en castelán (39,3%) (Táboa 3). O uso do galego cando telefonan a outros clientes ou empresas está moi próximo ó do castelán, pero con superioridade deste último. Adóitase empregar máis o castelán para contesta-las chamadas telefónicas xa que o 49,7% dos enquisados confesou facelo “sempre” ou “maioritariamente” na lingua foránea, fronte ó 30,7% en galego; pola contra, á hora de efectua-la comunicación desde a empresa baixa algo a porcentaxe dos que usan “sempre” ou “maioritariamente” o castelán (39,3%) (Táboa 2).

Táboa 2: ¿Que lingua utilizan vostedes cando reciben unha chamada doutras empresas e/ou clientes?

lg. cando nos chaman	Núm.	Frec.
sen resposta	4	2,5%
sempre en castelán	30	18,4%
sempre en galego	13	8,0%
maioritariamente castelán	51	31,3%
maioritariamente galego	37	22,7%
as dúas por igual	28	17,2%
TOTAL	163	100%

Táboa 3: ¿Que lingua utilizan cando vostedes chaman a outras empresas e/ou clientes dentro de Galicia?

lg. chamar empresas	Núm.	Frec.
sen resposta	3	1,8%
sempre en castelán	15	9,2%
sempre en galego	19	11,7%
maioritariamente castelán	49	30,1%
maioritariamente galego	42	25,8%
as dúas por igual	35	21,5%
TOTAL	163	100%

Como se sabe, a adaptación á lingua que usa o interlocutor é algo moi común entre a maioría da poboación, especialmente dos galegofalantes. O peso do valor do “respecto” pola lingua do outro está sempre moi presente, pero ese respecto exerceuse en maior medida cando a lingua do outro é o castelán. Igualmente nas empresas galegas, cando se establece comunicación oral vía telefónica, faise unha “negociación da lingua” a favor do destinatario, faise unha adaptación cara ó seu código. Para saber a que atribúan o cambio de lingua nas chamadas telefónicas formulamos a pregunta núm. 46 coas variables que se ven a continuación:

Táboa 4: ¿De que depende o uso dunha lingua ou outra cando reciben unha chamada doutras empresas e/ou clientes?

¿depende?	Núm.	Frec.
sen resposta	21	12,9%
depende da persoa que nos chame	76	46,6%
depende da localidade de onde nos chamen	28	17,2%
cámbiase de lingua en función da que utilice o interlocutor	77	47,2%
depende da persoa que conteste a chamada	35	21,5%
Contestan	142	

A persoa que efectúa a chamada pode impoñer unha lingua de comunicación pero a lingua do destinatario é a que impera cando se trata de clientes dunha empresa, xa que a resposta maioritaria foi "*cámbiase de lingua en función da que utilice o destinatario*". Dedúcese que a converxencia cara a unha ou outra lingua está motivada polos interlocutores e a relación que manteñan, dominando a categoría profesional e o plano en que se sitúen na relación comercial, así é evidente que un cliente condiciona moito máis ca un proveedor, e un xefe máis ca un compañeiro²².

O uso do galego nos **documentos** de xestión interna, na contabilidade, nas nóminas, mesmo nos contratos é, entre as empresas que nos contestaron -e seguramente entre case tódalas empresas galegas- moi reducido. As trabas á galeguización destes aspectos nunha entidade xustifícanse seguindo criterios de eficacia e pragmatividade, idénticos argumentos para nega-la etiquetaxe na lingua vernácula, sobre todo entre aqueles que teñen un mercado que excede os límites da nosa comunidade autónoma. Entre os que responderon as nosas enquisas só a metade etiquetaban, e deles, unha porcentaxe considerable (o 14,7%), nunca pensara niso o que reflicte un desinterese evidente no tema derivado da pouca necesidade que se sente de emprega-lo galego. Po outro lado un 43% asegurou que vían a posibilidade de facelo en galego se alguén fixese a tradución, supoñemos que esta afirmación para moitos levaba implícito que tamén correse cos gastos.

3.1.2. As actitudes

A falta de relación directa entre os usos ou condutas e as actitudes que poida mostrar calquera persoa foi amplamente estudada desde a psicoloxía social e tamén desde a sociolingüística (Triandis, 1974; Fishbein e Ajzen, 1975; Ajzen e Fishbein, 1980; Ajzen, 1989; Lameiras Fernández, 1994; Baker, 1992; Iglesias Álvarez, 1999). En xeral, danse dous tipos de causas para xustificar esta separación entre usos e actitudes: unha que di que a conduta non só depende das actitudes, senón tamén doutros factores como os costumes (hábito), as normas sociais ou as expectativas de reforzo; a outra postura sinala que as actitudes lingüísticas teñen bastante relación coa competencia.

Desde esta base teórica imos analiza-las respostas da pregunta número 17 do cuestionario. Coa pequena cala que realizamos entre os empresarios descubrimos que, sen manifestaren claramente unha actitude negativa cara ó galego, pesa na maioría deles unha imaxe da lingua que

²² No MSG (1995) o galego aparece como lingua maioritaria do mundo laboral. Os datos deste estudo sinalan que se fala a nosa lingua nunha porcentaxe bastante elevada nas interaccións cos compañeiros e cos empregados por parte de empresarios e obreiros. O uso cos superiores varía desde a proximidade ó castelán nas zonas máis urbanas ata o achegamento ó galego nos núcleos máis rurais.

leva a que o seu uso siga relegado maioritariamente ó ámbito oral nos sectores máis baixos da escala social, e polo tanto a normalización no avance dentro da empresa. Dentro das opcións que propoñiamos nós as dúas máis marcadas foron as que se referían a que o galego se ía introducindo pouco a pouco e ía camiño de te-lo mesmo dominio có castelán e a que acusaba a falta de uso ó descoñecemento da lingua por parte dos traballadores. Só un 10,4% dos enquisados marcou “O galego non é válido para establecer relacións comerciais”, o que pode parecer nunha visión rápida do tema que a maioría non infravalora a lingua propia dentro do ámbito empresarial:

Táboa 5: ¿Que pensan sobre o uso do galego no mundo da empresa?²³

galego na empresa	Núm.	Frec.
Sen resposta	5	3,1%
Vaise introducindo pouco a pouco e chegará a ter mesmo dominio có castelán	76	46,6%
Lingua non válida para establecer relacións comerciais	17	10,4%
Ten moi pouco vocabulario, falta léxico de especialidade	12	7,4%
Os traballadores das empresas descoñecen galego normativo e por iso non se usa	35	21,5%
Outra	43	26,4%
Contestan	152	

Na conciencia da poboación está a idea de que o galego saíu do seu status de lingua simplemente oral e de que avanzou a súa entrada noutros ámbitos. Isto demostrase co 45,5% que marcou a primeira variable, co cal parece que superou en grande medida unha posición de lingua B sen futuro, ó medra-la idea de que se vai introducindo paulatinamente e chegará a te-lo mesmo dominio có castelán. Pero non tódolos enquisados estaban de acordo co matiz que presentaba de que “chegará a te-lo mesmo dominio có castelán”. Así do 26,4% que marcou a opción “outra” a maioría aclarou que se vai introducindo pouco a pouco *pero non vai chegar a onda o castelán*²⁴.

En relación con este aspecto e ó mesmo tempo co que era a 2ª variable ofrecida, moitos tamén aclaraban que o galego “non era válido para establecer relacións comerciais fóra de Galicia”²⁵. O peso do castelán como lingua habitual na empresa vese apoiado polo atranco que lle ven ó

²³ A pregunta era semipechada, levaba unha nota aclaratoria onde se daba opción de marcar varias respostas indicando a orde de importancia. Houbo moitas empresas que marcaron máis dunha variable pero non sempre as graduaron.

²⁴ Exprésano de xeito similar: *Vaise introducindo pero non creo que chegue a te-lo mesmo dominio có castelán; Vaise introducindo pouco a pouco e non chegará ó mesmo dominio que o castelán.*

²⁵ Había respostas do tipo: *A nivel nacional e internacional é nulo.*

galego ó estar restrinxido a un ámbito rexional, xustificación que empregan mesmo empresas de servizos que se moven exclusivamente no ámbito da Comunidade Autónoma.

Como non puidemos clasificar exactamente as respostas dadas neste punto, entre outros motivos porque entrelazan varias razóns nunha soa resposta, seleccionámo-las maioritarias ou máis destacadas agrupándolas arredor dunha idea común. Algunhas deixan patente a imaxe dun mundo empresarial que non favorece o uso do galego e onde non se ve a súa necesidade²⁶:

- *O galego non é válido para establecer relacións comerciais na actualidade.*
- *O mundo empresarial non favorece o uso do galego. A súa introdución é lenta e cautelosa. Está moi lonxe de chegar a te-lo mesmo "status" có castelán.*
- *Os directivos e mandos intermedios non usan o galego, deste xeito o galego segue asimilado a determinadas clases e como lingua non apta para os negocios.*
- *Existen factores de tipo socio-económico que impiden en determinados casos que o mundo empresarial tome as rendas do cambio neste sentido.*
- *Poucas posibilidades de uso a nivel comercial.*
- *Non é importante á hora de establecer relacións comerciais.*

Ás veces esa falta de "adecuación" acúsase ó costume:

- *Fálase máis por costume pero non é adecuado (por menos costume) para relacións comerciais.*

Todo isto ten que ver directamente cunha razón que cremos básica por estar no fondo da cuestión e que algúns expresaron directamente: a presenza do castelán fai ó galego innecesario, como moito queda relegado ó nivel coloquial, a un uso interno oral:

- *Non se usa porque non é necesario, xa está o castelán.*
- *Vaise introducindo ó tempo que tendencias globalizadoras empuxan o uso pragmático dos idiomas que abranguen maior número de falantes.*
- *O galego segue sendo unha comunicación coloquial.*
- *Útil a nivel interno.*
- *Utilízase popularmente.*
- *Segue sendo unha comunicación coloquial.*
- *Só para uso interno.*

²⁶ Tódalas citas son literais.

O uso diglósico que se fai do galego na nosa comunidade reflíctese tamén no ámbito empresarial, así en moitas empresas os obreiros na fábrica falan galego mentres nas oficinas normalmente se fala e sempre se escribe castelán:

- *Los trabajadores de cantera hablan todos el gallego, en oficina les hablamos, no lo escribimos, en exterior de la comunidad logicamente no es posible.*

A lingua segue sendo unha marca de status social:

- *Por los motivos que sean, en los cargos directivos no son mayoría los gallegohablantes.*

Moitas veces, en empresas situadas en contexto urbano e dedicadas principalmente ó sector terciario, nin sequera existe uso diglósico porque xa presentan un cadro de persoal castelanófono:

- *A mayoría dos traballadores xa teñen como lingua materna o castelán.*

Relacionado co uso diglósico da lingua destacan moitos dos enquisados os problemas que existen coa escrita, acusando o descoñecemento do estándar por un sector amplo da poboación:

- *O maior problema é o emprego do galego escrito.*
- *Fálase pero non é doado utilizalo na escrita.*
- *Non se entende ben o galego escrito, resulta difícil.*
- *Os traballadores da empresa falan todos en galego aínda que descoñecen o normativo.*

Todo o anterior desemboca nun uso restrinxido da lingua e polo tanto nunha “falta de hábito”, que á súa vez é argumento para a xustificación da falta de uso:

- *Falta de hábito. Moi difícil a súa introdución.*
- *Non hai costumbre.*
- *Utilízase popularmente mas sem asumir a importancia que tem como idioma propio.*

A maioría das respostas que levamos vistas agochan no fondo estereotipos e prexuízos negativos cara a un idioma, o galego, ó que lle falta prestixio social. Se non existe a necesidade de formarse nesta lingua vai seguir sen coñecerse para o seu uso formal e seguirá ocupando ese posto

o castelán, polo tanto non acadará a súa normalización. Pesa a conciencia de lingua coloquial e sen validez para o rexistro culto que en moí poucos casos os enquisados referiron abertamente:

- *Non ten prestixio social.*
- *Existen moitos prexuízos sobre o seu uso....*
- *Penso que moitas persoas aínda pensan que resta categoría falar galego.*
- *Fálase galego por costume pero non vale para a escrita.*
- *Non o usan porque non lles gusta.*

Trala análise da maioría das respostas chegamos á tese que esbozamos ó primeiro: aínda que existe a conciencia da introdución lenta e cautelosa do galego nunca vai chegar a te-lo dominio do castelán porque este ó final resulta máis eficaz debido a que existe unha dinámica de funcionamento nesa lingua (da que se ten dominado o código formal) e non se ve ningunha necesidade de cambiar. A isto hai que sumarlle que o galego aínda está marcado por cuestións que o infravaloran: sen prestixio, non gusta, apto só para o coloquial... Todo isto denota un ambiente non de todo propicio para a súa introdución segura e progresiva. Un dos enquisados resumiu clara e brevemente un aspecto clave nesta cuestión:

- *Falta de motivación para usalo.*

Se realmente existise un motivo para usalo (que podía ir desde a rendibilidade comercial provocada por unha demanda social e institucional ata a consideración do galego como un sinal de identidade) os empresarios -igual có resto da sociedade- demandaría esa formación que lles serve agora como desculpa de falta de uso.

3.1.3. Relación entre usos e actitudes

Xa dixemos arriba que só observando usos non se poden medir actitudes, pero ó cruza-las variables actitudinais co uso lingüístico dedúcese a conduta: "*O compoñente conductual pode ser analizado cruzando variables actitudinais co uso lingüístico concreto*" (Seminario de Sociolingüística da RAG, 1993). Deste xeito, fomos cruzando as variables da pregunta 17, que era a máis directamente actitudinal, con aquelas de cuestións referidas ós usos. Os datos máis significativos achéganos o cruzamento que fixemos co uso oral do noso idioma en directivos e traballadores:

Táboa 6: Cruzamento entre a opinión do uso do galego na empresa e o uso oral dos directivos.

Opinión sobre o uso do galego na empresa	Uso oral directivos				
	<i>Non contesta</i>	0-25%	25-50%	50-75%	75-100%
Sen resposta	40,0%	20,0%	0,0%	0,0%	40,0%
Vaise introducindo pouco a pouco	2,6%	22,4%	10,5%	13,2%	51,3%
O galego non é válido para as relacións comerciais	11,8%	76,5%	0,0%	5,9%	5,9%
Ten moi pouco vocabulario, falta léxico de especialidade	0,0%	41,7%	16,7%	25,0%	16,7%
Os traball. descoñecen o galego normativo, por iso non se usa	11,4%	42,9%	17,1%	8,6%	20,0%
Outra	0,0%	25,6%	11,6%	27,9%	34,9%

Destaca que o 76,5% dos que consideran que “o galego non é válido para as relacións comerciais” fagan un uso oral do mesmo inferior ó 25%, igual que ocorre con aqueles que nun 42,9% alegan que non se usa a nosa lingua porque os traballadores descoñecen a normativa. Se o uso oral é inferior ó 25%, o escrito non adoita ser superior senón máis ben o contrario²⁷ e como vimos, bótanlle a culpa –en grande medida– ó galego normativo. Pola contra existe unha coincidencia elevada nos directivos (non esquezamos que moitas veces se trata do propietario-traballador das pequenas empresas de índole familiar) que usan o galego por riba do 75% e consideran que a súa lingua se vai introducindo pouco a pouco e incluso terá o mesmo dominio có castelán.

Se se contrasta isto coa opinión dos traballadores segundo o seu uso do galego oral, o resultado é bastante similar.

²⁷ Só se daría un uso superior da escrita fronte ó uso oral pola chamada diglosia inversa, que se daría se existise a obriga de escribilo no traballo, cousa bastante pouco probable ó non tratarse de empresas públicas.

Táboa 7: Cruzamento entre a opinión da introdución do galego na empresa e o uso oral dos traballadores.

	Uso oral traballadores				
Opinión sobre o uso do galego na empresa	<i>Non contesta</i>	0-25%	25-50%	50-75%	75-100%
Sen resposta	40,0%	20,0%	0,0%	0,0%	40,0%
Vaise introducindo pouco a pouco	1,3%	14,5%	6,6%	25,0%	52,6%
O galego non é válido para as relacións comerciais	0,0%	47,1%	17,6%	17,6%	17,6%
Ten moi pouco vocabulario, falta léxico de especialidade	0,0%	16,7%	25,0%	25,0%	33,3%
Os traball. descoñecen o galego normativo, por iso non se usa	0,0%	20,0%	17,1%	22,9%	40,0%
Outra	0,0%	2,3%	14,0%	41,9%	41,9%

Invértese totalmente a situación fronte ó que pasaba cos directivos, á hora de sinalalo descoñecemento por parte dos traballadores do galego normativo como causa da falta de uso, xa que acusan este motivo maioritariamente os galegófonos. Estes deron como resposta maioritaria (cunha cifra moi similar á dos directivos: 52,6%) a que sinalaba a introdución paulatina do galego de cara á súa normalización.

3.2. *A empresa e a terminoloxía específica*

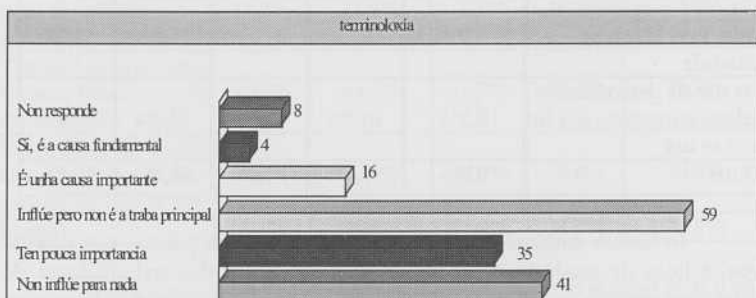
Nunha lingua en vías de normalización e cun proceso de normativización aínda non consolidado totalmente a cuestión da terminoloxía específica é importante. Pareceunos fundamental coñecerlos problemas e as necesidades que detectan os usuarios, e ás veces produtores, de terminoloxía no ámbito empresarial. Nunha situación como a que vimos de describir do ámbito empresarial é facilmente deducible que mesmo nas empresas nas que se fala galego, a terminoloxía empregada sexa maioritariamente castelá e ás veces incluso inglesa, dependendo do caso. Igual ca no resto da sociedade, as conversas entre galegofalantes sobre cuestións de especialidade realízanse en castelán ou cando menos cos termos técnicos todos interferidos.

Consideramos que as respostas que recollemos neste apartado non se poden analizar superficialmente só a partir dos datos observables nos gráficos, xa que debemos ter presentes outros moitos factores cos que eses datos se deben poñer en relación. O máis importante quizais sexa quén contestou a enquisa, xa que a importancia que lle pode ver un traba-

llador sen cualificar á terminoloxía é diferente á que lle pode ver un técnico. Igualmente, a valoración dun técnico que fai uso activo da lingua de especialidade é distinta á doutro que non o faga ou á dun xefe.

O obxectivo era indagar sobre a situación e perspectivas da terminoloxía específica no ámbito empresarial mediante 13 preguntas do cuestionario (núm. 19 a 31) e xa se detecta desde a primeira que a terminoloxía específica non se ve como determinante á hora de que o galego estea máis ou menos presente na empresa:

Gráfico 2: ¿Considera que o galego non se introduce na empresa por falta de terminoloxía específica?

Tendo presente a análise feita arriba sobre a situación da lingua na empresa, ten sentido que só 16 das 163 empresas consideren a terminoloxía como causa importante de atranco á hora da introdución do galego na empresa e tan só 4 delas a vexan como a causa fundamental. Recordemos que a variable da pregunta núm. 17 (opinión sobre o uso do galego no mundo da empresa) "*Ten moi pouco vocabulario, fáltalle léxico de especialidade*" tivo pouca aceptación; así parece coherente que, á hora de opinar sobre o atranco que pode supoñer a falta de terminoloxía para a introdución do galego na empresa, un número importante de enquisados (o 36,2%) considere que inflúe pero non é a traba principal. Esta razón é lóxica entre un colectivo que, na maioría dos casos, nunca se puxo en serio a traballar en galego atopándose coas dificultades²⁸ existentes para referirse a produtos, materias primas ou procesos de produción cunha terminoloxía galega adecuada e precisa, xa que como se viu o rexistro culto ocupou o castelán.

Nin os empresarios, nin o mundo económico en xeral, están involucrados coa terminoloxía, cuestión totalmente colateral a todos aque-

²⁸ Estas dificultades, en determinados sectores (informática ou telecomunicacións, por exemplo), tamén as sofre o castelán fronte ó inglés. De feito, a normativización do galego debería ir co ritmo que impón a introdución das novas tecnoloxías e non esperar a que o castelán faga a adaptación para que logo desde o galego simplemente se calque.

les que non están na conxuntura de introduci-lo galego de pleno na entidade. En relación con isto está a escasa existencia de materiais dentro das propias empresas e a pouca preocupación polo tema, como demostran os resultados da pregunta núm. 21. Só un 11% declarou ter vocabularios bilingües e obviamente ningún dos enquisados realizara recollas de léxico tradicional referidas ó seu sector. Está claro que nun ambiente de despreocupación pola lingua o raro sería encontrar alguén que se preocupase pola lexicografía tradicional. Tanto máis se se atende á falta de necesidade que mostra unha porcentaxe importante (20%) pola oferta dun léxico onde se recollen os termos correctos en galego referidos ó seu ámbito de traballo (núm. 23), xustificándose -na maioría dos casos- en que xa usan o castelán e "non o ven necesario". Un 60% considerou conveniente un vocabulario específico e o 5% imprescindible; pero non se debe esquecer que a súa posesión non implica o seu uso.

Xa á hora de participaren na elaboración de materiais lexicográficos chegamos a detectar un número considerable de empresas dispostas a colaborar en traballos terminolóxicos referidos ó seu sector de actividade: arredor dun 58% colaboraría nalgún dos puntos que nós propoñíamos (achegando léxico, revisándoo, contribuíndo cos seus coñecementos técnicos na materia para aclarar conceptos, variable esta última coa que se mostraron máis partidarios). Outro dato positivo témolo no 30,7% de empresas dispostas a colaborar facilitando léxico e no 8,6% que se ofreceu a recollelo por si mesmas.

Por último obtivemos unha pequena relación de necesidades e/ou preferencias terminolóxicas que se poden aproveitar en futuros traballos encamiñados á normativización do léxico. Os **vocabularios bilingües** foron os que presentaron maior demanda, case tanta de galego-castelán (36,8%) coma a do castelán-galego (41,7%). O bilingüe galego-inglés riscouse en menor medida e o 8% que o solicitou é unha cifra importante se temos en conta que se trata dun tipo de manual que non están acostumados a usar, xa que non é habitual traduci-lo inglés desde o galego²⁹. A cuestión núm. 29 ofrecía a posibilidade de aclarar "outros" tipos de vocabulario³⁰ diferentes ós que se lles ofreceran na pregunta anterior, así por un lado indicaban variantes de bilingües que nós non presentamos, polo outro especificaron qué vocabularios trilingües querían (nalgúns casos cuadrilingües³¹), preferindo aqueles onde entraban as dúas linguas oficiais

²⁹ Os enquisados interesados son talvez os máis preocupados ou comprometidos co idioma e que á vez deben manexa-lo inglés no seu día a día

³⁰ A pregunta número 28 estaba formulada da seguinte maneira: *¿Que tipo de vocabulario preferían ou consideran que lles sería máis útil?* As variables especificaban 4 tipos de bilingües (un castelán-galego e tres nos que se combinaba o galego con castelán, inglés ou francés), un trilingüe (castelán-galego-outra lingua) e logo a posibilidade de marcaren "outros" da súa preferencia.

³¹ Os que marcaron catro linguas pediron: castelán-galego-inglés-francés; castelán-galego-alemán-italiano.

da comunidade e maila lingua internacional de máis prestixio neste momento (maioritariamente os que fosen castelán-galego-inglés seguidos dos de galego-castelán-inglés). ou, nun caso, a opción galego-galego que entendemos que se querían referir ós dicionarios monolingües de definicións. Tamén se solicitaron trilingües onde o lado de castelán e galego entraban outras linguas: alemán, italiano e portugués. En resumo, os vocabularios bilingües galego-castelán ou castelán-galego foron os máis demandados, e mostraron tamén interese polos trilingües, sendo a opción galego-castelán-inglés a máis requirida.

En relación con isto están as linguas de comunicación co estranxeiro. Se nos achegamos ós resultados que obtivemos despréndese que, aínda que existe unha relación moito máis forte con Francia ca co Reino Unido, á hora das importacións como das exportacións existe un maior uso do inglés que se corresponde coa súa utilización como lingua internacional. Un 36% das empresas usan o inglés fronte ó 22% que empregan o francés³². Deste xeito, a lingua de relación co estranxeiro máis importante é o inglés, seguida bastante de cerca polo portugués, logo o francés e por último o alemán. Isto dentro das opcións propostas por nós. No apartado "outras" apareceron tres linguas que se citaron: o italiano riscado por catro empresas, o holandés por tres; e incluso o ruso por unha. Cómpre observármolo cadro dos principais clientes foráneos das empresas galegas onde Italia ocupa un papel relevante despois de Francia, Portugal e Alemaña, mesmo diante do Reino Unido e a unha distancia importante dos dous primeiros países³³.

Pedíuselles que sinalasen a porcentaxe de uso que facían de cada unha das linguas en escalas cun intervalo do 25% que constaban de catro niveis: *do 0 ó 25%, do 25 ó 50%, do 50 ó 75% e do 75 ó 100%*. As porcentaxes de uso do inglés foron máis altas cás das outras linguas, entre as empresas que o usan a súa frecuencia maioritaria está entre o 75 e o 100%. Pola contra, o portugués seguido do francés e alemán teñen unha frecuencia de uso en xeral por baixo do 25%. É dicir, as linguas diferentes do inglés empréganse nun nivel moi baixo para comunicarse co estranxeiro.

En moi pouca medida as empresas acoden a organismos para resolver dúbidas terminolóxicas sobre o galego, na maioría dos casos porque descoñecen onde facelo.

Vese na seguinte táboa:

³² Un dato significativo é o número tan elevado de enquisas que non responderon a estas preguntas. Denota que hai moitas empresas que non teñen relacións fóra, no exterior.

³³ Datos de 1999 do CES. O 20 de agosto deste ano El Correo Gallego achegaba as cifras sobre os clientes foráneos nos primeiros seis meses do ano e Italia seguía ocupando o 4º lugar pero detrás do Reino Unido que lle quitara o sitio a Alemaña.

Táboa 8: ¿Cando teñen dúbidas sobre terminoloxía específica, acoden a algún organismo ou persoa especializados para resolvelas?

¿Acoden a organismo?	Número	Frecuencia
<i>Non contesta</i>	20	12,3%
<i>Si</i>	28	17,2%
<i>As veces</i>	20	12,3%
<i>Nunca</i>	67	41,1%
<i>Non coñecemos organismo / persoa a quen dirixirnos</i>	30	18,4%
Total	165	

3.3. Outros datos: a lingua da etiquetaxe, dos convenios e normas sobre o uso do galego

Non existen estudos referidos ó galego, ou polo menos non atopamos ningún, coma os que ten feito a catalá *Asociació per a la defensa de l'etiquetatge en català* (ADEC), sobre qué empresas etiquetan todo, algo ou nada nese idioma³⁴. Polo tanto, non sabemos qué firmas están etiquetando os seus produtos en galego, de qué sectores son e qué problemas terminolóxicos ou doutro tipo puideron ter á hora da súa realización³⁵.

Preguntamos na enquisa pola viabilidade da etiquetaxe dos produtos en galego (cuestión núm. 32) e un número bastante considerable das que accederon a contesta-la pregunta (49,1%) declarou non etiquetar. Máis de 100 empresas ou non responden (21) ou din que non etiquetan (80), xa que -como vimos na presentación do traballo- moitas delas son do sector servizos e non producen nada etiquetable. Dado que neste caso se podían marcar dúas variables, algunhas empresas expresaron a súa opinión aínda que elas non etiquetasen. En total inclináronse pola opción bilingüe un 17,8% (de facelo, "tería que ser bilingüe"), seguida polas que declararon non ter pensado nunca no tema (14,7%)³⁶.

Tamén se quixo sabe-lo grao de coñecemento da lexislación referida á etiquetaxe³⁷ en galego e só un 5,5% contestou afirmativamente,

³⁴ Llistat d'industrials i productors que etiqueten en català. Barcelona, 1992.

³⁵ Coñecemos algunhas empresas por observación propia: Adegas das Eiras, Erica mel, ... pero non existe un rexistro das mesmas.

³⁶ Cruzamos estes datos cos da cuestión onde se pedía a opinión sobre a introdución do galego na empresa e destaca que 9 empresas que consideran que o galego se vai introducindo pouco a pouco, declaran que nunca pensaron no tema da etiquetaxe.

³⁷ A lexislación sobre a etiquetaxe recóllea o Real Decreto do 23 de maio de 1985 (Decreto 101/85 sobre a utilización do idioma galego na etiquetaxe e publicidade dos produtos que se comercializan en Galicia): no artigo 1º fai referencia a que na etiquetaxe dos envases ou rotulación das embalaxes dos produtos que se comercializan no ámbito territorial da comunidade autónoma, poderase expresar en galego ou en castelán ou nos dous idiomas. Queda ben marcado que se trata dos produtos que se comercializan dentro do noso territorio, xa que non se pode legislar para fóra do ámbito de competencias.

fronte ó 71,8% que o fixo negativamente e un 11,7% que asegurou ter “só unha idea” sobre o seu contido.

Querendo afondar un pouco máis no aspecto da regulamentación lingüística dentro da empresa, preguntamos sobre o idioma en que estaba redactado o convenio colectivo da empresa. Débese ter en conta que a inmensa maioría das empresas non teñen convenio propio. De feito 14 das 163 empresas que declararon que tiñan o convenio colectivo en galego talvez se referían a aqueles que saíron no DOG nesta lingua³⁸.

Pedíronse as razóns de non te-lo convenio na nosa lingua³⁹ e houbo un 21,5% que deu como razón que “non houbo ninguén que o propuxese”, razón obvia cando o convenio non é propio da empresa senón sectorial:

Táboa 9: De non estar redactado en galego, ¿cal é a razón?

Razón	Núm.	Frec.
Sen resposta	105	64,4%
Non é conveniente	7	4,3%
Non houbo ninguén que o propuxese	35	21,5%
Outros	20	12,3%
Contestan	58	

Escudarse en que ninguén o propuxo pode ser unha escusa pero seguramente hai moitas empresas ás que lles resulta indiferente a cuestión, e polo tanto poderíase impulsa-la galeguización dos convenios desde a administración, desde o Consello Galego de Relacións Laborais e desde os Sindicatos.

En canto ás **normas** de uso da lingua a **nivel interno**, preguntouse sobre a existencia dalgunha normativa sobre a utilización do galego e do castelán dentro das empresas. Aínda que un 9,2% deixou sen contestar esta pregunta, a resposta maioritaria fixo referencia á ausencia de normas referidas á cuestión lingüística (un 81,9%), polo tanto actúase por hábito, por un costume que impuxo o castelán. Nun 4,9% (12 empresas) recoñeceu a existencia de recomendacións aínda que non estivesen redactadas e se considerasen como normas expresas. Destas só 9 completaron esta cuestión. As normas ou recomendacións eran referentes ó galego, ningunha con respecto ó castelán, lingua que xa se considera regulada. Dúas empresas declararon estaren comprometidas co galego e ser esta a lingua da empresa, no resto só se fala de recomendacións, referidas á atención ó cliente na lingua que el use⁴⁰.

³⁸ Do total 7 marcaron que o tiñan nas dúas linguas.

³⁹ Pregunta núm. 35

⁴⁰ Algúns aclararon que a recomendación tiña unha limitación temporal, por exemplo o día das letras galegas para algunha empresa editorial do país.

Por último existían unhas preguntas relacionadas coa **língua da xestión máis interna**, concretamente a usada nas nóminas e na contabilidade. Con isto queríamos medir, en certa maneira, o compromiso das empresas co galego, posto que a unha empresa que funciona en castelán complicaselle o traballo se decide galeguizarse, e incluso se lle duplica se ten que te-la opción bilingüe polas súas relacións fóra da comunidade. A galeguización dun negocio neste sentido implica un esforzo que se apoia nunha concienciación diferente ós motivos que poden ter aqueles que traducen a súa rotulación ou a súa publicidade.

O primeiro dato que destaca é a existencia dun número importante de empresas (un 50,9% das enquisadas) que xestionan a súa contabilidade e as súas nóminas fóra da propia sede, debido á estrutura e idiosincrasia das mesmas. É un dato relevante porque numerosas entidades estarían galeguizadas no seu aspecto interno desde o momento en que o fixesen xestorías e asesorías que, á súa vez, actuarían como motor impulsor dos seus clientes. O número de empresas que afirmaron xestionar este tema na propia sede (un 47,2%), na maioría teñen máis de 50 traballadores; as que contan cun cadro de persoal inferior a 20 traballadores son as propias asesorías, xestorías, consultoras...

Xa en canto ó idioma en que se realizaba a contabilidade e as nóminas da empresa o castelán impera, tal e como levamos visto no resto dos aspectos desta análise, pero aínda hai case un 7% do total que usan o galego. Vese na seguinte táboa:

Táboa 10: ¿En qué idioma se fan as nóminas e a contabilidade?

Idioma	Núm.	Frec.
Sen resposta	7	4,3%
Galego	11	6,7%
Castelán	141	86,5%
As dúas	4	2,5%
TOTAL	163	100%

As 11 empresas que realizan esta xestión interna en galego son dúas editoriais viguesas, unha empresa de artes gráficas de Noia, unha de comunicación, 3 de servizos, 2 construtoras (de Santiago e Ourense) e unha do sector agrícola⁴¹.

Debido a que a dinámica da empresa impulsa o uso do castelán, para comprobar se se mantiña a idea expresada noutras enquisas para xustificalo non funcionamento das empresas en galego á falta de materiais, quixemos ver qué receptividade terían nóminas e programas de con-

⁴¹ Só poñémo-la localidade daquelas que nola dixeron, recordemos que a identificación da empresa non era obrigatoria.

tabilidade na nosa lingua no caso de que se lles ofertasen. Un 35% asegurou que non lles importaría que estivesen en galego se alguén lles traducise ese material e unha porcentaxe bastante elevada (21,5%) mostrou preferencia por que estivesen na nosa lingua⁴²:

Táboa 11: ¿En que idioma lles gustaría telas redactadas?

Traducir	Núm.	Frec.
Sen resposta	21	12,9%
Querémolas só en galego	16	9,8%
Preferíamos fosen en galego	35	21,5%
Se alguén as traducise, non nos importaría que fosen en galego	57	35,0%
Preferíamos fosen en castelán	25	15,3%
Só as queremos en castelán	13	8,0%
Contestan	142	

Tanto estas respostas coma algunhas anteriores (uso nos documentos internos) sinalan un número importante de empresarios que se moven en castelán pero ós que non lles importaría introduci-lo galego se a eles non lles supón ningún esforzo. Isto coincide cos resultados dalgúns traballos que se teñen feito sobre este ámbito (Ramallo e Rei Doval, 1995; 1997), onde predominan os indiferentes ante as cuestións lingüísticas do galego, é dicir aqueles que lles daría máis ou menos o mesmo unha lingua ou outra, e nunha gran medida, se alguén lles fai a tradución ou se teñen o material disposto en galego, non terían inconveniente en usa-lo noso idioma.

Por conseguinte, a tradución de programas de nóminas e de contabilidade, tal e como se levou a cabo na Confederación de Empresarios de Galicia (CEG) nos anos 1998-99⁴³, tería bastante aceptación. É ben certo que moitos empresarios e traballadores lle botan a culpa do reducido uso do galego a que o material -basicamente informático- que manexan e os programas de xestión interna ou externa están en castelán, pero tamén acabamos de ver que 38 das 163 empresas enquisadas optan ou ben preferentemente, ou ben de maneira contundente, polo castelán como lingua da xestión interna (táboa 11). De tódolos xeitos, nesta pequena mostra se sumamos os que responden ós 3 primeiros ítems, temos un 66,3% que se inclina pola opción do galego, sexa ou non con axuda na tradución. Debemos considerar que a resposta "preferíamos que fosen en galego" pode ser matizable porque tal preferencia quizais non estea di-

⁴² Fíxémonos en que houbo quen contestou máis dunha resposta, xa que 4 empresas marcaron "preferíamos que fosen en galego" e mais "se alguén as traducise...", así, se sumamos o número de enquisas con e sen respostas fan un total de 167.

⁴³ Realizáronse as traducións dos programas pero non se distribuíron.

rectamente relacionada coa intención de cambialas agora cando xa están funcionando en castelán; e ademais esta opinión só tería posibilidades de levarse a cabo sempre e cando viñese dunha persoa con poder de decisión na empresa.

4. Reflexións finais

O que se vai presentar neste epígrafe quizais non sexa novo e ó mesmo tempo sexa discutible. A falta de novidade vén de que ó final practicamente tódolos datos extraídos do traballo de campo, que quedaron presentados nas páxinas anteriores, reafirman teses xa coñecidas. Por outra banda partindo dunha concepción intervencionista da sociolingüística, poderá discutirse, xa que nos imos atrever a lanzar algunhas propostas de actuación de cara á normalización urxente do ámbito que nos ocupa.

Falamos dunha empresa situada nunha comunidade que vive un conflito lingüístico provocado pola situación que xa Mauro Fernández (1978: 390) denominara "diglosia conflictiva" e que Guillermo Rojo (1981: 296) cualificou como de "diglosia de adscripción" onde cada unha das linguas existentes neste contexto se vinculaba a un estrato social diferente.

Produciuse, durante o pasado século, a modernización dunha forma de vida e economía tradicionais, pero o galego quedou asociado a aqueles modelos tradicionais e non acorde cunha cultura moderna, máis "obreira". De aí a imaxe de lingua ligada ó rural e ó sector primario e unha explicación do desprestixio social do galego entre tódolos axentes sociais e económicos. Co aumento da industrialización as xentes do sector primario sen formación e galegófonas pasan a realiza-los traballos sen cualificar, axudando a formar unha representación negativa do galego que impera no ámbito empresarial, igual ca no resto da sociedade. As resistencias á normalización do galego no ámbito que nos ocupa teñen bastante que ver con factores sociolóxicos derivados do mesmo proceso de modernización vivido por Galicia ó longo do último século, diferente, como dixemos arriba, ó das outras comunidades.

Insistimos en que a empresa está inmersa na sociedade e os problemas que existen coas linguas nesta son comúns a aquela. Tralos resultados desta pequena investigación, podemos dicir que os usos e actitudes na empresa melloraron en certa medida desde a chegada da democracia pero non están encamiñados, neste momento, cara a unha normalización do galego, entendendo por isto que sexa a lingua de instalación e o medio de expresión da maioría dos galegos en tódalas circunstancias, e polo tanto, que sexa usada "normalmente" na empresa.

Desde a empresa as causas que aducen para o escaso uso da lingua galega van desde a falta de formación ata a innecesariedade de realiza-lo cambio da lingua na que se moven —o castelán— cara ó galego. No ámbito que estudamos, e na nosa comunidade en xeral, a competencia lingüística en galego xebra a poboación en dous sectores segundo a idade: a xente máis nova —menores de 35 anos— presenta maior competencia escrita e menor competencia oral cá poboación non tan nova⁴⁴.

A inexistencia de medidas normalizadoras serias e organizadas levou a que, despois de vinte anos da aprobación da Lei de Normalización Lingüística, non se avanzase de xeito regular e continuo na introdución do galego no ámbito empresarial, tal e como se comprobou no presente traballo.

Por unha banda non se poñen os medios para resolve-lo analfabetismo na lingua da comunidade, noutro caso deberíase ter organizado, cando menos, un plan de formación que chegase ás empresas (igual ca ós outros ámbitos da sociedade) con cursos específicos para os diferentes sectores de actividade e os diferentes perfís profesionais.

Tampouco debemos enganarnos pensando que toda a solución está na organización dos cursos xa que o empresariado non detecta a necesidade de formarse na nosa lingua, nin -na inmensa maioría dos casos- de contratar a traballadores que a saiban. De feito non existen perfís profesionais onde se regule o nivel de coñecemento do galego para cada posto de traballo.

Houbo empresas, que por motivos diversos, racharon coa inercia do uso exclusivo do castelán na escrita e apostaron pola bilingüización ou incluso nalgún caso pola galeguización ampla da empresa. Na actualidade é certo que non chama a atención a rotulación externa dalgunhas empresas en galego pero, ademais de seren casos minoritarios, algunhas veces o galego non pasa da porta para dentro. Existen exemplos de pequenas e medianas empresas, e ultimamente tamén empresas grandes: El Corte Inglés, Supermercados Consum, Gas Galicia, San Luís, Telefónica ou R, que apostaron por realiza-la publicidade, comunicación con clientes e/ou rotulación en galego ou bilingüe. Cremos que non se debe analizar de xeito conxunto a galeguización nestas entidades e nas pequenas empresas de ámbito rexional. Normalmente estas últimas xustificaron nas nosas enquisas o feito con frases como *porque somos galegos* ou *porque é a nosa*

⁴⁴ En relación con isto recordámo-las conclusións ás que chegaban no Mapa Sociolingüístico (MSG, 1995: 301) onde se lle atribuíu ó mundo laboral certo papel galeguizador, xa que algúns dos traballadores que viron condicionada a súa lingua pola do traballo, cerca da metade fixérao a favor do galego. É este un dato positivo cara á normalización da xente nova de hábitat urbano, cada vez máis castelanfalante, no caso de entrar nunha empresa onde predomine a nosa lingua na oralidade. O contrapunto negativo está en que empresas que funcionen en galego son poucas e o uso da lingua na maioría delas está reducido á oralidade e a postos de baixa cualificación (obreiros de fábrica fronte ós técnicos que empregarían maioritariamente o castelán).

lingua, saídas dun compromiso co galego e no fondo co país. Talvez unha das razóns de que o empresariado non se galeguice estea en que a maioría dos nosos empresarios non senten o galego como identificador.

En canto ás empresas grandes fixémonos que, dos casos enumerados arriba -exceptuando R⁴⁵ e San Luís, o resto son empresas pertencentes a un grupo de fóra de Galicia que funcionan en bilingüe en Cataluña e Euskadi⁴⁶. Débese destaca-la importancia de que unha empresa galega, moderna, ligada a un sector punteiro coma o das telecomunicacións como é R triunfe en galego⁴⁷, porque liga o idioma coa modernidade e ó mesmo tempo coa identidade. Talvez isto puidese provocar un efecto mimético, que se verá co tempo; pero máis ben cremos que a clave está no que declarou un directivo dunha empresa tamén galega, quizais unha das máis importantes da comunidade polo peso que ten dentro e fóra dela:

“..Para sermos sinceros, en Galicia tivemos moi poucas chamadas de queixa por non utiliza-lo galego. En cambio, déboche dici-lo contrario do catalán...[...]. Non hai que enganarse, movémonos pola demanda social e hai unha demanda moito máis forte en Cataluña ca en Galicia”(Ramallo e Rei Doval, 1997: 276).

Son as palabras de Iván Barberá, responsable do departamento de documentación de Zara-Grupo Inditex, que recolleron os citados investigadores nun dos dous estudos promovidos polo Consello da Cultura Galega⁴⁸. Antes de reflexionar sobre o sentido da cita anterior pensamos que é necesario partir destas dúas investigacións mencionadas, onde se demostrou con datos estatísticos que o galego non é para o consumidor símbolo de atraso ou un elemento inapropiado para a vida moderna. O primeiro deles (Ramallo e Rei Doval, 1995), demostrou a boa disposición xeral entre os consumidores ante a presenza do galego á hora de comprar calquera produto. Tese que non convenceu ó noso empresariado e menos aínda os publicistas que non apostaron desde aquela por “vender en galego”. Tampouco callou o segundo traballo (Ramallo e Rei Doval, 1997) onde se repetiron ideas como “apostar pola lingua é un activo clave de modernidade” que poucos empresarios teñen asimilado e asumido. Estes estudos tentan proxecta-la idea de que sería positivo para as empresas

⁴⁶ No caso de El Corte Inglés o uso do galego produciuse moitos anos máis tarde cá introdución do catalán nas tendas situadas en Cataluña.

⁴⁷ R destacou por saír ó mercado en galego, idioma que ofrece como primeira lingua aínda que a nivel interno funcione en castelán, xa que esta é a lingua usual da maioría dos seus técnicos.

⁴⁸ Estes dous estudos (Ramallo e Rei Doval, 1995 e 1997) quizais sexan unha das poucas medidas que se poidan aproveitar para a dinamización lingüística no ámbito empresarial

volverse cara ó propio, e atender mellor as demandas internas do país, un país, din, no que está de actualidade a comunicación na lingua propia.

Lesen ou non estes estudos e mesmo se coñecen os resultados desta última investigación que conclúen que máis dun 80 por cento dos consumidores son partidarios do uso do galego na comunicación publicitaria e nas relacións comerciais, en xeral a cúpula directiva do ámbito empresarial galego non está cambiando a súa práctica lingüística xeral. Non lles pesa a idea de que co galego se vaia vender mellor, ou vaia funcionar mellor a empresa ca co castelán, porque se fose así ese “costume e hábito” que acusan para xustifica-los seus usos modificaríase. Polo tanto cremos que dunha banda esta imaxe positiva cara a lingua non é a que o que o empresariado percibe na sociedade⁴⁹, e por outro lado seguen tendo moito peso as actitudes e representacións negativas existentes sobre o galego que a poboación ten con respecto á lingua nunha comunidade diglósica coma a nosa.

Este pode se-lo motivo de que non se consolide a idea da lingua como sinal de identidade da empresa con Galicia, xa que a maioría non considera que para sentírense empresarios *máis galegos* ou máis identificados coa súa comunidade teñan que facer uso da nosa lingua. Polo tanto a inmensa maioría das empresas en Galicia non están dispostas ó cambio, mesmo cando os usos orais dos seus traballadores sexan fundamentalmente en galego, e non se normalizan basicamente porque non senten que a sociedade valore ese criterio. O investimento realizado en galeguiza-la empresa sería viable se sentisen que ía reportarlles algún beneficio; de non ser así, póneno como inconveniente. Se mesmo as empresas grandes galegas (recordemos o caso de Zara e poderíamos engadir a Roberto Verino ou Adolfo Domínguez) non o fan por unha cuestión que ó final é de rendibilidade económica, máis difícil será que o leven a cabo empresas pequenas. Outro caso exemplificador pode se-la intención de Telefónica de elimina-la posibilidade de escolle-lo galego en servizos coma o 1004 por unha falta de demanda desta opción⁵⁰.

Estivemos ata agora falando da empresa e sociedade deixando á marxe ós poderes públicos quen segundo a Lei de normalización lingüística (LNL) teñen obriga de velar pola lingua. A actuación dos gobernos autonómicos desde a publicación da devandita lei no tocante á normalización no ámbito que nos ocupa case se podería reducir a por unha banda unhas subvencións non moi difundidas, máis ben escasas e cunha xestión moi mellorable e pola outra á realización dun par de breves vocabularios terminolóxicos do ámbito económico a finais dos oitenta.

⁴⁹ Os empresarios non notan que a realidade que os rodee lles demande produtos en galego, nin percibe a necesidade de uso nas tendas como pode pasar en Cataluña.

⁵⁰ Non sabemos se houbo máis motivos pero houbo unha actuación consciente de persoas comprometidas coa lingua durante o ano 2002 dedicaron esforzos a chamar e pedir a opción en galego para que mantivese.

A falta de promoción sería da lingua polo goberno relacionada directamente cun perceptible desinterese pola mesma, transmítese a esa sociedade e axuda a afianzar unha imaxe de lingua de segunda categoría. Certo que o seu uso en contextos formais, aínda que sexa de forma ritual, acaba por crear unha imaxe confusa na maioría da poboación, quen non manifesta aberta e directamente posturas e actitudes negativas cara unha lingua que "aparentemente" avanzou e se foi introducindo na empresa, pero en realidade segue como lingua B e non chegará a alcanza-lo status do castelán, lingua A. Así as cousas, non se pode deixar todo o peso da normalización nunha poboación -sobre a que non actúan os que deberían ser dinamizadores da lingua- para que esixa cuestións lingüísticas. Cumpriría a inmediata posta en marcha dun Plan de Normalización Lingüística para a empresa ben estruturado e organizado, que debería estar dentro dun Plan Xeral de Normalización que abarcase todo o conxunto da sociedade. Un Plan que contase cunha planificación necesaria encamiñada a incrementar tanto usuarios (máis uso do galego por parte de xefes e traballadores) como as situacións ou contextos de uso (xa que á hora da escrita unha maioría de galegofalantes traballan en castelán); pero tamén planificación que afecte ó código e que se ocupe, entre outras cousas, da terminoloxía específica. Un Plan que actuase tamén sobre a concienciación e identificación das empresas co seu territorio. Coa mundialización da economía, as nosas empresas deben adaptarse á globalización, relacionarse con empresas próximas e en moitos casos foráneas, polo tanto resúltalles imprescindible dominar linguas francas (inglés, francés, castelán dentro de España e América Latina...); pero tamén é importante seguir utilizando o galego nos mercados locais. Este é un punto fundamental que se debe traballar no empresariado.

A inexistencia dunha planificación xeral para a normalización da lingua que acolla as empresas, como se ten feito en Cataluña ou no Quebec, déixase ver en cuestións directamente relacionadas como a da terminoloxía específica que acaban actuando como causa e efecto: "non existe terminoloxía porque non se precisa" e "non se usa o galego porque non ten a terminoloxía adecuada". As empresas editoriais non promoveron nunca vocabularios e léxicos específicos que abarcasen aqueles sectores de actividades con máis peso na comunidade sobre todo porque non existe demanda deles, co cal non resultan rendibles⁵¹. Sen esperar a que isto se producise, proceso lento e moi difuso no horizonte, poderíase comezar por unha produción organizada e integrada dentro dese Plan de normalización lingüística serio, dirixido desde a administración. Xa existe

⁵¹ Polo momento o traballo está en mans de bolseiros, ou de especialistas que traballan de xeito autónomo e en moitos casos altruístas: na universidade de Santiago coordinan e revisan os traballos dos membros de equipos de normalización das facultades que elaboran vocabularios específicos; no Seminario de Lexicografía da Real Academia Galega e no TERMIGAL estanse elaborando algunhas obras puntuais.

unha infraestrutura básica: o Centro de terminoloxía científico-técnica (TERMIGAL) que depende da administración, a onde -de estar dotado de persoal e medios- poderían dirixirse as empresas para resolver consultas ou pedir materiais no caso de estaren interesados⁵². Dentro da nosa enquisa, as poucas entidades que buscan axuda neste aspecto atopan solucións en diversos organismos ou persoas, ningún deles enfocado directamente a traballar coa empresa⁵³. Por iso volvemos insistir na necesidade de que se organice un servizo que se encargue dun xeito serio da normalización do léxico do ámbito económico e empresarial, que debería traballar ou dentro ou en colaboración directa co TERMIGAL, centro xa existente que ten como obxectivo o da normativización da terminoloxía específica.

Para o fomento da lingua tamén se deberían aproveitar as novas tecnoloxías de cara a facilitar a introdución da terminoloxía e a ofrecer solucións ás dificultades que se podían presentar. A creación dun sitio web específico para as empresas onde se aprovisionasen de material referido á nosa lingua podería axudarlles sempre e cando o coñecesen e tivesen fácil acceso a el⁵⁴.

Despois de todo o visto atrevémonos a considerar que unha solución para comezar a dinamizar o ámbito empresarial podería estar na creación dun **servizo de normalización central**, dependente da administración autonómica, e organizado de xeito que atendese -ben por comarcas, ben por sectores ou ramas de actividade- a tódalas pequenas e medianas empresas, que impulsase unha dinámica que rompese co funcionamento en castelán e que as axudase a sufragalos enormes custos que lles pode supoñer o cambio. Unha das funcións primordiais deste servizo sería organizar unha formación específica para a empresa segundo as diferentes categorías profesionais e os usos lingüísticos específicos de cada unha delas, e incidindo así máis -segundo cada caso- no ámbito oral ou na escrita, no léxico propio de cada sector, etc. Unha primeira programación básica, podería incluír desde cursos de galego comercial, en diferentes niveis -onde se aprendesen modelos de documentos e a escribir

⁵² Tal infraestrutura é coa que conta o TERMCAT, que é o centro de terminoloxía de Cataluña.

⁵³ Os organismos ós que maioritariamente dixeron recorrer as empresas foron o Instituto da Lingua Galega e o Servizo de tradución do DOG, e logo a persoas particulares, licenciadas en filoloxía galega.

⁵⁴ Pódese confrontar de novo cos casos catalán e do Quebec. No Quebec o grande dicionario terminolóxico do francés está gratuitamente na páxina da Office de la langue française (www.olf.gouv.qc.ca). Esta mesma entidade encárgase da publicación de dicionarios de especialidade, da posta en marcha dun teléfono lingüístico ó que se poden facer consultas, así como un servizo personalizado de consultas, biblioteca, etc... En Cataluña o TERMCAT ofrece a posibilidade de consultar en liña dúbidas sobre calquera ámbito terminolóxico, así como toda a bibliografía terminolóxica clasificada por ámbitos e dá acceso a varios dicionarios e vocabularios terminolóxicos que teñen colgados na rede (www.termcat.es).

correctamente a correspondencia comercial en galego, ata cursos de galego para directivos -centrados na comprensión exacta de terminoloxía e na expresión correcta no rexistro formal; pasando por cursos de galego oral -destinados ó persoal que atende ó público, ou cursos de galego para a administración das empresas dirixido ós traballadores das oficinas. Funcións tamén básicas serían as de poñer en perfecto funcionamento o asesoramento a empresas, a produción de terminoloxía específica, e sobre todo a organización de campañas de dinamización da lingua nestes ámbitos... Como xa comentamos arriba de nada valerían a organización de cursos de especialidade destinados a un determinado perfil de empresa se logo empresarios e traballadores non se anotan a eles. Tal servizo de normalización está inspirado, como xa levamos dito, nos casos catalán e quebequés (Galanes Santos, 1999) e para o seu correcto funcionamento debería partir dunha perfecta adaptación á situación político-social e sociolingüística da nosa comunidade.

Bibliografía

- Ajzen, I. (1989): "Attitude structure and behavior", en A. R. Pratkanis e outros (eds.): *Attitude structure and function*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ: 241-274.
- Baker, C. (1992): *Attitudes and language*. Multilingual Matters Ltd, Clevedon.
- Barreiro Fernández, X.R. (2001): "O atraso económico de Galicia. Un feito do pasado" en Novo (2001): 39-65.
- Consello Económico e Social de Galicia. (2001): *Memoria sobre a situación económica e social de Galicia. 2000*. Santiago de Compostela.
- Consorcio de la Zona Franca de Vigo (2002): *Ardán Galicia 2002 / 10.000 empresas. Directorio e informe económico-financiero. 10.000 empresas*. Vigo.
- Fernández Rodríguez, M. A. (1978): "Bilingüismo y diglosia", *Verba* 5: 377-391.
- Fishbein, M. e Ajzen, I. (1975): *Belief, attitude, intention and behavior. An introduction to theory and research*. Addison-Wesley, Reading, MA: 521-562.
- Galanes Santos, I. (1999): "Aproximación xeral ós posibles recursos de apoio. A experiencia do Quebec" en *Actas para os II Encontros para a normalización lingüística*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela: 97-111.
- García Ferrando, M. (1996): "La encuesta", en García Ferrando e outros (1996): 147-176.
- García Ferrando, M., e outros (1996): *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación*. Alianza, Madrid.

- González Laxe, F. (1992): "El modelo de funcionamiento de la economía gallega" en F. González Laxe (1992): *Estructura económica de Galicia*. Espasa Calpe, Madrid: 19-53.
- Iglesias Álvarez, A. (1999 a): "O poder explicativo e predictivo das actitudes lingüísticas", *Verba* 26: 273-307.
- Iglesias Álvarez, A. (1999 b): "La importancia de las actitudes lingüísticas en las situaciones de lenguas en contacto", *Interlingüística* 10: 189-193.
- Lameiras Fernández, M. (1994): *La medida de las actitudes lingüísticas en contextos bilingües mediante escalas Osgood-Stevens*. Tese de doutoramento inédita, Santiago de Compostela.
- Madariaga Orbea, J. M. (1992): *Estudio de la influencia de los factores actitudinales y motivacionales en la adquisición del euskera*. Servicio de Publicaciones de la Universidad del País Vasco, Bilbao.
- Novo, P. (coord) (2001): *Fundación Galicia Empresa, unha filosofía*. Fundación Galicia Empresa, s.l.
- Ortí, A. (1996): "La apertura y el enfoque cualitativo o estructural: la entrevista abierta semidirectiva y la discusión de grupo", en García Ferrando e outros (1996): 189-221.
- Ramallo, F e Rei Doval, G. (1995): *Publicidade e lingua galega. Os consumidores ante o uso do galego na comunicación publicitaria e nas relacións comerciais*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela.
- Ramallo, F e Rei Doval, G. (1997): *Vender en galego. Comunicación, empresa e lingua en Galicia*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela.
- Rojó, G. (1981): "Conductas y actitudes lingüísticas en Galicia", *Revista Española de Lingüística* 11 (2): 269-310.
- Seminario de Sociolingüística da RAG. (1993): *Estudio sociolingüístico da comarca ferrolá*. Anexo 1 de *Cadernos de Lingua*. Real Academia Galega, A Coruña.
- Triandis, H.C. (1974): *Actitudes y cambios de actitudes*. Toray, Barcelona.

ANEXOS

Enquisa

Nº: _____

TERMINOLOXÍA E EMPRESA

outono-2000 - USC

1. Indique o sector de actividade ó que pertence a súa empresa

INSTALACIÓNS - CONSTRUCCIÓN

2. ¿A súa empresa forma parte dun grupo empresarial de fóra da comunidade autónoma galega?

☐ 1. si ☐ 2. non

3. O domicilio social da súa empresa está

☐ 1. na comunidade autónoma ☐ 2. no territorio español ☐ 3. no estranxeiro

4. Indique o número de traballadores con que conta (se é filial, dentro da comunidade)

3

5. ¿De que departamentos consta a súa empresa?

- ☐ 1. administrativo
☐ 2. produción ou técnico
☐ 3. comercial
☐ 4. comercio exterior
☐ 5. contabilidade
☐ 6. persoal e recursos humanos
☐ 7. compras e aprovisionamento
☐ 8. calidade
☐ 9. dirección xeral
☐ 10. comunicación e/ou relacións públicas
☐ 11. outros

6. Se outros, especifíquese

A cuestión non é pertinente se non que se marque na pregunta anterior a resposta 11. "outros"

7. ¿Que uso aproximado se fai do galego ESCRITO entre os traballadores da súa empresa?

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4

8. ¿E cal é o uso entre a cúpula directiva?

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4

9. ¿Que uso aproximado se fai do galego ORAL entre os traballadores?

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4

10. ¿E entre a cúpula directiva?

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4

0-25% (1), 25-50% (2), 50-75% (3), 75-100% (4).

11. Se teñen relacións co estranxeiro, ¿que lingua ou linguas usan para a comunicación? (marque nas linguas que proceda a porcentaxe)

	1	2	3	4
12. inglés	☐	☐	☐	☐
13. francés	☐	☐	☐	☐
14. portugués	☐	☐	☐	☐
15. alemán	☐	☐	☐	☐
16. outras, especifíquese	☐	☐	☐	☐

0-25% (1), 25-50% (2), 50-75% (3), 75-100% (4).

17. ¿Que pensan sobre o uso do galego no mundo da empresa? (pode marcar varias, indicando a orde de importancia)

- ☐ 1. Vaise introducindo pouco a pouco e chegará a te-lo mesmo dominio co castelán
☐ 2. O galego non é válido para establecer relacións comerciais
☐ 3. Ten moi pouco vocabulario, fáltalles léxico de especialidade
☐ 4. Os traballadores das empresas non coñecen o galego normativo e por iso non se usa
☐ 5. outra

18. Se outra, especifíquese

19. Considera que o galego non se introduce na empresa por falta de terminoloxía específica?

- ☐ 1. Si, é a causa fundamental
☐ 2. É unha causa importante
☐ 3. Inflúe pero non é a traba principal
☐ 4. Ten pouca importancia
☐ 5. Non inflúe para nada

20. ¿Contan na súa empresa con algún manual ou calquera material en galego que recolla terminoloxía específica?

- ☐ 1. Si ☐ 2. Non
☐ 3. Non temos coñecemento de se o hai

21. Se contan con algún deste material, ¿de que se trata?

- ☐ 1. vocabularios e/ou léxicos de castelán-galego
☐ 2. folletos en galego con terminoloxía propia do sector
☐ 3. dicionarios xerais
☐ 4. léxico tradicional recollido por persoal da empresa
☐ 5. outros

Admítense varias respostas

22. Se outros, especifíques

23. ¿Considera necesario que se lle facilite un léxico en que se recollan as palabras correctas en galego referidas ó ámbito da súa empresa?

- ☐ 1. xa o temos ☐ 2. considerámolo imprescindible
☐ 3. sería conveniente ☐ 4. non nos interesa

24. En caso de que non o considere de interese indique a razón

25. Estarian dispostos a participar nun vocabulario sobre o seu sector nalgún destes puntos:

- ☐ 1. aportando léxico
☒ 2. revisándoo
☐ 3. contribuíndo cos seus coñecementos técnicos na materia para a aclaración de conceptos

26. De haber persoas dispostas e con capacidade para aportar léxico

- ☐ 1. poderían recollelo elas mesmas
☐ 2. estarían dispostas a facilitarllo a quen fose recollelo
☐ 3. non hai ningunha maneira de conseguilo
☐ 4. outra

27. Se outra, indíquese

28. Que tipo de vocabulario preferirían ou consideran que lles sería máis útil

- ☒ 1. bilingüe galego-castelán
☐ 2. bilingüe castelán-galego
☐ 3. bilingüe galego-inglés
☐ 4. bilingüe galego-francés
☐ 5. trilingüe castelán-galego-outra lingua(indiquen cal)
☐ 6. outros

Admítese varias respostas

29. Se outros, especifíques

30. ¿Cando teñen dúbidas sobre terminoloxía específica, acoden a algún organismo ou persoa especializados para resolvelas?

- ☐ 1. Si
☐ 2. Ás veces
☐ 3. Nunca
☐ 4. Non coñecemos organismo / persoa a quen diriximos

31. De acudiriren a un organismo, indiquen cal ou cales. Se é unha persoa concreta fóra dunha entidade, poñan a súa titulación.

32. Parécelles viable a etiquetaxe dos seus produtos en galego

- ☐ 1. Nunca pensamos niso
☐ 2. Sería posible se alguén fai a traducción
☒ 3. Tería que ser bilingüe
☐ 4. Non é posible
☐ 5. Nós non etiquetamos

Pode marcar dúas respostas como máximo

33. Coñecen vostedes o que di a lei sobre a etiquetaxe en galego

- ☐ 1. Si ☐ 2. Non ☐ 3. Teño só unha idea.

34. De ter convenio propio na súa empresa, ¿en que idioma está redactado?

- ☐ 1. galego ☐ 2. castelán

35. De non estar redactado en galego, ¿cal é a razón?

- ☐ 1. Non é conveniente
☐ 2. non houbo ninguén que o propuxese
☐ 3. outros

Pode marcar dúas respostas como máximo

36. Se outros, indíquese

37. Hai algunha normativa sobre a utilización do galego e do castelán na súa empresa

- ☐ 1. Si, aparece recollida no convenio
☐ 2. Si, hai normas internas da empresa
☐ 3. Non existe ningún tipo de norma ó respecto
☐ 4. Hai recomendacións aínda que non están recollidas por escrito

38. Podería indicar brevemente o contido desas normas

39. Nos comunicados internos, ¿que lingua utilizan?

- ☐ 1. galego
☐ 2. castelán
☐ 3. empréganse sempre as dúas
☐ 4. unha ou outra dependendo de quen escriba
☐ 5. unha ou outra dependendo de a quen vaia dirixido

40. No caso de usar só galego, indiquen cal é a razón brevemente

E O IDIOMA QUE MÁIS TRABALLAMOS
NUNHA.

41. No caso de usar só castelán, indiquen a razón

42. ¿Que lingua utilizan con outras empresas e clientes na correspondencia comercial?

- ☐ 1. só galego ☒ 2. máis galego
☐ 3. máis castelán ☐ 4. só castelán
☐ 5. as dúas por igual

43. ¿Que lingua utilizan cando vostedes chamán a outras empresas e/ou clientes dentro de Galicia?

- ☐ 1. sempre en castelán
☐ 2. sempre en galego
☐ 3. maioritariamente en castelán
☐ 4. maioritariamente en galego
☐ 5. as dúas por igual

44. ¿De que depende? (poden marcar varias por orde de importancia: 1ª, 2ª, ...)

- ☐ 1. da persoa a quen se chame
☐ 2. da localidade a onde se chame
☐ 3. da persoa que efectúe a chamada
☐ 4. cámbiase de lingua en función da que utilice o destinatario

45. ¿Que lingua utilizan vostedes cando reciben unha chamada doutras empresas e/ou clientes?

- ☐ 1. sempre en castelán
☒ 2. sempre en galego
☐ 3. maioritariamente en castelán
☐ 4. maioritariamente en galego
☐ 5. as dúas por igual

46. ¿De que depende? (poden marcar varias por orde de importancia: 1ª, 2ª, ...)

- ☐ 1. depende da persoa que nos chame
☐ 2. depende da localidade de onde nos chamen
☐ 3. cámbiase de lingua en función da que utilice o interlocutor
☐ 4. depende da persoa que conteste a chamada

47. As nóminas e contabilidade da súa empresa

- ☐ 1. lévanse na propia empresa
☒ 2. lévaas unha asesoría, xestoría... externa

48. ¿En que idioma se fan?

- ☐ 1. galego ☒ 2. castelán ☐ 3. as dúas

49. En que idioma lles gustaría delas redactadas?

- ☐ 1. Querémoslas só en galego
☒ 2. Preferíamos que fosen en galego
☐ 3. Se alguén as traducise, non nos importaría que estivesen en galego
☐ 4. Preferíamos que fosen en castelán
☐ 5. Só as queremos en castelán

50. Indique que cargo ten a persoa que cobre a enquisa

ADMINISTRADOR

51. Nome e enderezo da empresa (esta resposta é opcional)

CATERIA ALBA S.L.
C/IA FIANNU N.º 5 - 15706 SANTIAGO
A OURENSA

Por favor, ó rematar de cubri-la enquisa remitana por correo a:

Valentina Formoso Gosende
Espiñeira, 24, 2ºE
15706 Santiago de Compostela

por fax ó seguinte número: 981-821047

REVISIÓN DAS ACTITUDES LINGÜÍSTICAS DA MOCIDADE GALEGA: RESULTADOS DUNHA ACHEGA INDIRECTA E CUALITATIVA

ANTONIO FERNÁNDEZ SALGADO, XAQUÍN LOREDO GUTIÉRREZ, HÅKAN
CASARES BERG, ISABEL SUÁREZ FERNÁNDEZ, MODESTO RODRÍGUEZ
NEIRA, MANUEL GONZÁLEZ GONZÁLEZ
Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega

Durante os anos 90, a Real Academia Galega elaborou o Mapa Sociolingüístico de Galicia, un gran estudo cuantitativo de máis de 38.000 entrevistas no que se facía unha descrición pormenorizada da situación sociolingüística sondando catro dimensións: lingua inicial, competencia, usos e actitudes lingüísticas.

O proxecto de investigación 'Deseño de medidas para mellora las actitudes cara ó galego e incrementa lo seu uso' na súa elaboración dun diagnóstico actitudinal pretende facer unha revisión dos resultados da última dimensión utilizando unha metodoloxía distinta, onde a triangulación adquire unha especial relevancia, combinando metodoloxías cuantitativas e cualitativas (medición indirecta de actitudes, entrevistas en profundidade e grupos de discusión).

Os resultados atopados difiren dos obtidos no MSG. Resultan especialmente rechamantes aqueles que amosan resistencias fronte á normalización do galego.

1. Introducción

O Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega desenvolveu, durante o período 1999-2002, o proxecto *Deseño de medidas para mellora-las actitudes cara ó galego e incrementa-lo seu uso*, financiado pola Dirección Xeral de Política Lingüística da Xunta de Galicia. Neste artigo anticipase algúns dos seus resultados máis salientables, que proximamente se van publicar en forma de monografía.

Deseño de medidas para mellora-las actitudes cara ó galego e incrementa-lo seu uso xorde como resposta á necesidade evidenciada polo Mapa Sociolingüístico de Galicia (MSG), (Seminario de Sociolingüística, RAG: 1994, 1995, 1996), de establecer medidas de actuación dirixidas a

dete-lo descenso de uso do galego nos sectores de poboación máis nova. O principal obxectivo deste proxecto é descubrir qué aspectos están detrás deste descenso en determinados colectivos. O equipo investigador multidisciplinar¹ desenvolveu un diagnóstico actitudinal baseado nuns obxectivos comúns e nunhas liñas metodolóxicas de investigación que se poden resumir nos seguintes:

1. Detecta-la posible existencia de actitudes latentes de rexeitamento do galego na xuventude.

2. Relaciona-las actitudes lingüísticas dos individuos coa súa historia lingüística e en particular, cos discursos asociados ás experiencias vividas en torno a ela.

Os datos do MSG proporcionaban unha panorámica global da situación sociolingüística de Galicia na que, entre outras cuestións, se detectaba pouca consistencia entre actitudes e usos lingüísticos da poboación xeral e en especial da xuventude. O cuestionario, instrumento de medición empregado no MSG, non permitía acceder ás actitudes latentes dos individuos, ó sondalas dun xeito directo. Precisábanse polo tanto novas ferramentas máis indirectas e menos obstrutivas e, deste xeito tratar de afondar na aparente inconsistencia atopada.

Deseñáronse con ese fin tres instrumentos diferentes de investigación:

- *Matched guise*.
- Entrevistas en profundidade.
- Grupos de discusión.

Mediante a triangulación dos datos obtidos por medio destas técnicas poderíase verifica-la relación existente entre as historias de vida, as actitudes e os comportamentos lingüísticos de individuos que difiren na súa caracterización sociolingüística e sociodemográfica. Ademais, disporíase dun diagnóstico fiable que sustentase a elaboración de medidas correctoras dirixidas á mocidade.

2. Instrumentos e metodoloxía

2.1. *Matched-guise (técnica de máscaras)*

Un requisito que se estableceu inicialmente no deseño do instrumento foi a necesidade de explorar actitudes cara variedades lingüísticas diferentes² ("galego sen acento galego", "galego tradicional-

¹ O Seminario de Sociolingüística da Real Academia galega está formado por investigadores das áreas de Sociolingüística, Psicoloxía e Socioloxía.

² A nomenclatura das variedades utilizadas non pretende obedecer a ningunha taxonomía existente, son produto da confluencia de dúas variables, unha morfosintáctica

estándar", "castelán con acento galego", "castelán estándar"). Entendeuse *acento* tecnicamente, como un xeito de pronunciar (Laver 1994) e definíase en termos fonéticos e prosódicos (concretamente, sistema vocálico e entoación en pausas de enumeracións). Este enfoque, novidoso na sociolingüística galega, pretende sonda-las actitudes lingüísticas suscitadas perante algunhas variables que conforman o que se dá en chamar lingua, como pode se-lo acento, e non só fronte ese mesmo obxecto entendido como unha realidade indivisible (galego ou castelán).

Con este propósito aplicouse unha adaptación da técnica de máscaras (*matched-guise*) (Lambert, Hodgson, Gardner e Fillebaum, 1960) na que os individuos escoitaban 16 voces (8 de home e 8 de muller) pertencentes a persoas comprendidas entre os 24 e os 34 anos de idade. Destas 16 voces, 4 voces de home e 4 voces de muller (*enmascaradas*) eran do mesmo home e da mesma muller respectivamente, e cada unha das catro correspondíase cunha das variedades lingüísticas citadas. As oito voces restantes (de recheo) pertencían a diferentes persoas e estaban distribuídas por igual nas variedades lingüísticas consideradas.

Os individuos tiñan que cubrir un cuestionario, baseado en Lambert, Hodgson, Gardner y Fillebaum (1960) e Woolard (1989, 1992), para avaliar ás voces enmascaradas composto por preguntas formuladas como "¿Párecete...?" e referidas a 17 trazos persoais e sociais unipolares (intelixente, innovador, simpático, etc.). O cuestionario está construído a partir de escalas de reactivo independente de seis puntos que van desde "moi pouco" ata "moito". Os suxeitos tamén teñen que identificar ás voces enmascaradas entre unha serie de doce retratos de home e doce de muller e, finalmente, adxudicarlle unha profesión.

2.1.1. Descripción da mostra

Para poder obter conclusións extrapolables deseñouse unha mostra representativa integrada por 400 persoas con idades comprendidas entre 14 e 20 anos que estaban cursando estudos non universitarios (Secundaria, Bacharelato ou Ciclos Formativos) nos centros educativos de Galicia. Para a selección da mostra³ tívose en conta o tipo de centro, o

(galego e castelán) e outra fonolóxica e prosódica (acento galego e castelán). O feito de que algunha variedade teña trazos de distintas variedades do galego obedece ó feito de que os enunciados utilizados son o suficientemente curtos para obviar aqueles trazos diferenciadores (por exemplo, o léxico ou os subsistemas consonánticos non estándar) distintos ós das variables manipuladas, incluíndo, evidentemente, os trazos que as aproximan (a morfosintaxe e os aspectos fónicos derivados de ter un sistema vocálico común ou unha prosodia semellante).

³ Aínda que a unidade final de análise sexan os individuos coas características requiridas, para a súa selección a unidade de observación foron os centros educativos.

hábitat de residencia e o sexo dos enquisados baseándonos nos datos da revisión de 1998 do Censo de Poboacións e Vivendas de 1991.

Ámbito	Galicia
Poboación	Estudantes entre 14 e 20 anos con estudos non universitarios
Tipo de mostra	Conglomerados con afixación proporcional en función de sexo e hábitat (unidade última alumno)
Hipótese peor	$p=q=50$
Error máximo desexado a nivel global	$\pm 5\%$
Nivel de confianza	95% ($\alpha=0.05$)
Tamaño da mostra	400 suxeitos
Recollida de datos	Aplicación dunha adaptación da técnica matched guise nos centros educativos galegos seleccionados.

Utilizouse, ademais, unha mostra de contraste de 157 universitarios. A selección destes suxeitos foi incidental ou non probabilística. O obxectivo era analiza-la estabilidade das actitudes cunha mostra de maior idade e cun nivel de estudos superior.

2.1.2. Análise e obxectivos

As análise estatísticas aplicadas buscaban determina-la existencia de diferenzas significativas nas valoracións das variedades lingüísticas segundo variables referidas ás voces enmascaradas (sexo, lingua e acento) e variables relacionadas coas características sociodemográficas e sociolingüísticas dos mozos da mostra (lugar de residencia, lingua habitual, lingua que lle falaban seus pais e sexo do avaliador). Estudouse a semellanza percibida entre as diferentes variedades lingüísticas e as características persoais que constitúen as dimensións subxacentes na avaliación das variedades lingüísticas. Por último, analizáronse os estereotipos físicos e profesionais asociados ás diferentes variedades lingüísticas manipuladas.

2.2. Entrevistas en profundidade

Por medio da entrevista en profundidade de preguntas listadas pretendíase sonda-la historia e experiencias persoais dos individuos seleccionados. Esta técnica considérase moi útil para obter información sobre cómo os suxeitos actúan e reconstrúen o sistema de representacións sociais nas súas actitudes e comportamentos individuais (Alonso, 1994). Polo tanto, procurabamos achegarnos ás representacións asociadas

ás dúas linguas en contacto e ós acontecementos vividos de forma individual en torno a elas.

2.2.1. Estrutura da entrevista

As entrevistas divídense en bloques temáticos que tratan de recompilar a ampla variedade de aspectos que poden incidir dalgunha forma no obxecto de investigación:

Historia de vida

O comportamento vital parece ser un factor determinante nas eleccións lingüísticas dos falantes, e pode explicar, polo menos parcialmente, algunhas das diferenzas grupais reflectidas no MSG, como as que confiren a lingua materna e o lugar de residencia. Investigouse o grao de asentamento urbano, sondando a clase social da familia, a orixe e destino das migracións familiares e outros axentes de socialización e as relacións con persoas de fóra de Galicia. Por outra banda, tratouse de analiza-lo estilo de vida dos participantes e das súas familias que poden reflecti-lo grupo social de referencia dos individuos. Tamén se indagou no currículo profesional do entrevistado as características das persoas coas que se relaciona no ámbito laboral, as actividades de lecer e a relación que pode haber entre o comportamento lingüístico e a traxectoria social da familia.

Etnicidade e historia

A través destas dimensións explorouse a importancia da autoidentificación étnica e o nivel de autoestima derivada desa autoidentificación. Para abordar esta cuestión, exploráronse aspectos como os coñecementos dos entrevistados do desenvolvemento histórico do grupo e o grao de adhesión á cultura popular tradicional, os requisitos que os informantes consideraban necesarios para a pertenza ó grupo (ser galego) e solidariedade co mesmo.

Conciencia metacomunicativa

Esta dimensión, que abre a última e máis extensa parte do guión da entrevista, inclúe preguntas que teñen como obxectivo coñecer a valoración que fan os suxeitos tanto da lingua nun sentido amplo, como dos ámbitos nos que está presente e dos suxeitos que fan uso dela.

Sondouse a valoración que fai o suxeito dos usos lexítimos da lingua e a percepción da súa propia capacidade para usala con corrección. Tamén se inquiriu sobre o grao de lealdade lingüística e as reaccións que suscitan os cambios de lingua, así como a percepción que teñen os suxeitos da lingua máis adecuada para cada contexto. Ademais analizouse o prestixio da lingua para os informantes en diferentes ámbitos de uso.

A percepción da situación lingüística no contorno do entrevistado intenta coñecer, por unha parte, a impresión do suxeito sobre a lingua predominante no seu contorno, e por outra, o seu punto de vista sobre a relación entre as dúas linguas en contacto. As experiencias persoais do suxeito explóranse a través da súa historia lingüística. Por último, e dada a relevancia da escola no proceso de normalización, observouse a valoración da materia de galego e dos profesores que a imparten.

2.2.3. Participantes

Coa realización de entrevistas en profundidade non se buscou representatividade nos perfís dos informantes, xa que a relación entre os diferentes tipos de discurso e a caracterización socioestrutural dos individuos foi tratada en detalle nos grupos de discusión.

O total da mostra de informantes está conformado por 12 individuos, sete mulleres e cinco homes con idades comprendidas entre os 21 e 31 anos. A elección dos informantes baseouse na necesidade de atopar individuos cun discurso metalingüístico ben estruturado, condición que consideramos que poderían cumprir aqueles suxeitos que cambiaran de lingua habitual ou que percibiran de forma nidia a situación de contacto lingüístico. A procedencia xeográfica dos informantes é moi heteroxénea: tres naceron no rural, dous en vilas e sete en cidades. Destes últimos, dous naceron fóra de Galicia. Polo que se refire á súa lingua habitual, a metade considéranse galegofalantes e a outra castelanfalantes. Tres dos informantes son neofalantes de galego e dous cambiaran a súa lingua habitual do galego para o castelán.

Para evitar nesgos e unha incidencia alta de respostas de desexabilidade social, os entrevistados non sabían, en principio, o verdadeiro obxectivo da entrevista e contestaban ás preguntas relacionadas coa lingua na parte final da mesma. Ademais, para crear un clima que permitise empatizar sen dificultades, o entrevistador acomodouse á lingua habitual do entrevistado, posto que se coñecían as características sociolingüísticas do informante con anterioridade á realización da entrevista, o que permitía que se afirmase no seu contexto lingüístico.

2.4. Grupos de discusión

A elección do grupo de discusión como instrumento de investigación das actitudes lingüísticas fundaméntase na necesidade de determina-la relación existente entre as actitudes inherentes ós diferentes discursos sociais e ás características socioestruturais dos grupos sociais que os crean e reproducen (Ibáñez, 1992; Steward e Shamdasani, 1990).

Malia que a produción dos diferentes grupos debe se-lo máis libre e aberta posible foi necesario establecer un guión cunha relación de temas que se consideraban relevantes para a investigación. Unha vez que o moderador especificaba o tema xeral obxecto de debate tan só facía pequenas intervencións para introducir novos aspectos relacionados co fenómeno de interese. Os tópicos que introducía o moderador nos grupos versaron sobre a percepción da situación actual do galego e as opinións sobre as causas desa situación; a percepción social dos esforzos institucionais por promover a extensión da lingua; as valoracións sobre a situación do galego no ensino e no ámbito laboral; os estereotipos etno-lingüísticos e, por último, un diagnóstico da situación do galego.

2.4.1. Participantes

Os criterios que a priori considerabamos fundamentais para formar os grupos eran idade, lingua habitual, sexo e lugar de residencia. Acordouse elaborar grupos de mozos que falaran só ou predominantemente unha ou outra lingua e en cada un dos tipos de hábitat (rural, vilego e urbano)⁴. Un requisito para a participación nos grupos era que os membros que os conformaban non se coñeceran entre si, ademais, en ningún caso podía existir un coñecemento previo entre o moderador e os informantes. Debido á heteroxeneidade nos usos lingüísticos urbanos de Galicia, consideramos necesario establecer unha tipoloxía das cidades galegas atendendo á lingua predominante en cada unha delas. A través dunha análise de correspondencias que determinaba a asociación existente entre as cidades galegas e os seus usos lingüísticos decidíronse as cidades nas que se celebrarían grupos de discusión, resultando seleccionadas Santiago de Compostela, Ourense, Vigo e A Coruña. Os outros grupos, *vilego* e rural, desenvóléronse en núcleos escollidos ó chou, resultando seleccionados Baiona (Pontevedra) e Maceda (Ourense), respectivamente.

3. Resultados

A integración das tres técnicas citadas aplicadas ó estudo das actitudes lingüísticas na mocidade posibilitou unha visión holística do obxecto estudado. Isto permitiu aprofundar no coñecemento das actitudes cara á lingua galega e abordar algúns paradoxos difíciles de explicar dende a metodoloxía cuantitativa.

Un dos resultados máis salientables da avaliación indirecta das actitudes cara ás diferentes variedades lingüísticas foi a constatación da

⁴ Núcleos de poboación de menos de 10.000, de entre 10.000 e 50.000 e con máis de 50.000 habitantes, respectivamente.

vitalidade de prexuízos tradicionais que crían superados, e que reaparecen proxectados nalgúns trazos propios da fonética galega independentemente das características sociodemográficas, sociolingüísticas e formación académica dos mozos galegos. Os que se expresan nas variedades con acento galego percíbense como un grupo pouco dotado para o éxito social, mentres que os que o fan en lingua galega cunha fonética similar á do castelán son caracterizados como un grupo innovador e socialmente competente, se ben espertan escasos sentimentos de empatía social na mocidade. Estes resultados aparecen polarizados nas avaliacións que se fan das mulleres, o que evidencia a existencia dun control social máis severo sobre o seu comportamento lingüístico.

As entrevistas en profundidade e os grupos de discusión amosan un discurso social da mocidade referido a dous grupos estereotipados de galegofalantes. Un refírese ó estereotipo do “paleto”, asociado ós falantes nativos do rural que exhiben na súa fala trazos estigmatizados (particularmente acento galego patrimonial ou tradicional). O outro dá conta do estereotipo do “nacionalista”, que se asocia ó galego percibido como normativo e que serviría para categorizar ós neofalantes urbanos. No discurso dos mozos atopáronse repetidas referencias ós modelos lingüísticos que se asocian a un e a outro prototipos de falantes. O purismo lingüístico, entendido como un criterio conservador de autenticidade lingüística, opera como unha ideoloxía que penaliza a incorporación de novos falantes e lexítima o *statu quo*.

A normalización da lingua galega atopa un serio atranco na carencia dun modelo de estándar oral galego⁵ que satisfaga as necesidades instrumentais e socio-afectivas da mocidade. Así, por unha banda, os falantes das variedades tradicionais teñen escasas oportunidades de afastarse dos prexuízos relativos ó seu escaso prestixio, e por outra, os falantes do galego percibido como normativo, (que como vimos, adscribíase ós neofalantes) vense afectados por novos prexuízos que os relacionan cunha determinada orientación política. As consecuencias desta situación afectan á extensión dos usos da lingua, xa que tanto o grupo innovador que pode funcionar como motor do cambio social necesario para inverte-lo proceso de substitución lingüística como o grupo que practica a transmisión interxeracional do galego son caracterizados negativamente en relación cos marcadores lingüísticos que exhiben.

Mediante as entrevistas en profundidade observámo-las dificultades que deben supera-los individuos para cambiar de lingua habitual. Mentres que o cambio do galego ó castelán se acostuma explicar aludindo ás inercias sociais, e polo tanto, os individuos que o experimentan se avalían con certa indulxencia, o cambio no sentido contrario implica ir

⁵ É un fenómeno común entre algunhas linguas carecer dun referente oral universal da homoxeneidade da norma escrita.

contracorrente do contorno social, recibindo en consecuencia, valoracións máis severas. Neste sentido, resultaron sorprendentes as narracións de episodios de marxinação entre quen se incorpora ó galego no urbano. Estes neofalantes son percibidos como un grupo politizado, pechado, impermeable e pouco transixente cos comportamentos lingüísticos non monolingües en galego. Tal circunstancia dificulta que os seus usos lingüísticos se irradien ó resto da mocidade.

Os datos obtidos mediante a realización de entrevistas e grupos de discusión amosan que a mocidade atopa escasa utilidade no emprego do galego. O uso desta lingua asóciase con profesións de baixo prestixio ou, ocasionalmente, coas esferas da docencia e da administración, polo que as motivacións de tipo instrumental de cara ó seu uso son escasas. O emprego do galego na mocidade descansa, sobre todo, na función integrativa que cumpre entre os mozos do rural e na función simbólica que os neofalantes lle conceden. Polo tanto, o risco de cambio de lingua habitual entre os mozos do rural é elevado, tanto se se contempla a posibilidade de que estes se afasten do seu grupo social de referencia (nas migracións á cidade, por exemplo), como se pensamos no seu futuro papel de transmisores do galego. Por outro lado, o uso do galego baseado unicamente en motivacións de tipo simbólico, característico dos mozos do urbano, mantén a este grupo pechado en si mesmo, dificultando a difusión da lingua nese ámbito.

As entrevistas en profundidade informaron de que as características que describen a identidade galega se definen desde a subxectividade, propiciando que a lingua non sexa un elemento consensuado na determinación da mesma. A atribución de relevancia á lingua como trazo definitorio da identidade colectiva está condicionada pola lingua habitual dos suxeitos. Os discursos sociais recollidos nos grupos de discusión amosaron que, en xeral, os informantes asumen que a lingua galega é un dos elementos máis característicos da cultura galega, necesaria para garanti-la súa supervivencia. En cambio, soamente os galegofalantes, e en especial os neofalantes, trasladan esta asociación ó plano dos usos individuais. Nos castelanfalantes a vinculación entre lingua galega e identidade non implica unha motivación relevante de cara a facer un maior uso dela. Por outro lado, o coñecemento histórico sobre os membros do grupo que foron ilustres no pasado redúcese a escritores, o que amosa unha predisposición a pregarse ós elementos (reflectidos e representados por persoas) da cultura castelá.

Nos mozos castelanfalantes, especialmente se residen en cidades, obsérvase un discurso que denominamos como de "descoñecemento da lingua" que serve de escusa para non a empregar. Este discurso está relacionado coa percepción dunha situación na que os seus ámbitos de interacción están fortemente castelanizados polo que as oportunidades de

emprega-lo galego son poucas, provocando que infravaloren as súas competencias orais.

As valoracións sobre a responsabilidade do ensino no proceso de normalización sóense enmarcar no plano da difusión das competencias. Existe un discurso maioritario que se pode definir como "do multilingüismo", consistente en expresar valoracións positivas cara a aprendizaxe de diferentes linguas o que se traduce en actitudes favorables cara a posibilidade de incrementa-lo número de materias en galego. Con todo, este discurso non se traslada ó plano da extensión dos usos lingüísticos. As actitudes abertamente hostís cara a unha maior presenza do galego no ensino son marxinais e afástanse do discurso "politicamente correcto". Estas acostúmanse atopar en individuos que tiveron escaso contacto coa lingua galega na súa rede persoal (especialmente na familia) e que perciben a situación de contacto lingüístico de maneira conflitiva.

As valoracións que fan os mozos galegofalantes sobre o ámbito do ensino soen ser contraditorias. En moitos casos a lingua da escola condicionou na infancia un cambio de lingua habitual favorable ó castelán, polo que o ensino se percibe como un ámbito castelanizador. Noutros, o paso da primaria ó ensino secundario ou universitario carrega en moitos rapaces unha nova galeguización. A incidencia deste ámbito nos usos lingüísticos dos mozos do rural tradúcese na reivindicación de que o ensino desempeña un papel destacado na normalización do galego.

A comparanza con outras comunidades con lingua propia dentro do estado español constitúe un referente de primeira orde na valoración realizada pola mocidade. A percepción dunha maior preocupación noutras comunidades autónomas polas súas linguas propias provoca sentimentos contraditorios. En xeral, para os neofalantes, a situación das linguas propias en comunidades gobernadas por partidos nacionalistas constitúe o referente a imitar. No resto dos galegofalantes soe mesturarse esa mesma valoración con sentimentos de culpabilidade, ó considerar que os galegos non facémo-lo suficiente pola nosa lingua. Entre os castelanfalantes predomina a opinión de que a situación lingüística en Galicia é, fronte as comunidades con lingua propia e gobernos nacionalistas, un exemplo de tolerancia. Esta consideración mestúrase tamén en ocasións con sentimentos de culpabilidade.

Un dos achados máis esperanzadores de cara ó futuro é o elevado compromiso atopado co uso do galego e a vontade por facelo extensivo a tódolos ámbitos da vida social na mocidade galegofalante. Resultaron salientables as diferenzas nas valoracións da situación actual do galego feitas polos neofalantes e polos que teñen o galego como lingua inicial. As visións máis pesimistas da situación atopámolas no primeiro grupo. Os segundos, pola contra, adoitan ser máis optimistas valorando positivamente aspectos como o crecemento da súa autoestima como galegofalantes, asociado á mellora na consideración social da lingua galega. Por

outro lado, resultan positivas a percepción xeral dun aumento no prestixio social do galego e a existencia dunha ideoloxía maioritaria que valora positivamente a diversidade lingüística.

4. Conclusións

Na mocidade galega, que nos resultados do MSG mostraba unhas actitudes xerais positivas cara ó galego, aínda operan prexuízos e actitudes negativas cara ós falantes de galego e ó proceso de normalización. Os mozos galegos penalizan, en xeral, os individuos que nas súas producións orais presentan trazos da fonética tradicional galega, independentemente da lingua que falen, galego ou castelán. Esta tendencia acentúase cando o falante avaliado é unha muller.

As opinións que manifesta a mocidade sobre tópicos como o ensino, o cambio de lingua habitual, a utilidade das linguas, a relación entre lingua e identidade, a competencia lingüística, o status do galego ou as estratexias de comunicación, a manifestación de prexuízos que se crían superados así como a emerxencia de novos prexuízos, tenden a ser en conxunto negativos cara unha normalización da situación sociolingüística de Galicia.

Como aspecto positivo destacarémo-lo elevado nivel de compromiso dun sector importante da mocidade co galego.

Referencias Bibliográficas

- Alonso, L. E. (1994): "*Sujeto y discurso: El lugar de la entrevista abierta en las prácticas de la sociología cualitativa*", en J. M. Delgado e J. Gutiérrez (coords.). *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales*. Madrid: Síntesis, 225-238.
- Bradac, J. J. (1990): "Language attitudes and impression formation", en H. Giles e W. P.
- Censo de Poboacións e Vivendas (1991): Revisión de 1998.
- Edwards, J. (1999): "Refining our understanding of language attitudes". *Journal of Language and Social Psychology*, 18, 1, 101-110.
- Fasold, R. W. (1996): *La sociolingüística de la sociedad*. Madrid: Visor Libros.
- Giles, H. e Coupland, N. (1991): "Language attitudes: Discursive, contextual, and gerontological considerations", en Allan G. Reynolds (ed.). *Bilingualism, multiculturalism and second learning language. The McGill Conference in honour of Wallace E. Lambert*, 21-42. Hillsdale, NJ: LEA, Inc.
- Ibáñez, J. (1992): *Mas allá de la sociología. El grupo de discusión: técnica y crítica*. Madrid: Siglo XXI.

- Lambert, W. E.; Hodgson, R. C.; Gardner, R. C. e Fillebaum, S. (1960): "Evaluational reactions to spoken languages". *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 60, 44-51.
- Laver, J. (1994): *Principles of phonetics*. Cambridge: CUP.
- Seminario de Sociolingüística, RAG (1994): *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- (1995): *Usos lingüísticos en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- (1996): *Actitudes lingüísticas en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Steward, D.W. e Shamdasani, N. (1989): *Focus groups: theory and practice*. Applied Social Research Methods Series, (vol. 20). Newbury Park (California): Sage Publications.
- Woolard, K. A. (1989): *Double talk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford, USA: Stanford University Press.
- Woolard, K. A. (1992): *Identitat i contacte de llengües a Barcelona*. Barcelona: Ed. de la Magrana, S. A.

ACHEGA Ó VOCABULARIO MARIÑEIRO DO VAL MIÑOR

SORAYA DOMÍNGUEZ PORTELA

Introdución

O obxectivo deste estudo é presentar unha aproximación ó léxico da lingua dos mariñeiros do Val Miñor. As súas orixes están no traballo feito durante o seminario do terceiro ciclo impartido polos profesores Antón Santamarina e Francisco Fernández Rei -*Lexicografía galega (Historiografía dos dicionarios. Lingua oral e literaria e a súa representación nos dicionarios. Modernización léxica)*-, onde se observou que había unha inmensa riqueza léxica que estaba aí por recoller.

Ese foi o propósito do traballo, mais cómpre facer fincapé en que o léxico mariñeiro é moito máis ca un conxunto de palabras; é un perfecto tecnolecto con estruturas propias que translocen o modo singular de ver o mundo. Isto é, o colectivo mariñeiro -tan en perigo no mundo actual- é un grupo da poboación galega que pola súa singularidade conta cunha riqueza propia de amplas dimensións que non se debe deixar perder nin esquecer. Por iso quixemos achegarnos, aínda que brevemente, a el.

1. Método de traballo

No Val Miñor hai dous portos: o de Baiona e o de Panxón. Tamén hai dous portos naturais, un en Baredo e outro no Burgo de Baíña, mais son ben poucos os mariñeiros que amarran aí; na súa maioría traballan en Baiona ou na Guarda, polo que se decidiu non consideralos. Despois de delimitar o espazo de estudo, e xa que o dominio na materia era escaso, procurouse unha obra que servise como modelo para realizar as futuras entrevistas ós mariñeiros. O *Léxico de los marineros peninsulares* (Alvar, 1985-1989) e, especialmente, a entrevista proposta por Mónica Martínez Baleirón no seu traballo *Léxico mariñeiro no concello de Ribeira* (M. Baleirón, 2001) foron fundamentais. Aínda así, débese dicir que non se coutou en ningún momento as intervencións dos mariñeiros por tentar seguir escrupulosamente un programa dado.

Foron precisas varias entrevistas nos dous portos, ocupando un espazo temporal que vai dende o mes de marzo de 2002 ata o abril do seguinte ano. Os informantes que nos agasallaron co seu tempo e paciencia foron moitos nos dous portos, pero debemos destacar sobre todos tres nomes: o Ghalo, mariñeiro de baixura no porto de Baiona, Pollollo, redeiro de Baiona, e Manuel o Muñís, mariñeiro de Panxón retirado. Todos os mariñeiros eran nativos de Baiona ou Panxón e as súas idades van dos 45 anos do máis novo -mariñeiro de altura- ós 75 do máis vello.

Cada vez que se concluíu unha entrevista, esta era transcrita. As transcricións ían demostrando que realmente se recollera máis léxico do que se pensara nun comezo, aínda que tamén se constatou que os eidos tratados foran demasiados e, polo tanto, dun xeito moi xeral. De aí vén a cualificación deste traballo coma unha achega ó vocabulario mariñeiro da zona.

Unha vez transcrito e organizado o léxico houbo un posterior contraste con diferentes dicionarios. Foi fundamental o *Gran Dicionario Xerais da Lingua Galega* (Carballeira, 2000) -pola súa riqueza léxica-, mais tamén se tivo en conta o *Diccionario da Real Academia Galega* (García/González, 1997) -por ser o referente académico-, o *Dicionário Sotelo Blanco da Língua Galega* (Estravís, 1995), o *Dicionário Houaiss da Língua Portuguesa* (Houaiss, 2001) e o *Diccionario da Língua Portuguesa* (Almeida, 2001). Deixando os dicionarios, foron moi útiles os vocabularios especializados: *Léxico marítimo peninsular* (Alvar, 1985-1989) e *Nomenclatura de la flora y fauna marítimas de Galicia* (Ríos Panisse, 1977, 1983) -con esperanzas de resolver as dúbidas sobre algas e peixes.

En todo momento, este proceso contou coa supervisión do doutor Francisco Fernández Rei, por iso é inescusable dicir que este traballo sería imposible sen a súa colaboración, como sería tamén imposible sen a axuda fundamental, desinteresada e case entregada de todos os mariñeiros entrevistados.

2. Algunhas cuestións de edición

A seguir esclareceranse algunhas marcas de edición empregadas:

- Representábase a gheada <gh>- e o seseo <s>- das entradas.
- Nos castelanismos con [x] representaremos este son do mesmo modo cá gheada, <gh>.
- As variantes fonéticas dun lexema aparecerán baixo unha mesma entrada especificando, cunha nota de rodapé, que forma aparece en cada un dos portos.
- Non se indica o porto en que se recolleu a forma cando esta aparece nos dous (Panxón e Baiona). Farase o mesmo a respecto da

fraseoloxía (marcada cunha tipografía diferente) e dos sinónimos (SIN.) e antónimos (ANT.)

- Especificarase o nome científico dos peixes e algas. Non se apuntará naqueles casos en que a identificación da especie sexa dificultosa.

- As definicións reconstrúense a partir das dos mariñeiros e coa guía dos dicionarios citados.

- Nalgúns casos algunhas aclaracións feitas polos mariñeiros parécennos de interese reproducilas literalmente por achegaren unha información que retocada podería perder en contido.

- Nalgúns definicións introducíranse lexemas ou variantes propias destes portos. Nos casos en que consideremos que esta escolla pode provocar algún tipo de confusión destacarémola tipograficamente.

- Márcase o timbre das vogais medias tónicas seguindo o sistema AFI. Con algunhas formas, en especial co ditongo tónico <ei>, tivemos especial dificultade aínda que optamos por escoller aquela que nos parece a máis acertada, sendo conscientes de que é unha apreciación particular.

- Indícase a categoría gramatical da entrada:

- *s.* substantivo con oposición morfolóxica de xénero
- *s.m.* substantivo masculino
- *s.f.* substantivo feminino
- *adx.* adxectivo
- *adv.* adverbio
- *loc.adv.* locución adverbial
- *v.t.* verbo transitivo
- *v.i.* verbo intransitivo

3. Vocabulario

A

Aboiado *adx.* Que se mantén a flote o aparello ou o seu *corcho*. SIN. Estar a flote; (Baiona) estar a flor de *aghuas*; (Paxón) estar abulado./ *Estar aboiado.*

Abulado *adx.* (Paxón) Que se mantén a flote o aparello ou o seu *corcho*. SIN. Estar a flote, estar aboiado./ *Estar abulado.*

Acantilado *s.m.* Zona costeira inclinada, con pendente.

Achicador [o] *s.m.* Instrumento de madeira con forma de culler co que se sacaba a auga que entraba nas embarcacións máis pequenas cós barcos.

Afrouxar *v.t.* (**Panxón**) Soltar, en especial, a vela. SIN. Arrear escota, soltar. ANT. Siñir (vela/escota)./ *Afrouxar vela*.

Aghua *s.f.* *Aghua a pique*, (*Baiona*) as correntes non se moven./ *A media aghua*, (**Panxón**) SIN. Entreaghuas./ *Aparello a media aghua*, véxase *aparello*./ *Aparello entre aghuas*, véxase *aparello*.

Aghulla *s.f.* Ferramenta coa que se ata ou arma a rede.

Aiudantía *s.f.* Oficina auxiliar da comandancia encargada, coma ela, de despachar o barco e confirmar os cambios de oficio e enrole do mariñeiro. A diferenza entre estas dúas instancias está en que a comandancia era dirixida por un comandante mentres que a *aiudantía* érao por un tenente e hoxe por un membro da mariña mercante.

Ala *s.f.* (**Panxón**) Extremidade lateral dos peixes.

Albacora [o] *s.f.* (**Panxón**) *Germo alalunga* Cabala grande.

Aleta [e] *s.f.* (**Baiona**) Extremidade lateral dos peixes.

Alistir *v.t.* Preparar o palangre limpándoo, pódolle as picas ou *brasoladas* que falten, arrombando a madre na patela e, finalmente, amarrándoa a ela con dous fíos.

Allada *s.f.* (**Panxón**) Fondo *limpio* no medio de pedra.

Alta mar *s.f.* Lugar moi afastado da costa a onde van pescar as embarcación de gran tamaño. SIN. Altura.

Altura *s.f.* Alta mar./ *Andar en altura*, véxase *andar*./ *Aparello a media altura*, véxase *aparello*./ *Mariñeiro de altura*, véxase *mariñeiro*.

Amaneser [e] *v.i.* (**Panxón**) Facerse día. SIN. Naser o sol, romper o día, saír o día, saír o sol.

Amarrar *v.t.* Suxeitar unha embarcación con cordas a un morto ou a un morrón no molle./ *Amarrar o aparello*, parar o aparello no momento en que chega a bordo ó ir tirando del pola *ghareta*. SIN. Trincar./ *Amarrar de repa*, véxase *repa*.

Ameixa [e] *s.f.* Nome común a varios moluscos bivalvos de cuncha ovalada que ten a superficie externa percorrida por estrías radiais e concéntricas.

Ameixeiro [ɛ] *s.* (**Panxón**) Mariscador especializado na captura da ameixa. Actualmente só andan co *ancaso*.

Ancla *s.f.* Instrumento levado nas embarcacións de recreo para afondar, con dous gallos de ferro que polo regular son dúas uñas en punta para cravar na area. Hainas de distinto tipo: de uña, de pala, etc. Os mariñeiros de baixura non a empregan.

Andar *v.i.* *Andar a*, traballar no mar, especificando o modo. Emprégase fundamentalmente en P3, sobre todo con embarcacións./ *Andar á mercante*, estar embarcado en altura nun barco de transporte de mercadorías./ *Andar a [peixe]*, pescar determinada especie./ *Andar á pesca*, pescar en baixura. SIN. Andar do día, andar en baixura; (**Panxón**) andar ó mar./ *Andar a [rede]*, utilizar o aparello especificado para pescar./ *Andar á seca*, mariscar calquera especie que se colla en baixamar./ *Andar do día*, SIN. Andar á pesca, andar en baixura; (**Panxón**) andar ó mar./ *Andar embarcado*, estar embarcado ou pescando en altura. SIN. Andar en altura, andar no mar; (**Baiona**) andar ó mar./ *Andar en altura*, pescar en alta mar durante dous, tres, catro ou máis meses. SIN. Andar embarcado, andar no mar; (**Baiona**) andar ó mar./ *Andar en baixura*, pescar preto da costa. SIN. Andar á pesca, andar do día; (**Panxón**) andar ó mar. / *Andar no mar*, SIN. Andar embarcado, andar en altura; (**Baiona**) andar ó mar. / *Andar ó bonito*, (**Baiona**) SIN. Andar ó tanguero./ *Andar ó mar*, (**Panxón**) pescar preto da costa, en baixura¹. SIN. Andar á pesca, andar en baixura, andar ó día. (**Baiona**) pescar en alta mar. SIN. andar embarcado, andar en altura, andar no mar.

Andaso *s.m.* Estado que anuncia un mar picado en que o mar está calmo pero comezan a vir lentamente as ondas e no fondo as algas móvense.

Angaso/ancaso² *s.m.* Ferramenta para o marisqueo formada por unha vara longa dividida en anacos e cunha fileira de dentes nun extremo; ó empregalo apóiase no ombreiro. SIN. (**Baiona**) Angaso de man./ *Angaso de man*, (**Baiona**) SIN. Angaso.

Anguila *s.f.* (**Baiona**) *Anguilla anguilla* Peixe de corpo serpentiforme, moi longo, delgado e cilíndrico, de cor verdosa e pel recuberta

¹ A pesar desta definición, o informante, mentres falaba, empregou esta construción falando da pesca en altura: "o redero [...] que fai redes exclusivo; eu tiña que ir ó mar pero eles non andan ó mar dentro do barco; o que arma e ata no barco".

² En **Baiona** *angaso*, en **Panxón** *ancaso*.

dunha mucosidade que o fai moi escorregadizo, e queixada inferior moi prominente. / *Nasa da anguila, véxase nasa.*

Ansuelo [e] *s.m.* Punta do aparello do palangre. SIN. (Baiona) Pica.

Aparello [e] *s.m.* (Baiona) Rede ou outro instrumento para pescar. (Pánxón) Rede para pescar. SIN. Rede. / *Aparello a media aghua*, (Pánxón) aquel que non está nin a flote nin no fondo; a *pesa do xeito* é un aparello a media aghua. SIN. Aparello a media altura, rede a media aghua, rede a media altura. / *Aparello a media altura*, (Pánxón) SIN. Aparello a media aghua, rede a media aghua, rede a media altura. / *Aparello de arrastre*, (Pánxón) aquel que se leva a remolque na embarcación arrastrándoo polo fondo mariño; emprégano os barcos de altura. SIN. Rede de arrastre. / *Aparello de flote*, (Pánxón) aquel que non se afunde. / *Aparello de fondo*, (Pánxón) aquel que se afunde; os tramallos e os miños son redes de fondo. SIN. Rede de fondo. / *Aparello entre aghuas*, (Baiona) o que vai aboiado; emprégase para o espada e o *marragho*. SIN. Palangre á deriva. / *Aparello para a ardora*, rede que ó largala se estende formando un cerco; úsase en especial para a captura da sardiña pero tamén para o xurelo, a cabala, etc. SIN. Serco. / *Larghar o aparello*, véxase *larghar*.

Aproado *adx.* Ir *aproado* [o barco] ó vento, (Pánxón) levar a embarcación, a motor, cara ó vento; en vela é imposible. SIN. Ir proa ó vento.

Arbolado *adx.* *Estar/pórse* [o mar] *arbolado*. / *Mar arbolado*, Estado do mar que sobe e baixa en altura, por haber mar de fondo e un pouco de vento, con ondas de entre seis e oito metros.

Ardentía *s.f.* (Pánxón) Augas do mar lucentes na noite ata o punto de haber unha iluminación que permite ver o peixe, sobre todo, a sardiña. SIN. Ardora.

Arder [e] *v.t.* *Arder as aghuas*, (Baiona) estaren lucentes as augas pola noite ata o punto de haber unha iluminación que permite ver o peixe, sobre todo, a sardiña. SIN. Ardiente das aghuas, ardora.

Ardiente das aghuas [e] *s.f.* (Baiona) SIN. Arder as aghuas, ardora.

Ardora [o] *s.f.* SIN. (Pánxón) Ardentía; (Baiona) arder as aghuas, *ardiente* das aghuas. / *Aparello para a ardora*, rede que se usa en especial para a sardiña, entre outras especies (xurelo, cabala...), que ó largala se estende formando un cerco. SIN. Serco.

Area³ [e] 1. *s.f.* (**Panxón**) Substancia en forma de partículas granulosas de natureza mineral. 2. *s.f.pl.* (**Baiona**) Tipo de fondo *limpio* que é de area. SIN. Fondo *plaial*./ *Area areón*, (**Panxón**) que é moi grosa./ *Area brava*, (**Panxón**) que é grosa./ *Area fina*, (**Panxón**) que é miúda.

Arenque [e] *s.m.* (**Panxón**) *Clupea harengus* Peixe mariño comestible da familia dos clupeidos moi semellante á sardiña e cómese, sobre todo, salgado.

Arghaso *s.f.* Algas que varan nas praias.

Argholla [ɔ] *s.f.* 1. Peza do morto, que vai no medio da pedra, á que se *gancha* a cadea que leva á corda da que se suxeita a boia. 2. Aro no peirao, xeralmente de ferro ou calquera outro metal, que serve de amarre para as embarcacións.

Armador [o] *s.* Persoa ou entidade que se dedica profesionalmente á explotación comercial dun barco.

Armar *v.t.* Facer unha rede nova ou refacer outra.

Armasón [o] *s.f.* Feitura do aparello.

Arrancar *v.i.* *Arrancar para terra*, vir cara ó molle ó rematar a xornada no mar.

Arrastre *s.m.* *Aparello de arrastre*, véxase *aparello*./ *Rede de arrastre*, véxase *rede*.

Arrear *v.t.* *Arrear cabo*, (**Panxón**) dar máis cabo./ *Arrear escota*, (**Panxón**) SIN. Afrouxar (vela), soltar. ANT. Siñir (vela/escota)./ *Arrear vela*, (**Baiona**) afrouxar vela. SIN. Largar vela, soltar. ANT. Aso-car, siñir.

Arrebeitar/rebeitar⁴ *v.t.* Levantar, romper e desfacerse o mar contra unha pedra que está no fondo e non se ve. SIN. Romper o mar.

Arresife *s.m.* (**Baiona**) Pedras descubertas ó baixar a maré en confronto coa súa invisibilidade na preamar; nel hai *rompiente* e prodúcense os *reducios*.

Arrombar *v.t.* Meter a rede a bordo, cando está no molle, ou cambiala de lugar dentro da embarcación; só se emprega coas redes, fronte a *alistir* que é de uso exclusivo co palangre./ *Arrombar o aparello*, véxase *arrombar*. SIN. Estibar o aparello.

³ En Baiona recollemos *area* e *arenas*.

⁴ En Baiona *rebeitar*, en Panxón *arrebeitar* e *rebeitar*.

Arte *s.f.* Cada un dos métodos utilizados para pescar. SIN. (Panzón) Ofisio.

Asocar [ɔ] *v.t.* (**Baiona**) Tirar da vela. SIN. Siñir. ANT. Arrear vela, larghar vela, soltar.

Asuar *v.i.* (**Baiona**) Facer ruído o mar.

Atador, -eira⁵ [o]/[ɛ] *s.* Quen amaña a rede.

Atar *v.t.* Reparar as partes rotas dunha rede.

Atracar *v.t.* Arrimar unha embarcación a un peirao, atracadoiro ou lugar destinado para iso co fin de amarrala ou embarcar xente.

Atún *s.m.* *Thunnus thynnus* Peixe teleósteo de gran tamaño, corpo longo e fusiforme, coa aleta caudal en forma de media lúa; é de cor negra ou azulada polo lombo e abrancazada polo ventre. Captúrase con rede [fronte ó bonito que é capturado con liña].

Atunero [ɛ] *s.* (**Panzón**) O que anda ó atún; normalmente son barcos vascos.

Auxiliar *s.f.* (**Baiona**) Tipo de embarcación pequena coa proa e a popa achatada e cunha feitura máis cadrada cá gamela. Vai a remo e emprégase exclusivamente para ir a bordo doutras embarcacións de maior tamaño. SIN. Chalana⁶.

Axexo/Asexo⁷ [ɛ] *s.m.* Parte do día no que quere meterse a noite pero aínda hai luz. Xunto coa *mañanada*, é o mellor momento para mallar o peixe.

B

Babor [o] *s.m.* Costado esquerdo dunha embarcación, mirando desde a popa cara á proa.

Badexo [ɛ] *s.m.* (**Baiona**) *Gadus pollachius* Peixe comestible de corpo alongado e cabeza grande, cor agrisada ou prateada nos costados e verdosa no lombo.

Baixamar *s.f.* Momento en que o refluxo da marea chega ó seu punto máis baixo. SIN. (Baiona) Maré baixa; (Panzón) mar baixo.

Baixar *v.t.* *Baixar a vela*, (Panzón) ANT. Isar vela.

⁵ En Panzón apuntouse que hoxe se emprega *redeiro* tanto para o que ata coma para o que arma redes.

⁶ Nome máis común neste porto.

⁷ Mentres en Baiona temos *axexo*, en Panzón *asexo*.

Baixo *s.m.* Pedras que coa marea alta non se ven, mais que coa baixamar quedan en seco.// *adx.* *Mar baixo*, (*Panxón*) SIN. *Baixamar*.

Baixura *s.f.* Zona de pesca próxima á costa./ *Andar en baixura*, véxase *andar*./ *Mariñeiro de baixura*, véxase *mariñeiro*.

Balisa *s.f.* (**Panxón**) Boia coa que se baliza o mar.

Balisar *v.t.* (**Panxón**) Sinalizar algo mediante a colocación de balizas./ *Balisar o mar*.

Ballouco [o] *s.m.* *Ter un ballouquiño [o mar]*, haber un movemento mínimo no mar; máis forte có mar *risado* ou *rolado* pero menor có mar *resequeiro*. / *Ter un ballouco [o mar]*, haber un pequeno movemento no mar anunciando próxima néboa ou vento; é un aviso do norte que xa pode estar afectando noutras zonas máis setentrionais. SIN. (**Panxón**) *Mareghada*./ *Ter un bo ballouco [o mar]*, haber un pouco máis de mar que cun ballouco.

Balo *s.m.* Arte de pesca consistente en botar o aparello ó lado dunha pedra facendo unha media lúa e despois atraer o peixe chaplando cos remos ata que malle no aparello. É empregado para a captura do sargo, da robaliza, do salmón, do muxo, da faneca, da maragota, etc. Esta arte foi traída de portos máis ó norte do de Panxón./ *Ó balo*.

Banco *s.m.* Lugar para sentarse nas embarcacións pequenas. Normalmente levan dous ou tres, aínda que a tilla pode funcionar coma o terceiro.

Bandulleiros [e] *s.m.pl.* Alcuña dos de Panxón dada polos baioneses. En Panxón, durante as súas festas, matábanse moitos carneiros. Os bandullos e desperdicios eran tirados ó mar e, co vento do norte, chegaban a Baiona.

Banseado *adx.* (**Panxón**) Referido á embarcación ten os *bansos* postos.

Banso/banse⁸ *s.m.* Táboas de madeira que levan polos costados os barcos para cubrir o *costillaghe*. Teñen normalmente 15 cm de largo e con espesura dependente do tamaño da embarcación; só nas embarcacións pequenas unha única peza cobre todo o *costillaghe*.

Baña do día *s.f.* (**Baiona**) Momento do día en que sae o sol. SIN. *Levanta*, *leste*², *levantar o día*, *naser o día*, *nasiente*, *orto*, *romper o día*, *saír o sol*, *vir o levanta*.

⁸ *Banse* en Baiona, *banso* en Panxón.

Baraderos [e] *s.m.pl.* (**Panxón**) Madeiros pequenos e planos que se poñen debaixo do plan despois dos casqueiros, no centro da embarcación —onde fai forza—, para que na rampla do molle non escoregue a embarcación.

Barbo/barbado⁹ *s.m.* *Mullus surmuletus* Peixe mariño de corpo cilindrocónico alongado e con liñas lonxitudinais vermellas e amarelas no costado e barbas na mandíbula.

Barco *s.m.* Embarcación de máis de oito ou nove metros. Nel, tradicionalmente, traballaban once ou doce homes; hoxe reduciuse o número polo apoio mecánico que hai a bordo.

Barlovento/Barlavento [e] *s.m.* Lado polo que o vento é favorable. ANT. Sotavento./ *Ir a barlovento*, ir a proa para o vento.

Barquilla *s.f.* Lugar con forma de barca onde vai o espello da sonda para mirar o fondo.

Basía¹⁰ *s.f.* (**Baiona**) Embarcación coa proa igual á popa, cortadas, e cun tambucho na proa. Actualmente andan a motor, aínda que se conserva algunha a remo e antigamente tamén andaran con vela latina. SIN. Ghamela.

Batea [e] *s.f.* Criadeiro de mexillóns e outros moluscos, que consiste nunha plataforma boiante ancorada no mar da que penduran varias cordas onde se cría o molusco.

Berberecho [e] *s.m.* (**Panxón**) *Cardium edule* Molusco coa cuncha estriada en forma radial, que vive enterrado a poucos centímetros da superficie en zonas de area lamacenta próxima á costa. SIN. Croque.

Boia [o] *s.f.* Peza para flotar. [É o hiperónimo de *bourel*, *corcho* e *ghaio*]

Boliche *s.m.* Arte de pesca para a captura de xurelo e pancho. tráese o peixe pandullando e tirando *enghado* ó mar e logo, na hora de escurecer, lárgase o aparello. [“*Os de Baiona usaban o racú, nos andabamos co boliche.*”]

Bolo [o] *s.m.* *Ammodytes tobianus* Peixe que se usa para carnada, co que se pescan especies coma a robaliza. É unha carnada moi empregada en Baiona, pero o seu uso comezou na zona de Bueu.

⁹ Panxón *barbo*, Baiona *barbado*.

¹⁰ *Basía* é a forma que normalmente empregan neste porto, fronte a *ghamela*.

- Bonito** *s.m. Germe alalunga* Peixe mariño de corpo fusiforme, co lombo azul e o ventre branco, que forma grandes bancos. Captúrase con liña.
- Bordo** [o] *s.m. Ir a bordo*, subir alguén ou algo nunha embarcación.
- Borlear** *v.t. (Panxón)* Armar a rede deixando o pano en teso e a corda facendo un ondulado. SIN. Deixar a tralla en banda.
- Bornadera** [ε] *s.f. (Panxón)* Triángulos que van entre os *corchos* e dos que sae unha corda que suxeita un bourel.
- Bosa** [ɔ] *s.f.* Corda coa que se amarran as embarcacións ó molle ou a unha boia.
- Botar** *v.t. (Baiona)* Lanzar o aparello ó mar./ *Botar unha liñada*, véxase *liñada*./ *Botar en terra (as redes)*, (*Panxón*) sacar da embarcación durante un tempo para reparar ou protexer o aparello.
- Bote** [ɔ] *s.m.* Embarcación pequena coa proa bicuda e coa popa non completamente cadrada ó ter o fondo arredondado. Normalmente leva *costillaghe* e vai a remo, mais tamén pode levar motor ou vela latina. No porto de Panxón practicamente desapareceron.
- Botella** [ε] *s.f. Fucus serratus* Alga mariña que pode chegar a medir cerca de 1 m, de cor verde-oliva, pedúnculo curto, talo achatado, con nervadura central e numerosas vesículas laterais, cocíase para os porcos.
- Bou** [o] *s.m.* Embarcación de pesca de tamaño grande que traballa coa vaca formando unha *paregha*. A súa rede ten máis arrastre cá da vaca —as redes de ámbolos dous levan dúas portas inclinadas en cada borda que evitan que o aparello peche— e tamén é unha embarcación máis veloz. Emprégase para a pesca de peixe volante, como o xurelo, a *pescadilla* ou a pescada.
- Bourel** [e] *s.m.* Boia formada por varios *corchos* suxeitos por unha corda a cadansúa *bornadera* e chicote da *pesa do xeito*. Distan dez brazas un do outro na *pesa do xeito*.
- Braghada** *s.f.* Ovas dalgúns peixes. Utilizábase para botar nos tanques cando os barcos andaban ó tanguero e alimentar con ela o cebo vivo.
- Brasa** *s.f.* Medida que empregan os mariñeiros para medir, sobre todo, a profundidade mariña. Corresponde a 1'67 m, isto é, o que miden aproximadamente os dous brazos dun home abertos en cruz.

Brasolada *s.f.* (**Baiona**) Parte do palangre: fio no que se amarra a pica.
SIN. Brasolada de tansa, tansa²./ *Brasolada de tansa*, (**Baiona**) SIN.
Brasolada, tansa².

Bronse [ɔ] *s.m.* (**Baiona**) *Chorda filium* Alga con moitas ás propia desta
ría. Conta con propiedades medicinais.

C

Cabala *s.f.* *Scomber scombrus* Peixe mariño de corpo alongado, fusiforme e
algo comprimido lateralmente, de cor verde ou azul no lombo,
branca ou prateada no ventre con listas verticais de cor negra. É
máis grande cá ríncha e menor cá albacora.

Cabeseear *v.i.* Oscilar o barco polos golpes de mar ó haber *mareghada* en
contra./ *Cabeseear o barco*.

Cabeso [e] *s.m.* Pedras que están na profundidade do mar e que nunca se
ven, fronte ós baixos, que se ven na baixamar.

Cabo *s.m.* Corda grosa usada nas manobras de barcos./ *Arrear cabo*, vé-
xase *arrear*./ *Larghar cabo*, véxase *larghar*.

Cadelucha *s.f.* *Donax anatinus* Variedade de ameixa de cuncha fráxil e de
textura moi suave, algo aplanada e coa valva dereita algo maior cá
esquerda. É considerada a máis fina.

Caghatorio [ɔ] *s.m.* (**Panxón**) Buraco na popa das embarcacións para le-
var o motor. Aparece co uso xeral do motor nas embarcacións.

Caíca/Caiúco *s.f./s.m.* (**Panxón**) Embarcación de tamaño moi pequeno
sen feitura determinada que se emprega para ir a outra máis
grande ou dende esa á terra. [*“Auxiliar é o nome que levan escrito
nunha das bandas, mais non se lles chama así neste porto”*].

Calma *s.f.* (**Baiona**) Estado do mar en que non hai ondas./ *Calma chicha*,
momento en que no mar non hai ondas. SIN. Mar chan, mar
coma un plato, mar quieto; (**Panxón**) mar coma un río, mar manso.

Calón [o] *s.f.* (**Baiona**) Lugar onde vai o tiro da rede.

Calzar *v.t.* *Calzar as olas*, véxase *onda*.

Camareiro [e] *s.m.* Encargado de servir a comida dentro do barco.

Camarón [o] *s.m.* (**Baiona**) *Palaemon serratus* Crustáceo comestible de
cor tirando a negra, corpo comprimido e rostro longo e dentado.

Can *s.m.* Ó *can*, (**Panxón**) arte de pesca da ameixa: lanzábase do barco o
raste e o motor tiraba del arrastrándoo polo fondo. O seu uso está
prohibido.

Cana *s.f.* (**Panxón**) Vara delgada e flexible, de lonxitude variable, que se emprega para pescar. Emprégana na pesca do atún ó andar ó tanqueo./ *Pescador de cana*, (**Panxón**) o que pesca *robalisa* ou *sargho* no acantilado.

Capitán *s.m.* Persoa dentro da tripulación encargada de despachar o barco./ *Capitán de pesca*, (**Panxón**) título equivalente ó anterior patrón de pesca; outórgase, tras unhas probas, ós patróns de pesca para protexer o seu posto fronte á figura do capitán de mariña.

Capitanía *s.f.* (**Panxón**) Organismo actual que substituíu a anterior comandancia.

Caramela [ε] *s.f.* (**Baiona**) *Calliostoma millegranum* Molusco semellante ó longueirón, pero con cuncha branca. [“Nós á navalla chamámoslle caramela.”]

Carioca [ɔ] *s.f.* *Merluccius merluccius* Pescada inmadura. hoxe captúrase con 10 ou 15 cm fronte ós 8 cm cos que antigamente se pescaba.

Carnada/encarnada¹¹ *s.f.* Cebo de animais mortos para pescar. SIN. (**Baiona**) Sebo./ *Meter carnada*, (**Baiona**) SIN. Encarnar, poñer carnada./ *Poñer carnada*, (**Baiona**) SIN. Encarnar, meter carnada.

Carrapicho *s.m.* Tipo de alga semellante a unha leituga pequena, de cor próxima á vermella.

Casa do mar *s.f.* Instalacións para o servizo da confraría de mariñeiros.

Cascagho *s.m.* (**Baiona**) Fondo de cunchas. É un dos tipos de fondo *limpio*.

Casqueiro [e] *s.m.* (**Baiona**) Peza de madeira que vai de proa a popa da embarcación para protexela, sobre todo as *ghamelas*, ó varala na rampla do molle.

Cetaria¹² *s.f.* Criadeiro preparado para manter o marisco vivo con fins comerciais.

Chalana *s.f.* (**Baiona**) Embarcación pequena a remos, coa proa e a popa achatada e cunha forma máis cadrada cá *ghamela*. empréganse exclusivamente para ir a bordo doutras embarcacións. SIN. Auxiliar. (**Panxón**) Embarcación a remos con proa afiada e popa cadrada, con dous bancos, un no medio e outro en popa, e un corredor duns 20 cm de ancho onde se pode deixar o peixe ó ir pescar.

¹¹ *Carnada* en Baiona, *encarnada* en Panxón.

¹² En Baiona emprégase máis ben a forma *viveiro*.

Chan *adx.* *Mar chan*, sen ondas, apracible e tranquilo. SIN. Calma chicha, mar coma un plato, mar quieto; (Panhón) mar coma un río, mar manso.

Chapataso *s.m.* **(Baiona)** Batidas dos remos no mar para asustar o peixe e facelo mallar no aparello largado. [En Panhón *pandullazø*]

Chaplar/chapar¹³ *v.i.* Sacar os remos do mar mentres se voga, levantarlos cara ós toletes facendo ruído e despois chapuzar coas *palas* do remo dentro do mar. O fin é asustar o peixe e facer que malle no aparello. SIN. (Panhón) Traquear.

Chapusar *v.i.* **(Panhón)** Bater coas *palas* do remo na auga; combínase con chaplar e pandullar na arte do balo.

Cheo [e] *adx.* *Mar cheo*, estado do mar en que as mareas están subidas. SIN. Preamar; (Baiona) maré alta, maré subida.

Chicote [o] *s.m.* Calquera das dúas puntas dun cabo./ *Rebentar o chicote*, romper o cabo que tira da arte.

Chincolos [o] *s.m.pl.* Varas de eucalipto que se sitúan na proa dos barcos na pesca do bonito.

Chincho *s.m.* Xurelo pequeno.

Chiquero [ε] *s.m.* **(Baiona)** Recipientes de madeira cos que se achicaba a auga da embarcación.

Cho [o] *s.m.* Axudante de cociña. [*“Esa é basca.”*] SIN. (Baiona) Marmitón.

Choco [o] *s.m.* *Sepia officinalis* Molusco cefalópodo semellante á lura pero máis pequeno e menos apreciado. ten dez tentáculos, dous deles máis longos e unha cuncha interna calcaria para lle dar consistencia ó corpo.

Cociñeiro [e] *s.m.* Encargado da cociña dentro dun barco mercante ou de pesca en altura.

Cofradía *s.f.* Institución encargada de resolver os problemas do mariñeiro e do goberno da lonxa.

Comandancia *s.f.* Organismo practicamente eliminado pola Xunta de Galicia que ten as funcións de ter o rol ó día e saber quen está embarcado.

¹³ *Chaplar* en Panhón e *chapar* en Baiona.

Cona [o] *s.f.* (**Baiona**) Embarcación con punta bicuda e popa cadrada pero máis estreita, vai de maior a menor tamaño que, normalmente de 4'60 m. Pode ir a remo -dous remos- ou vela -vela latina- e menos a motor. É propia de portos máis do norte -"Portonovo, Buen, O Grove tamén... Máis ben para a parte de aí de arriba."-, mentres que neste porto é unha rareza. SIN. Dorna.

Congro/congrío¹⁴ [o] *s.m.* *Conger conger* Peixe teleósteo que pode alcanzar os 2 m de longo, co corpo de cor gris escura e case cilíndrico, beiras negras nas aletas dorsal e anal, e carne branca e comestible.

Contramaestre [ɛ] *s.m.* Xefe do cadro de persoal e das manobras de cuberta.

Corcho [o] *s.m.* Boia do aparello que vai metida na corda.

Corredor [ɔ] *s.m.* Cada unha das partes laterais transitables do plan dunha embarcación. É rendible para equilibrar a embarcación e para botar o peixe ó ir ó xeito.

Correó/correol/correiró¹⁵ [ɔ]/[ɔ]/[o] *s.m.* Alga mariña en forma de tiras ou correas longas. No mes de setembro viñan como mantas e varaban na praia, empregábanse para o abono e facíanlle sombra ó peixe cando o mar estaba calmo.

Corrida *s.f.* (**Panxón**) Percorrido do mar ó deixar de estar en calma.

Corriente [ɛ] *s.f.* Vía de forza de auga que se move polo fondo do mar./
Haber corriente.

Costa [ɔ] *s.f.* Zona emerxida en contacto co mar.

Costado *s.m.* (**Baiona**) Cada un dos lados do casco dunha embarcación.

Costillaghe/Custilhaghe *s.m.* (**Panxón**) Esqueleto dunha embarcación.
[*"É como as nosas costelas."*]

Cova/Cueva [o]/[ɛ] *s.f.* (**Baiona**) Oco entre as pedras onde se esconde o peixe. SIN. Laño. [*Cueva úsase menos ca laño.*] (**Panxón**) Gruta natural producida polos golpes e embates do mar no que se esconden *sarghos* ou *robalisas*.

Croque [o] *s.m.* *Cardium edule* Molusco coa cuncha estriada en forma radial, que vive enterrado a poucos centímetros da superficie en zonas de area lamacenta próxima á costa. SIN. (**Panxón**) Berberecho.

¹⁴ *Congrio* en Panxón, *congro* en Baiona.

¹⁵ *Correó* e *correiró* en Panxón, *correol* en Baiona.

Cuaderna [ε] *s.f.*. (**Baiona**) Cada unha das pezas curvas que, a maneira de costelas, forman a estrutura dunha embarcación.

Cuarteto [ε] *s.m.* (**Panxón**) Conxunto de catro embarcacións que traballan xuntas en alta mar: dúas tiran de cadanseu lado da rede mentres as outras dúas traen o peixe para terra.

Cuarto *s.m.* Cada unha das dúas fases en que a lúa aumenta ou diminúe./ *Cuarto crescente*, fase da lúa a medio camiño entre a lúa nova e a lúa chea./ *Cuarto menguante* - *menghuante*¹⁶, fase da lúa entre a chea e a nova.

Cubierta [ε] *s.f.* (**Baiona**) Superficie pola que se anda nas embarcacións un pouco grandes. [Nas pequenas chámase *plan*.]

Cunchal *s.m.* (**Baiona**) Fondo mariño de cuncha. SIN. Cunchas.

Cunchas *s.f.pl.* (**Baiona**) Fondo mariño de cuncha. SIN. Cunchal.

Cunchido *s.m.* (**Panxón**) Tipo de fondo de area gorda feita de cunchas.

D

Dar *v.t.* *Dar fondo*, véxase *fondo*.

Deixar *v.t.* *Deixar a tralla en banda*, (**Panxón**) armar a rede deixando o pano en teso e a corda facendo un ondulado. SIN. Borlear./ *Deixar unha mañán completa*, véxase *mañán*.

Derrepa [ε] *s.f.* (**Panxón**) Cabo co que se amarra a embarcación ó morrón do molle./ *Amarrar derrepa*, (**Panxón**) amarrar a embarcación tirando o *risón* por un lado e polo outro amarrando un cabo [*derrepa*] en terra. a embarcación queda máis lonxe e amarrada por dous lados.

Desatracar *v.t.* Sacar ou saír unha embarcación do lugar no que estaba atracada.

Desembarcar *v.i.* (**Panxón**) Saír dunha embarcación as persoas que van nela.

Desovar *v.i.* (**Panxón**) Depositar os ovos os peixes.

Despachar *v.t.* *Despachar o barco*, ter o rol do barco ó día.

Doca [ɔ] *s.f.* (**Baiona**) SIN. Espighón. (**Panxón**) Parte do mar que queda dentro do espigón onde traballan os mariscadores.

Dorna [ɔ] *s.f.* (**Baiona**) SIN. Cona.

¹⁶ En Panxón *cuarto menguante*, en Baiona *cuarto menghuante*.

Drisda *s.f.* (**Panxón**) Cabo usado nos barcos veleiros con vela latina para izar ou arriar a vela.

E

Embarcar *v.t.* (**Panxón**) Subir a bordo dunha embarcación.

Embarcación [o] *s.f.* (**Panxón**) Designación xeral de calquera vehículo para navegar. (**Baiona**) Vehículo para navegar que estea entre os 6 m. e os 9 m, isto é, entre a lancha e o barco.

Empata corriente [ε] *s.f.* (**Baiona**) Corrida da auga do mar que, indo por riba cunha dirección, ó haber unha mudanza da marea por debaixo, a dirección pasa a ser a contraria, quedando durante un tempo parada. SIN. Sobreiral./ *Estar no empata a corrente.*

Empolar¹⁷ *v.t.* (**Baiona**) Subiren moito as ondas pero sen chegar a romper.

Encaretado *s.m.* (**Baiona**) Tiras de madeira sobre as que se andan no canto de facelo sobre o plan. Entre o encaretado e o plan deixábanse unhas rañuras para achicar.

Encascar *v.t.* (**Panxón**) Tinxir os antigos aparellos de pesca de fío para que se conserven mellor./ *Encascar as redes.*

Encarnar *v.t.* Pór carnada ás picas como proceso que forma parte da preparación do palangre. SIN. (**Baiona**) Meter carnada, poñer carnada.

Encher [e] *v.t.* *Encher o mar*, (**Panxón**) subir a marea, pasar de estar o mar baixo á marea alta.

Encostillado *adx.* (**Panxón**) Que xa ten o costillaghe montado a embarcación.

Endeño (remolcado) [e] *s.m.* (**Baiona**) Instrumento de pesca semellante ó *ancaso*, só que no canto da vara ten unha argola onde se ata o cabo para levalo a remolque do barco. SIN. Rastro.

Enghado *s.m.* (**Panxón**) Cebo feito de restos de sardiña esmagados nun bidón con mexillón e area formando unha pasta compacta coa que se andaba ó boliche.

Enghrasador [o] *s.m.* Encargado do mantemento da máquina no barco.

¹⁷ No porto de Panxón no canto de usar esta forma empregan, co mesmo significado, o xiro *arbola pero non rompe*.

Engharetados *s.m.pl.* (**Panxón**) Madeiras que se poñen sobre o plan para non escorregar.

Enliarse *v.p.* Enroscarse na rede argazo ou patelo.

Enmendar *v.t.* (**Panxón**) Unir varias redes formando un único aparello.

Enrolar(se) *v.t.* ou *v.p.* Inscribir(se) como tripulante dun barco.

Ensentar *v.t.* (**Baiona**) Enseñar os dentes./ *Ensentar o mar.*

Enseñar *v.t.* *Enseñar os dentes*, querer romper o mar pero non facelo porque morren as ondas antes de chegar á terra. Dáse preto da costa, non mar a dentro. É unha situación moi perigosa e esixe, para superala, un bo coñecemento do mar. É o momento para a pesca da robaliza. SIN. (**Baiona**) Ensentar.

Entrallar *v.t.* (**Panxón**) Meter o pano na corda.

Entrallo *s.m.* Fío co que se cose a rede á tralla.

Entreaghua *adv.* Nunha altura en que aínda se ve o aparello pero está un pouco máis abaixo que a *flor de aghuas*. SIN. (**Panxón**) A media aghua.

Enxaghua *s.f.* Parte do aparello en que queda o peixe cando se está subindo a bordo da embarcación; nela queda o peixe case en seco.

Escabesante *s.m.* (**Panxón**) Momento no que o mar, estando alto, comeza a baixar. ANT. Repunta.

Escabesar *v.t.* (**Panxón**) Comezar a baixar o mar. ANT. Repuntar.

Escollera [ε] *s.f.* (**Panxón**) Saínte de pedra que vai no espighón. Protexe o molle pola parte de afora funcionando coma un batente.

Escota [ɔ] *s.f.* Cabo de manobra da vela./ *Arrear escota*, véxase *arrear*.

Espada/peixe espada¹⁸ *s.m.* *Xiphias gladius* Peixe de corpo robusto, que vai adelgazando progresivamente da cabeza á aleta caudal. a súa mandíbula superior semella unha espada, de onde lle vén o nome.

Espighón [o] *s.m.* Muro de pedra, de formigón ou doutro material que se constrúe para protexer o molle. SIN. (**Baiona**) Doca [**Baiona**: “*Nós espighón non o usamos.*”].

Espuma *s.f.* Conxunto de burbullas que se forman na tona da auga do mar, normalmente cando se vai picar.

¹⁸ As dúas formas nos dous portos.

Estampa *s.f.* (**Baiona**) “*Na ghamela, a popa disir que cae chámalle a estampa de popa que fai un cadrado e a proa ighual.*” / *Estampa de proa, (Baiona).* / *Estampa de popa, (Baiona).*

Estar *v.i.* *Estar a flote, véxase flote.* / *Estar aboiado, véxase aboiado.* / *Estar abolido, véxase abolido.* / *Estar escabesando o mar, véxase escabesar.* / *Estar firme, (Baiona)* estar preso o aparello largado nas pedras ou en calquera outra parte do fondo mariño. **SIN.** Ter unha tensa. / *Estar na flor de aghuas, véxase flor de aghua.* / *Estar no fondo, cando non se ve o aparello.* / *Estar repuntando o mar, véxase repuntar.*

Estela [e] *s.f.* Oscilacións que deixa o barco, por detrás, no mar ó se ir desprazando. Se co tempo abre, ó ter moita velocidade a embarcación, fai onda.

Estibar *v.t.* *Estibar o aparello, (Panxón)* **SIN.** Arrombar o aparello¹⁹.

Estrabor [o] *s.m.* Costado dereito da embarcación, mirando de popa a proa.

F

Faneca [e] *s.f.* *Gadus luscus* Peixe da familia dos gádidos de cor grisalla no ventre e tirando a castaña vermella no dorso, con tres aletas dorsais e dúas anais, escamas pequenas e que pode alcanzar como máximo trinta centímetros.

Fanequeira [e] *s.f.* (**Baiona**) Tipo de nasa para a captura da faneca. ten 80 cm de alto por 120 cm de ancho e dúas bocas de entrada.

Fango/Fanco²⁰ *s.m.* Fondo mariño lamento. **SIN.** Fondo fanco-so/fonghoso.

Faro *s.m.* Torre alta á beira do mar con luz na súa parte superior para guiar e favorecer a navegación marítima.

Faser [e] *v.t.* *Faser maghas, véxase magha.*

Febeiral *s.m.* (**Baiona**) Forza de auga ou corrente que vai por riba, de xeito que case se ve dende a embarcación.

Femia [e] *s.f.* (**Panxón**) Peza de ferro do temón na que se mete a agulla. É unha platina cun espigón que vai por baixo da embarcación. Véxase *macho*.

¹⁹ *Arrombar* é a forma máis común neste porto.

²⁰ *Fango* en Baiona, *fanco* en Panxón.

Fío *s.m.* Material do que estaban antes feitas as redes. [“Hoxe é todo de tansa.”]

Firme *adx.* *Estar firme*, (Baiona) estar preso o aparello largado nas pedras ou en calquera outra parte do fondo mariño. SIN. Ter unha tensa.

Fisca *s.f.* (Baiona) Variña dun paraugas, á que se lle facía na punta un arpón, empregada para a captura tradicional de longueirón ou navalla: ó baixar a marea vaise pisando na area e onde se ve un chorro de auga e un buraco métese a fisca boca abaixo e tírase dela subindo o longueirón ou a navalla. Hoxe captúrase co legón ou facendo mergullo.

Flor de aghua, a [o] *loc. adv.* Na superficie da auga./ *Estar a flor de aghuas*, (Baiona) estar o aparello na tona da auga, polo que aínda se ve o corcho. SIN. *Estar aboiado*, a flote. (Paxón) *Estar o aparello cuberto por unha película de auga.*

Flote, a [o] *loc. adv.* SIN. *Estar aboiado*; (Baiona) *estar a flor de aghuas*; (Paxón) *estar abolado*./ *Estar a flote*./ *Aparello de flote*, véxase *aparello*.

Flotación [o] *s.f.* *Liña de flotación*, (Paxón) liña que separa a superficie do barco que vai somerxida na auga da que queda por riba.

Foco [o] *s.m.* (Paxón) Pau de proa que aguanta a vela actual, que está partida en dous.

Fondadero [e] *s.m.* (Baiona) Morto.

Fondear *v.t.* (Baiona) Fixar unha embarcación ou un corpo flotante ó fondo para evitar o seu desprazamento durante a pesca ou despois de atracar no porto.

Fondo [o] *s.m.* Superficie sólida sobre a que está o mar./ *Aparello de fondo*, véxase *aparello*./ *Dar fondo*, (Paxón) ancorar a embarcación [empregárona só mar a dentro, isto é, ancorar para pescar]./ *Estar no fondo*, estar onde xa non se ve o aparello./ *Fondo areoso*, (Paxón) tipo de fondo limpo, con superficie de area./ *Fondo de pedra*, (Baiona) fondo mariño con rochas. SIN. Fondo de roca, pedra², roca²./ *Fondo de roca*, (Baiona) SIN. Fondo de pedra, pedra², roca²./ *Fondo fancoso-fonghoso*²¹, fondo mariño con lama. SIN. Fango/fanco./ *Fondo limpo*, tipo de fondo mariño que non ten pedra. SIN. Limpo./ *Fondo plaial*, (Baiona) SIN. Arenas./ *Mar de fondo*, (Baiona) moi alto pero sen romper [“en altura son mares moi

²¹ No porto de Paxón recollemos *fancoso*, entretanto en Baiona *fonghoso*.

grandes²²]; (*Panxón*) picado en baixamar. ANT. Mar de vento./
Rede de fondo, véxase *rede*.

Fóra [ɔ] *adv.* Ir (*para fóra*), saír a pescar tanto en altura coma en baixura./
Pescar fóra, (*Panxón*) ir máis para dentro no mar.

Forza [ɔ] *s.f.* Ter *forza por debaixo*, (*Baiona*) haber no mar moita espuma e non se picar.

G

Ghabiete [ε] *s.m.* Pau no que remata a proa da *ghamela* e que se emprega para amarrar.

Ghaio²² *s.m.* (*Baiona*) Boia cun pau que sobresae da tona da auga e que se *gancha* ós chicotes do aparello. Emprégase para balizar o aparello.

Ghalghar *v.i.* (*Baiona*) Enseñar os dentes o mar, pero sen chegar a romper./ *Ghalghar as ondas*, (*Baiona*). ["Non o usamos."]

Ghalla *s.f.* (*Baiona*) Peza en forma de medio arco que teñen as embarcacións para meter nela os remos ou calquera tipo de vara e evitar que caían ou molesten. SIN. Horquilla.

Ghalopada *s.f.* (*Panxón*) Braveza do mar.

Ghamela [ε] *s.f.* Embarcación cadrada pola proa e pola popa e con fondo plano. Leva un gran *timón* cando vai a vela para evitar que envorque e poder manobrar controlando o vento. a vela levábaa máis ben contra o banco de proa, onde había un saínte que soportaba un tinteiro para evitar que o *palo* escorregara. Tamén podía ir a remo: dous, catro ou seis remos. Ten sempre corredor. Leva un tambucho na proa. Non é moi abundante no porto de Panxón, fronte ó de Baiona no que domina. SIN. (*Baiona*) Basía. [A forma *ghamela* non a usan no porto de Baiona.]

Ghaponés [ε] *s.m.* Tipo de alga longa –pode chegar ós oito metros– con boliñas que chegou a estas costas ó transplantar ostra e ameixa foránea.

Ghareta [ε] *s.f.* Corda do aparello que vai por baixo entre argolas e a cal, ó tirar dela, fai da rede un saco cando se recolle o peixe.

Ghasa *s.f.* (*Baiona*) Triángulos que van entre os *corchos* e dos que sae unha corda que suxeita un bourel. (*Panxón*) Tipo de nó que se fai na argola para amarrar a embarcación.

²² En Panxón a este obxecto tamén lle chaman *boia*.

Ghefe de máquinas [e] *s.m.* Encargado, xunto co segundo de máquinas, de controlar a través dos *enghrasadores* o estado das máquinas. Substitúe o anterior motorista para evitar que puidese ser suplido polo maior de máquinas.

Ghión [o] *s.m.* (**Baiona**) Parte pola que se agarra o remo para vogar.

Gholdra [o] *s.f.* (**Baiona**) Onda, vagha.

Gholpe de mar [o] *s.m.* Embate violento das ondas do mar contra o barco. SIN. (**Baiona**) Sapataso.

H

Haber [e] *v.t.* *Haber mar*, estar o mar moi bravo, romper por todo o mar debido ó mal tempo. Dáse, sobre todo, ó haber vento de fóra. SIN. *Haber onda/ola./ Haber onda/ola, véxase onda.*

Halador [o] *s.m.* Máquina empregada nas embarcacións para subir a bordo os aparellos de pesca. SIN. (**Baiona**) Maquinilla.

Halar *v.t.* Recoller ou izar o aparello de pesca a bordo do barco./ *Halar a man*, (**Panxón**) izar o aparello manualmente; modo de subir o aparello antes de haber halador.

Horquilla *s.f.* (**Baiona**) Peza en forma de medio arco que teñen as embarcacións para meter nela os remos ou calquera tipo de vara e evitar que caian ou molesten. SIN. Ghalla.

I

Insar/isar²³ *v.t.* *Insar/isar vela*, ascender a vela. SIN. ANT. (**Panxón**) Baixar a vela.

Investir *v.t.* Tocar unha embarcación contra un obxecto, unha pedra ou outra embarcación.

Ioió [o] *s.m.* (**Panxón**) Roda do halador que, ó rodar, mete facilmente o aparello a bordo.

Ir *v.i.* *Ir a*, pescar con determinada arte ou unha especie particular. [Emprégase fundamentalmente en P1.]/ *Ir a barlovento*, véxase *barlovento*./ *Ir a rolos*, (**Baiona**) sen máquina, deixar levar a embarcación a onde a leve a corrente./ *Ir a sotavento*, véxase *sotavento*./ *Ir a bordo*, véxase *bordo*./ *Ir aproado [o barco] ó vento*, (**Panxón**) SIN. *Ir proa ó vento*. / *Ir á seca*, mariscaren as mulleres na praia./ *Ir ó día*, pescar en baixura, volver no mesmo día en que se sae ó mar./ *Ir ó*

²³ *Insar* en Baiona, *isar* en Panxón.

mar, saír a traballar tanto en altura coma en baixura. SIN. (Baiona) Saír ó mar./ Ir (para) fóra, véxase fóra./ Ir proa ó vento, véxase proa.

L

Lanse *s.m.* Operación de lanzar os aparellos ó mar para pescar. SIN. Larghada.

Langosteira [e] *s.f.* **(Baiona)** Nasa alongada de madeira ou vime, con dúas bocas, empregada para a captura de lagosta.

Lansear *v.i.* **(Baiona)** Dar máis dun lanse.

Lancha *s.f.* **(Baiona)** Embarcación sinxela de ata 6 m. de ter un tamaño maior pasa a ser chamada embarcación e os máis grandes serán barcos. **(Panhón)** Embarcación de madeira con proa e popa bicuda, aínda que a parte de atrás é un pouco máis redonda polo seu fondo arredondado; pode ir a remo, a vela ou a motor, recentemente.

Laño *s.m.* **(Baiona)** Abertura nas pedras do fondo do mar entre as que adoitan agocharse os congros e os polbos. SIN. Cueva. **(Panhón)** Abertura nas pedras do fondo do mar entre as que adoitan agocharse os congros e os polbos máis estreitos cás covas.

Larghada *s.f.* Acción de lanzar a rede ó mar. SIN. Lanse.

Larghar *v.t.* *Larghar cabo, (Baiona)* dar máis cabo./ *Largar a rede, (Panhón)* SIN. Larghar o aparello./ *Larghar o aparello,* botar as artes de pesca ó mar. SIN. **(Panhón)** Largar a rede./ *Larghar vela, (Baiona)* SIN. Arrear vela, soltar. ANT. Asocar, siñir.

Lenghuado/lencuado²⁴ *s.m.* *Solea solea* Peixe de corpo ovalado e moi plano, coa boca lateral e cos ollos no costado dereito.

Lernordeste [e] *s.m.* Vento de terra con esta dirección.

Lersueste [e] *s.m.* Vento de terra con esta dirección.

Leste [e] *s.m.* 1. Vento que sopra desta dirección. 2. **(Baiona)** Momento do día en que sae o sol. SIN. Baña do día, levanta, levantar o día, naser o día, nasiente, orto, romper o día, saír o sol, vir o levanta.

Levanta *s.m.* **(Baiona)** Momento do día en que sae o sol. SIN. Baña do día, leste², levantar o día, naser o día, nasiente, orto, romper o día, saír o sol, vir o levanta./ *Levanta do día,* momento do día en que

²⁴ En Panhón *lencuado*, en Baiona *lenghuado*.

este quere clarear; xunto co axexo, son as mellores horas para que o peixe malle. SIN. Mañanada; (Baiona) maña do día./ *Vir o levanta*, (Baiona) SIN. Baña do día, leste², levanta, levantar o día, naser o día, nasiente, orto, romper o día, saír o sol.

Levantar *v.i.* *Levantar o día*, (Baiona) amencer. SIN. Baña do día, leste², levanta, naser o día, nasiente, orto, vén o levanta./ *Levantar o mar*, (Baiona) haber vento que ergue e embravece o mar. (Panzón) estar o mar picado; emprégase en baixa mar.

Limpio *s.m.* Fondo de area ou lama. SIN. Fondo limpio.

Liña *s.f.* 1. Fío de *tansa* do aparello. 2. *Tansa* cunha pica e cun *plomo* que se emprega para pescar. en sendo para a *robalisa* non leva *plomo*. SIN. Liñada.

Liñada *s.f.* Liña²./ *Botar unha liñada*, pescar con liña, moi practicado polos pescadores, fronte ós mariñeiros.

Longueirón/lonqueirón²⁵ [o] *s.m.* *Solen vagina* Molusco mariño gasterópodo comestible protexido por unha cuncha bivalva alongada que, pechada, parece unha cana ou o mango dunha navalla. É máis gordo cá navalla.

Lonxa [o] *s.f.* Lugar no que se pesa, poxa e vende o peixe.

Luchadero [ε] *s.m.* (Baiona) Parte do remo onde vai cravada a olleira.

Luna *s.f.* *Luna chea*, estado da Lúa en que se ve desde a Terra todo o seu disco. [Baiona: “é a peor para a pesca”]./ *Luna nova*, fase da Lúa en que o Sol ilumina a súa parte oposta á Terra facéndoa invisible.

Lura *s.f.* *Loligo vulgaris* Molusco mariño de corpo alongado, da clase dos cefalópodos, con oito brazos e dous tentáculos moito máis longos cóos brazos, dúas aletas triangulares na parte posterior e unha cuncha interior, delgada e transparente, en forma de cuña. posúe unha bolsa interna onde acumula unha substancia negra que lle serve para escurecer a auga e evitar así ser visto.

M

Macho *s.m.* (Panzón) Cada un dos pinzóns fixos na madeira do temón que se introduce na femia. [“Na popa levaba abaixo unha aghulla, un tipo de aghulla e arriba, chamámoslle macho e femia porque arriba era unha platina cun buraco e abaixo era unha platina cun espighón,

²⁵ *Longueirón* en Baiona, *lonqueirón* en Panzón.

entonces aquí levaba macho e femia e o timón tamén levaba macho e femia, arriba levaba o macho, e a femia levábaa abaixo.”]

Madre *s.f.* Cordón máis groso do palangre no que van suxeitas as brasladas.

Magha *s.f.* Desperdicios do peixe. O seu significado primeiro foi tripa da sardiña que se usaba como encarnada para pescar o pancho. SIN. Maghoto/maghoto. / *Faser magbas*, coller moita cantidade de peixe na xornada.

Maghoto/maghoto²⁶ [o]/[ɔ] *s.m.* Desperdicios do peixe. SIN. Magha.

Maior de máquinas [ɔ] *s.m.* Superior do motorista na mariña mercante.

Maldar *v.t.* Romper o palangre. Cando se rompe outra cousa, débese especificar que é: maldar o chicote, a tira, a madre, etc.

Malla *s.f.* Cada cadrado que forma o fío entre os nós ou voltas da rede.

Mallante *s.f.* (**Baiona**) Pegada do mar na area marcando ata onde chegou a través dos desperdicios que deixan alí as ondas.

Mallar *v.i.* Entrar ou morrer o peixe no aparello ou noutro sitio.

Mamparo *s.m.* (**Panxón**) Tabique dunha embarcación. [*“Despois do mamparo pónse un tornapeixes.”*]

Maña do día *s.f.* (**Baiona**) Momento do día en que este quere clarear. Xunto co axexo, son as mellores horas para que o peixe malle. SIN. Levanta do día, mañanada.

Mañán *s.f.* *Deixar unha mañán completa*, (**Panxón**) permanecer o aparello largado ata querer case nacer o sol.

Mañanada *s.f.* Momento do día en que este quere clarear; xunto co axexo, son as mellores horas para que o peixe malle. SIN. Levanta do día, maña do día. / *Vir a mañanada*, (**Baiona**) SIN. (**Baiona**) Vir aí o sol.

Maquinilla *s.f.* (**Baiona**) Máquina empregada nas embarcacións para subir a bordo os aparellos de pesca. SIN. Halador.

Maquinista *s.m.* Coidador da máquina do barco. Actualmente esta figura foi substituída polo *gbefe* de máquinas.

Mar²⁷ *s.m.* Masa de auga salgada que cobre case as tres cuartas partes da superficie terrestre. / *Andar no mar*, véxase *andar*. / *Andar ó mar*,

²⁶ *Maghoto* en Baiona, *maghoto* en Panxón.

véxase andar./ *Encher o mar*, véxase encher./ *Haber mar*, estar o mar moi bravo, romper por todo o mar debido ó mal tempo. Dáse, sobre todo, ó haber vento de fóra. SIN. Haber onda/ola./ *Mar arbolado*, véxase arbolado./ *Mar baixo*, (Paxón) SIN. Baixamar./ *Mar chan*, sen ondas, apracible e tranquilo. SIN. Calma chicha, mar coma un plato, mar quieto; (Paxón) mar coma un río, mar manso./ *Mar cheo*, coa marea subida. SIN. Preamar; (Baiona) maré alta, maré subida./ *Mar coma un plato*, SIN. Calma chicha, mar chan, mar quieto; (Paxón) mar coma un río, mar manso. / *Mar coma un río*, (Paxón) SIN. Calma chicha, mar chan, mar coma un plato, mar manso, mar quieto./ *Mar de fondo*, (Baiona) moi alto pero sen romper [*“en altura son mares moi grandes”*]. (Paxón) Picado en baixamar. ANT. Mar de vento./ *Mar de leva*, [e] (Baiona) entolado, pero sen rebentar, ó haber ventos de fóra. as ondas son un pouco máis grandes ca con *mareghada* e o mar leva e trae o barco. (Paxón) Estar o mar picado. emprégase en alta mar [*“nós chamámoslle mar duro”*]. SIN. Mar duro./ *Mar de marusía*, véxase *marusía*. / *Mar de vento*, (Paxón) tranquilo na praia pero con ondas fóra. ANT. Mar de fondo./ *Mar duro*, (Paxón) arbolado en alta mar. SIN. Mar de leva./ *Mar gruesa* [e], con ondas de catro a cinco metros mar a dentro; con menos forza có mar de marusía. [*“É raro que digamos así.”*] SIN. Mar montañosa./ *Mar manso*, (Paxón) SIN. Calma chicha, mar chan, mar coma un plato, mar coma un río, mar quieto./ *Mar montañosa*, [*“Emprégase en alta mar.”*] SIN. Mar gruesa./ *Mar picado*, (Baiona) que comeza, en baixamar, a embravecer, con ondas fortes que chocan contra as pedras. segue, en braveza do mar, ó resequeiro e é anterior á marusía. (Paxón) con ondas na praia que rompen pero sen chegar a estar o mar arbolado e sen ter que haber vento. dáse fóra./ *Mar que arbola*, (Baiona) que ten ondas de tres a catro metros en alta mar e non rompe pero, polo vento, pode chegar a facelo, aínda que sen alcanzar a forza suficiente para facer mal; (Paxón) picado e con vento./ *Mar quieto*, SIN. Calma chicha, mar chan, mar coma un plato; (Paxón) mar coma un río, mar manso./ *Mar resequeiro* [e], (Baiona) que se achega ó mar picado; (Paxón) bravo, con resaca ó estar picado./ *Mar risado*, que arbola pola forza do vento [*“Mar máis ben de vento e sen moito mar.”*]. SIN. (Baiona) Mar rodada./ *Mar rodada*, (Baiona) SIN. Mar risado./ *Picar o mar*, véxase *picar*./ *Revolver o mar*, véxase *revolver*./ *Tirar o mar*, véxase *tirar*./ *Topar mar*, véxase *topar*. / *Vir do mar*, véxase *vir*.

²⁷ Nalgúns sintagmas o adxectivo calificativo concordaba en feminino con este lexema, mais son altamente sospeitosos de castelanismos.

Maraghota [ɔ] *s.f.* *Labrus berggylta* Peixe da familia dos lábrigos, de corpo oblongo, boca con beizos grandes e mandíbulas con dentes fortes; a súa cor é variable predominando a verde e parda.

Maré [ɛ] *s.f.* Movemento periódico e alternado das augas do mar que dúas veces por día se elevan e descenden ata retornaren ó seu nivel medio, producido principalmente pola atracción da Lúa e do Sol. SIN. Marea./ *Maré alta*, (*Baiona*) aquela na que as augas do mar están no nivel máis alto, chegando ó remate do seu ascenso. SIN. Mar cheo, maré subida, preamar./ *Maré baixa*, (*Baiona*) aquela na que as augas do mar están no nivel máis baixo, chegando ó remate do seu descenso. SIN. Baixamar./ *Maré largha*, (*Baiona*) SIN. Marés vivas./ *Maré morta*, (*Baiona*) aquela na que é moi pequena a subida e a baixada do nivel das augas. SIN. Marea corta./ *Maré subida*, (*Baiona*) SIN. Mar cheo, maré alta, preamar./ *Marés vivas*²⁸, aquela en que o mar baixa e sobe moito máis que nas mareas habituais, por ter lugar cando hai lúa nova ou lúa chea e, en consecuencia, sumarse as accións do Sol e da Lúa. SIN. (*Baiona*) Maré largha.

Marea [ɛ] *s.f.* Maré./ *Marea curta/corta*²⁹ [ɛ], aquela na que é moi pequena a subida e a baixada do nivel das augas. SIN. (*Baiona*) Maré morta.

Mareghada *s.f.* (**Baiona**) Mar risado con máis mar de fondo que arbola un par de metros; prodúcese por unha brisa de vento e ten ondas pouco menores có mar de leva. (**Panxón**) Ter un ballouco [o mar]./ *Mareghada dos barcos*, movemento das augas que produce un barco e que chega a outros, aínda que non se vexan. SIN. Rompiente.

Mareghadilla *s.f.* (**Baiona**) Estado en que se atopa o mar cando hai “unha brasíña de vento”.

Mareta [ɛ] *s.f.* Pequenas ondas producidas polo barco, o mar ou as correntes.

Mariñeiro [e] *s.m.* Persoa que traballa nun barco de pesca e gaña a vida no mar./ *Mariñeiro de altura*, o que anda en alta mar./ *Mariñeiro de baixura*, o que anda a pescar na ría ou na costa.

Mariscador -ora [o]/[ɔ] *s.* Persoa que colle mariscos ou está a mariscar. as mariscadoras normalmente traballan en terra e os mariscadores en barco co ancaso.

²⁸ Tamén recollín en Panxón a forma: mareas vivas.

²⁹ Baiona *marea curta*, Panxón *marea curta*.

- Mariscar** *v.t.* Recoller marisco a pé ou en barco.
- Marisco** *s.m.* Denominación xenérica que reciben os moluscos, especialmente os de cuncha, e os crustáceos mariños comestibles.
- Marisqueo** [e] *s.m.* Acción de marisquear.
- Marmitón** [o] *s.m.* **(Baiona)** Axudante de cociña do barco de pesca ou mercante. ["*Forma propia.*"] SIN. Cho.
- Marragho** *s.m.* *Isurus oxyrinchus* Quenlla de pequeno tamaño, de fociño pronunciado, corpo fusiforme e carne moi apreciada, abundante nas costas meridionais da península Ibérica e nas de Marrocos.
- Marusía** *s.f.* Movemento axitado do mar preto da costa, con ondas grandes como consecuencia de estar o mar arbolado en alta mar. SIN. Mar de marusía, tirar o mar. [Baiona: "*xunto de tira muito o mar é o que máis dicimos.*"] / *Mar de marusía*, moi picado, estado máis bravo do mar, en que as ondas son moi fortes e altas e provocan estragos en terra. No porto de Baiona diferénciase un estado superior na dureza: marusía real. SIN. Marusía, tirar o mar. / *Marusía real*, (Baiona) estado máximo de braveza do mar³⁰.
- Mercante** *s.m.* Barco grande de mercancías. / *Andar á mercante*, estar embarcado en altura para transporte de mercadorías.
- Merda** [e] *s.f.* **(Pánxón)** Parte interior non comestible do ourizo.
- Merlusa** *s.f.* *Merluccius merluccius* Peixe mariño teleósteo de corpo alongado e prateado, con dúas aletas moi longas, unha no lombo e outra na parte inferior, e a boca grande con dentes moi finos; a súa carne, branca e suave, é moi apreciada. É o maior tamaño en que se comercializa este peixe.
- Merlusilla** *s.f.* **(Baiona)** *Merluccius merluccius* Merlusa mediana máis grande cá pescadilla.
- Meter** [e] *v.t.* *Meter carnada*, (Baiona) SIN. Encarnar, poñer carnada. / *Meterse o sol*, (Baiona) acabar o día. SIN. Metida do sol, poniente. / *Metida do sol*, (Baiona) SIN. Meterse o sol, poniente.
- Metro**³¹ [e] *s.m.* Unidade de lonxitude base do sistema métrico actual empregada polos mariñeiros para medir a profundidade.
- Mexilón** [o] *s.m.* *Mytilus edulis* Molusco lamelibranquio mariño comestible, de valvas de cor negra-azulada.

³⁰ Dáselle este nome porque o mar bate contra a Porta Real de Baiona.

³¹ En Pánxón emprégase preferentemente a *brasa*.

Micos *s.m.pl.* Alcume dos baioneses: persoa que está continuamente lembrando e contando unha aventura ou feito rechamante que lle pasou.

Milla *s.f.* Medida de lonxitude utilizada en alta mar que equivale a 1'852 m.

Miño³² *s.m.* (**Baiona**) Aparello de tres panos do *limpio* parecido ó *trasmallo*, pero un pouco máis alto.

Moo [o] *s.m.* (**Baiona**) *Mal tiempo*.

Morrón³³ [o] *s.m.* Peza de ferro ó que se amarra o cabo que une a embarcación co molle.

Morto [o] *s.m.* 1. Instrumento afundido no mar que consta dunha pedra, unha cadea, un cabo e unha boia na que se amarran as embarcacións ou as bateas. SIN. (**Baiona**) *Fondadero*. 2. *adx. Maré morta* [o], véxase *maré*.

Motorista *s.m.* Corresponde co actual *gbefe* de máquinas.

Muelle [e] *s.m.* Zona do porto na que se atracan e desatracan os barcos, na que se carga e descarga.

Muxeira [e] *s.f.* Aparello alto dun pano con malla pequena, de entre 6 a 7 cm. en cada tralla van tres mallas, polo que o pano da *pesa* fai un engurrado, vai en banda, mentres que a corda vai en teso. Úsase para pescar robaliza, muxo, sargo, salmón ou para ir ó balo. Na parte de Moraña e arredores chámanlle *pesa*.

Muxo *s.m.* *Mugil* Peixe teleósteo de corpo cilíndrico e alongado, labios moi grosos, dentes e ollos pequenos, cabeza grande e bastante plana.

N

Nailon *s.m.* (**Baiona**) *Tansa*¹.

Nasa *s.f.* Cesta para a pesca do camarón, do polbo, da faneca, da nécora, da anguía, da lagosta, etc. A feitura e a rede será diferente segundo a especie que se queira pescar./ *Nasa da anguila*, (**Baiona**) *nasa* de

³² En Panxón empregan a forma *miño* como unha imposición dende a Xunta de Galicia que o único que reflicte é unha diferenza de material do pano entre esta rede e o *tramallo* —o *miño* está feito de tripa (plástico) mentres que o *tramallo* de nailon. Non existe, daquela, no seu tecnolecto, polo que nin hoxe transmite unha diferenza real en confronto co *tramallo*.

³³ No porto de Panxón hai oposición *morrón* [os pequenos] fronte *norai* [os grandes].

vime e con forma cónica./ *Nasa do pulpo*, (*Baiona*) nasa cadrada máis pequena cá fanequeira.

Naser [e] *v.i.* *Naser o día*, (*Baiona*) SIN. Baña do día, leste², levanta, levantar o día, nasiente, orto, romper o día, saír o sol, vir o levanta./ *Naser o sol*, (*Panxón*) SIN. Amanecer, romper o día, saír o día, saír o sol.

Nasiente [ε] *s.f.* (**Baiona**) Baña do día, leste², levanta, levantar o día, naser o día, orto, romper o día, saír o sol, vir o levanta.

Navalla *s.f.* *Ensis ensis* Molusco gasterópodo bivalvo comestible; as súas dúas valvas son longas de xeito semellante ó mango dunha navalla. é máis fina có longueirón.

Néboa [e] *s.f.* (**Panxón**) Forte condensación do vapor da auga da atmosfera sobre o mar.

Neboeiro [e] *s.m.* (**Baiona**) Forte condensación do vapor da auga da atmosfera sobre o mar. (**Panxón**) Forte condensación do vapor da auga da atmosfera sobre o mar que se ve aínda lonxe ou que se ve vir.

Nécora [ε] *s.f.* *Portunus puber* Crustáceo decápodo mariño, co corpo protexido por un cacho pentagonal cuberto de pilosidade. o primeiro par de patas presenta forma de pinza, e o quinto é máis curto e de forma máis plana, o abdome do macho é triangular e o da femia máis ancho e arredondado. vive entre as rochas do litoral ou en zonas de area e lama.

Norai *s.m.* Peza grande de ferro ó que se amarra o cabo que une a embarcación co molle. Oponse ó morrón polo tamaño: o morrón é máis pequeno có norai.

Norcia [ɔ] *s.f.* (**Panxón**) Vento forte do norte.

Nordeste [e] *s.m.* Vento que vén de terra con esta dirección.

Nornordeste [e] *s.m.* Vento que vén de terra con esta dirección.

Nornoroeste [ε] *s.m.* Vento que vén de terra con esta dirección. [*Baiona*: "vento moi bravo".]

Noroeste [ε] *s.m.* Vento que sopra desta dirección.

Norte [ɔ] *s.m.* Vento que sopra dese lado.

O

Obra [ɔ] *s.f.* *Obra morta* [ɔ], (*Panxón*) aleros que sobresaen para fóra da proa.

Ocaso *s.m.* (**Baiona**) Posta do sol.

Oeste [E] *s.m.* Vento que procede do oeste. [Baiona: “*vento moi bravo*”.]

Ofisial *s.m.* (**Baiona**) Encargado no barco da ruta, de organizar as gardas, etc. SIN. Patrón de costa.

Ofisio *s.m.* (**Panxón**) Modo de pesca. SIN. Arte.

Olo [o] *s.m.* *Olo astrenque* [e], (**Panxón**) nó co que se amarra a *repa* á argola.

Olleira [E] *s.f.* Lugar na embarcación en que vai o buraco polo que se mete o remo.

Onda/Ola³⁴ [o]/[ɔ] *s.f.* (**Panxón**) Cada unha das elevacións que a forza do vento produce na superficie do mar e que chega á praia. ó ser máis brava cá *vaghada*, rompe. (**Baiona**) Cada unha das elevacións que a forza do vento produce na superficie do mar; rompe. SIN. Gholdra, vagha./ *Calzar as olas*, (**Baiona**) ensinar os dentes o mar, pero sen romper./ *Ghalghar as ondas*, véxase *ghalghar*./ *Haber onda/ola*, Haber mar.

Orsa [ɔ] *s.f.* Peza dalgúns veleiros que se coloca na quilla para aumentar a súa estabilidade; é de madeira e leva debaixo un chumbo.

Orto [ɔ] *s.m.* (**Baiona**) Amencer. SIN. Baña do día, leste2, levanta, levantar o día, naser o día, nasiente, romper o día, saír o sol, vir o levanta.

Ostra [o] *s.f.* *Ostrea edulis* Molusco de cuncha engurrada de cor parda verdosa; vive pegada ás pedras e posúe unha carne moi apreciada.

Ouriso *s.m.* (**Panxón**) *Paracentrotus lividus* Equinodermo mariño con forma de esfera aplanada e a cuncha chea de espiñas. A parte comestible é a *vianda* e o resto *merda*.

P

Pala *s.f.* Parte ancha do remo.

Palada *s.f.* (**Panxón**) Cada un dos movementos do remo na auga para impulsar a embarcación.

Palancreiro [e] *s.m.* (**Panxón**) Mariñeiro que anda ó peixe espada.

³⁴ As dúas formas nos dous portos.

Palangre/Palancre³⁵ *s.m.* Arte de pesca constituída por unha corda longa —*madre*— que leva colgadas, cada certa distancia, tansas con anzois. Utilízase na pesca a fondo para a *merlusa*, o *congrío*, o *espada*, a *quenlla*, etc./ *Palangre á deriva*, (*Baiona*) SIN. Aparello *entreaghuas*./ *Preparar palangre*, (*Baiona*) acondicionar o aparello para a pesca antes de ir ó mar.

Palangrillo/Palancrillo³⁶ *s.m.* Palangre de pica máis miúda, duns doce milímetros. Emprégase para a captura da faneca.

Palangrón [ɔ] *s.m.* (**Baiona**) Palangre de pica máis grande empregado para a pesca do *marragho* e do peixe espada na pesca a flote, a *flor de aghuas*.

Palo *s.m.* Cada un dos postes verticais de madeira que nunha embarcación sosteñen as *velas* e as *vergas*.

Pancho *s.m.* (**Panxón**) *Pagellus acarne* Ollomol pequeno de carne branca moi saborosa. O seu corpo é oblongo e comprimido, cabeza co focíño curto e ollos moi grandes. Ten cor de fondo rosácea prateada nos flancos e no ventre e unha mancha negra ó comezo da liña lateral e sobre as alas pectorais.

Pandullar *v.i.* Dar pandullazos na auga. combínase, na arte do balo, con chaplar.

Pandullazo *s.m.* (**Panxón**) Golpe que se da no mar co pandullo.

Pandullo *s.m.* (**Panxón**) Pedra amarrada cunha corda de 3 ou 3'5 m coa que se golpea o mar para atordar o peixe na arte do balo.

Paneta [ɛ] *s.f.* (**Panxón**) Cada unha das partes da cuberta do barco situadas a proa e a popa.

Pano *s.m.* Tecido que forma a rede.

Pantalán *s.m.* Parte do molle que funciona como auxiliar; empregada para a descarga de embarcacións pequenas que coa baixamar só poden facelo aquí por estaren á mesma altura ca elas.

Paregha [ɛ] *s.f.* Sistema polo que dous barcos pescan xuntos en alta mar. Pode traballar cada unha das embarcacións por separado -bou e vaca-, ou tiraren cada unha por un lado da mesma rede.

Patela [ɛ] *s.f.* Cesta en que se mete o palangre unha vez que está alistido.

³⁵ En Panxón *palancre*, en Baiona *palangre*.

³⁶ En Baiona *palangrillo*, en Panxón *palancrillo*.

Patelo [e] *s.m.* *Polybius Henslowi* Cangrexo que non se come, pero que se emprega para a pesca como carnada; antes usábase sobre todo para abonar as leiras.

Patrón [o] *s.m.* Persoa que manda e dirixe un barco de pesca ou un mercante pequeno./ *Patrón de costa*, (*Baiona*) o que dirixe nun pesqueiro as tarefas de navegación. SIN. Oficial./ *Patrón de pesca*, o que dirixe nun pesqueiro as tarefas de pesca. non é un posto cuberto por contar cunha determinada titulación académica, senón por unha mostra do dominio da arte da pesca. Hoxe esta figura foi substituída polo capitán de pesca./ *Patrón maior* [o], persoa que está á fronte dunha confraría de pescadores.

Pedra [e] *s.f.* 1. Mole pedregosa no mar. SIN. (*Baiona*) Roca¹. 2. Tipo de fondo mariño no que hai pedra. SIN. (*Baiona*) Fondo de pedra, fondo de roca, roca²./ *Pedra llana*, (*Baiona*) a que, no fondo mariño, non ten picos, non prende e pola que se pode andar./ *Pedra rasa*, (*Panxón*) a que, no fondo mariño, non ten picos, non prende e pola que se pode andar./ *Pedra viva*, na que se pode enganchar o aparello.

Peixe [e] *s.m.* Animal vertebrado, acuático, de sangue frío, respiración branquial, co corpo recuberto de escamas e rematado nunha aleta vertical ou caudal, tanto estea vivo coma pescado./ *Peixe de fondo*, (*Panxón*) o que vive e se move polo fondo mariño./ *Peixe espada/espada*³⁷, *Xiphias gladius* peixe de corpo robusto, que vai adelgazando progresivamente da cabeza á aleta caudal. a súa mandíbula superior semella unha espada, de onde lle vén o nome./ *Peixe volante*, (*Panxón*) o que vive e se move máis preto da superficie da auga.

Persebe [e] *s.m.* (*Baiona*) *Pollicipes cornucopia* Crustáceo caracterizado por ter un pé longo e carnoso, rematado na parte superior nunha cuncha de varias pezas, co que se agarran ás rochas dos lugares moi batidos polo mar; viven en comunidades moi numerosas e son moi apreciados como alimento.

Pesa [e] *s.f.* Pesa do xeito./ *Pesa do xeito*, tramallo coa rede armada en teso —a tralla vai frouxa e a corda vai borleando a tralla— para a captura da sardiña que, ó largala, se expande ó longo.

Pesca [e] *s.* Cargo dentro do barco que se ocupa de largar a rede e do goberno do barco en xeral.

³⁷ *Peixe espada* ou *espada* en ámbolos dous portos.

Pescadilla *s.f.* *Merluccius merluccius* Pescada mediana, máis grande cá carioca pero máis pequena cá *merlusilla* ou *pescadilla ghorda*./ *Pescadilla ghorda*, (*Panxón*) pescada mediana máis grande cá *pescadilla* pero menor cá *merlusa*.

Pescador [o] *s.m.* Persoa que pesca de xeito non profesional, isto é, os afeccionados ou os mariñeiros xubilados./ *Pescador da cana*, (*Panxón*) o que pesca *robalisa* ou *sargho* no acantilado.

Pescar *v.t.* Colleir peixes ou outros animais que viven na auga./ *Pescar en altura*, capturar peixe en alta mar.

Pica *s.f.* (**Baiona**) Punta do aparello do palangre. SIN. Ansuelo.

Picar *v.t.* *Picar a rede*, romper o sentolo a rede./ *Picar o mar*, haber grandes ondas no mar, pero sen chegar á *marusía*.

Piloto [o] *s.m.* Segundo xefe dun barco mercante, isto é, o axudante do capitán e do oficial. SIN. O de puente.

Pinto *s.m.* *Labrus merula* Peixe semellante á maragota, de forma oblonga e revestido de escamas, cunhas pintas encarnadas por todo o corpo. caracterízase polos dobres labios carnosos que cobre as súas mandíbulas.

Piscifactoría *s.f.* (**Panxón**) Criadeiro de peixe en auga doce ou salgada.

Plaia *s.f.* Ribeira do mar cuberta de area./ *Plaia ó supé*, (*Panxón*) superficie de praia inclinada.

Plaial *adx.* *Fondo plaial*, (**Baiona**) SIN. Arenas.

Plan *s.m.* Fondo das embarcacións pequenas –*ghamela*, chalana, bote-polo que se anda; mentres que nas embarcacións grandes se chama *cubierta*.

Planeadora [o] *s.f.* Embarcación de poliéster a motor con proa bicuda, popa cadrada e fondo plano; pode alcanzar grandes velocidades. Mentres no porto de Baiona o seu tamaño é moi variado podendo chegar a ser barcos, en Panxón son máis pequenas cás lanchas.

Plomo [o] *s.m.* Peza deste metal que se coloca na *tansa*, na liña ou na rede para mantela tensa e que se afunda na auga.

Polbo [o] *s.m.* *Octopus vulgaris* Molusco mariño sen cuncha, da clase dos cefalópodos, comestible, de corpo globoso e con oito tentáculos provistos de ventosas. SIN. Pulpo.

Poniente [e] *s.m.* (**Baiona**) Momento do día no que se pon o sol. SIN. Meterse o sol, metida do sol.

- Poñer** [e] *v.t.* *Poñer carnada*, (Baiona). Encarnar, meter carnada.
- Popa** [o] *s.f.* Parte posterior dunha embarcación.
- Pósito** [ɔ] *s.m.* Instalación encargada das preocupacións ou necesidades dos mariñeiros antes de apareceren as actuais confrarías.
- Pota** [ɔ] *s.f.* (**Panxón**) *Ommastrephe sagittatus* Molusco cefalópodo semellante á lura que se pesca en altura e ten unha carne pouco apreciada. as alas comézanlle case na última parte do corpo, son pequenas e van estreitándose segundo se achegan ó final, rematando en punta.
- Poteira/Petera**³⁸ [ɛ] *s.f.* Peza que se coloca na punta da liña para capturar luras. anteriormente eran de chumbo e hoxe hainas coa feitura de peixes pequenos.
- Poutada** *s.f.* Instrumento feito polos mariñeiros para afondar a embarcación. Está formado por unha pedra metida entre dous brazos de xesta, quedando dúas uñas que o agarran ó fondo mariño. O seu uso foi a menos, sendo practicamente substituída polo *risón*.
- Preamar** *s.f.* Marea que está subida. SIN. Mar cheo; (Baiona) maré alta, maré subida.
- Preparar** *v.t.* *Preparar palangre*, (Baiona) acondicionar o aparello para a pesca antes de ir ó mar.
- Proa** [o] *s.f.* Parte dianteira das embarcacións./ *Ir proa ó vento*, (Panxón) levar a embarcación a motor cara ó vento. en vela é imposible. SIN. Ir aproado [o barco] ó vento.
- Puente** [ɛ] *s.m.* Elevación cuberta no barco onde vai o timón./ *O de puente*, SIN. Piloto.
- Pulpo** *s.m.* *Octopus vulgaris* SIN. Polbo./ *Nasa do pulpo*, véxase *nasa*.

Q

- Quedar** *v.i.* *Quedar en terra*, (Panxón) non pescar lonxe da costa.
- Quella** [ɛ] *s.f.* *Prionace glauca* Especie carnívora da familia do tiburón que pode chegar ós 70 Kg.
- Quilla** *s.f.* Peza lonxitudinal da parte inferior dunha embarcación, a primeira que se coloca na súa construción, disposta de proa a popa. ["É a nosa columna"]

³⁸ *Petera* en Panxón mentres que *poteira* en Baiona.

Quinteto [e] *s.m.* (**Panxón**) Grupo de cinco barcos que traballan xuntos en alta mar: pescan dúas *pareghas* e un trae o peixe á costa.

R

Raba/Rabada³⁹ *s.f.* Cebo feito con *braghada* moída mesturada con area formando unha especie de masa compacta. Empregábase sobre todo en Baiona para a captura da sardiña co racú.

Racú⁴⁰ *s.m.* Rede semellante á do *serco* pero máis pequena, amais de levarse nunha embarcación tamén máis pequena, para a pesca da sardiña.

Raia *s.f.* Nome común de varias especies de peixes que teñen o corpo de forma de rombo aplanado e ancho e un rabo longo e delgado.

Raieira [e] *s.f.* Rede dun pano para pescar, sobre todo, raia, rape e rodaballo. emprégase en fondos de 1000 ou 2000 m. [*"Este é o nome que lle poñen a Xunta."*] SIN. Rasca.

Rampla *s.f.* Plano inclinado no peirao que descende cara ó mar.

Rana *s.m.* (**Baiona**) Mergullador que, actualmente, é o que pesca a navela e o longueirón: ó comezar a subir a marea estes moluscos soben a flote e o mergullador pode collelos coa man.

Rasca *s.f.* Rede dun pano para pescar, sobre todo, raia, rape e rodaballo; emprégase en fondos de 1000 ou 2000 m. SIN. Raieira.

Rasquillo *s.m.* Rede de tres panos semellante á rasca, mais con malla máis pequena; con ela péscase, sobre todo, badexo e centola.

Rastro/Raste⁴¹ *s.m.* Instrumento de pesca semellante ó *ancaso* só que no canto da vara leva unha argola onde se ata o cabo para levalo a remolque do barco; os dentes, ou remate, será de diferente tipo segundo o que se capture. O raste da ameixa ten dentes dereitos; o da vieira é de maior tamaño, ten os dentes dobrados cara atrás, e andan con el pola popa; o da ostra remata nunha media lúa de madeira duns 5 cm de ancho cunha chapa de ferro por baixo. SIN. (Baiona) Endeño (remolcado).

Ratoeira [e] *s.f.* (**Panxón**) Fondo mariñeiro de pedra rodeado de *limpio*.

³⁹ *Raba* en Baiona; *rabada* en Panxón.

⁴⁰ No porto de Panxón recoñecen esta rede como unha práctica que só existía en Baiona que se complementaba coa lanzada de rabada ó mar.

⁴¹ *Rastro* Baiona; *raste* Panxón.

Rebalo *s.m.* (**Panxón**) Peixe mariño macho da *robalisa* e de maior tamaño ca esta; acostuma pesar 4 ou 5 kg como mínimo; se é de menor tamaño será chamado *robalisa*.

Rebentar *v.t.* *Rebentar o chicote*, romper o cabo que tira da arte.

Recalar *v.i.* *Recalar o vento*, chegar a unha costa un vento que xa pode estar actuando noutra zona.

Rede [e] *s.f.* Instrumento de pesca formado por un ou máis panos, con malla e tamaño distintos segundo a arte. SIN. (**Panxón**) Aparello./ *Picar a rede*, véxase *picar*./ *Rede a media aghua*, (**Panxón**) aquela que non está nin a flote nin no fondo. a *pesa do xeito* é un aparello a *media aghua*. SIN. Aparello a media aghua, aparello a media altura, rede a media altura./ *Rede a media altura*, SIN. Aparello a media aghua, aparello a media altura, rede a media aghua./ *Rede de arrastre*, tipo de rede con feitura semellante a un saco e a cal se leva a remolque pola popa. SIN. (**Panxón**) Aparello de arrastre./ *Rede de fondo*, (**Panxón**) aquel que se afunde. os tramallos e os miños son redes de fondo. SIN. Aparello de fondo./ *Rede de + peixe*, aparello propio para a pesca do tipo de peixe especificado.

Redeiro, -a [e]/[e] *s.* O que arma e ata redes.

Redusio *s.m.* (**Baiona**) Movemento xiratorio rápido dunha masa de auga. SIN. Remolino.

Regho [e] *s.m.* Lugar entre as pedras no que se esconde o peixe; nel pode haber pedra ou area. En Baiona tamén se pode formar na area.

Remadoura [o] *s.f.* Peza trapezoidal de madeira na que van suxeitos os toletes do remo e que evita o desgaste do bordo nas embarcacións a remo.

Remar *v.i.* Voghar.

Remo [e] *s.m.* Panca longa e estreita, xeralmente de madeira, en forma de pa, que se emprega para impulsar embarcacións facendo forza na auga.

Remolino *s.m.* Movemento xiratorio rápido dunha masa de auga. SIN. (**Baiona**) Redusio.

Repunta *s.f.* (**Baiona**) Momento en que estando o mar baixo quere subir ou viceversa. (**Panxón**) Momento en que o mar estando baixo quere subir. [*"Son as únicas partes do día en que a lura se tira á peteira."*] ANT. Escabesante./ *R. para arriba*, (**Baiona**) momento do mar en que comeza a subir. / *R. para abaixo*, (**Baiona**) momento do mar en que comeza a baixar.

Repuntar *v.i.* (**Panxón**) Comezar a subir a marea. ANT. Escabesar./
Estar repuntando o mar.

Revolver [e] *v.t.* *Revolver o mar*, picarse polo movemento das correntes formando remuíños que remexen o fondo e as súas algas sacándolas á superficie.

Ría *s.f.* Conxunto da costa.

Ribete [e] *s.m.* (**Panxón**) Corda do salabardo que non deixa pasar o peixe polo fondo.

Ribeira [e] *s.m.* (**Baiona**) Marxe e beira dunha ría ou do mar.

Rilleira [e] *s.f.* (**Baiona**) Remuíño cando hai moita corrente.

Rincha *s.f.* (**Panxón**) *Scomber scombrus* Cabala pequena.

Riso *s.m.* (**Panxón**) Cada un dos cabos que van desde a metade da vela cara a abaixo e que serven para acurtar o seu tamaño ó unilos con outros cando vai moito vento.

Risón [o] *s.m.* Áncora de ferro con catro gallos ou uñas que se leva na embarcación para fondeala. O seu uso é maioritario entre os mariñeiros nestes portos.

Robalisa *s.f.* *Morone labrax* Peixe mariño de cor agrisada, máis escura no lombo e branca no ventre, con dúas aletas dorsais separadas e a primeira con raios espiñosos.

Roca [ɔ] *s.f.* (**Baiona**) 1. Pedra¹. 2. (**Baiona**) Fondo de pedra, fondo de roca, pedra².

Rodaballo *s.m.* *Scophthalmus maximus* Peixe de corpo comprimido, sen escamas pero con pequenos tubérculos óseos espallados por toda a superficie e unha única aleta dorsal moi estendida.

Rol [ɔ] *s.m.* Documentación do barco que contén o nome do barco, o seu tamaño, os tripulantes, o nome dos mariñeiros, o do patrón, o do motorista, etc.

Rolo [ɔ] *s.m.* *Ir a rolos*, (**Baiona**) sen máquina, deixar levar a embarcación a onde a leve a corrente.

Roldana *s.f.* (**Panxón**) Disco móbil ó redor dun eixe por onde corre o cabo que vai nun bico de madeira que sae da proa.

Romper [e] *v.t.* *Romper o día*, aparecer a luz do día. SIN. Saír o sol; (**Baiona**) baña do día, leste, levanta, levantar o día, naser o día, na-

siente, orto, vir o levanta; (Paxón) amanecer, naser o sol, saír o día. ["Romper o día ata saír o sol⁴²."]/ *Romper o mar*, levantar, romper e desfacerse o mar contra unha pedra que está no fondo e non se ve. SIN. Arrebentar/rebentar.

Rompiente [E] *s.m.* Movemento das augas que se dá por diante do barco ó cortar o mar. SIN. Mareghada dos barcos.

Roncar *v.i.* *Roncar o mar*, (Paxón) facer ruído o mar ó estar duro.

Rubio *s.m.* *Trigla lucerna* Peixe duns 30 cm de longo, co corpo en forma de cuña adelgazada cara ó rabo e cabeza case cúbica, cuberta de láminas duras, co fociño saínte e partido, ollos grandes, lombo encarnado e ventre prateado.

S

Saco *s.m.* (Paxón) Rede, con forma cónica onde se recolle a pesca nos aparellos de arrastre.

Safar *v.t.* *Safar a rede*, 1. Soltar a rede cando está firme. 2. (Baiona) Ter limpa e preparada a rede para a seguinte mañá despois de acabar a faena.

Saír *v.i.* *Saír o día*, (Paxón) amencer o día. SIN. Amanecer, naser o sol, romper o día, saír o sol./ *Saír o sol*, amencer o día. SIN. Romper o día; (Baiona) baña do día, leste, levanta, levantar o día, naser o día, nasiente, orto, vir o levanta; (Paxón) amanecer, naser o sol, saír o día./ *Saír ó mar*, (Baiona) SIN. Ir ó mar.

Salabardo *s.m.* Especie de saco no que se mete a *enxuagha* ó ir halando o aparello. Leva, por unhas argolas, un ribete que se aperta ata chegar a bordo, xa que entón se solta e cae o peixe. SIN. Truel.

Salabordear *v.t.* (Paxón) Sacar co salabardo o peixe doutras redes.

Salasón [o] *s.f.* (Paxón) Lugar en que se salgaba o peixe para comerciar.

Salmón [o] *s.m.* *Salmo salar* Peixe de corpo fusiforme e esvelto, carne de cor rosada moi apreciada e que remonta os ríos para desovar.

Salmonete [e] *s.m.* Nome de peixe de corpo alongado, algo comprimido e recuberto de grandes escamas, boca pequena e ollos grandes.

Sapataso *s.m.* (Baiona) Golpe de mar.

Sarda *s.f.* Especie de sardiña do Mediterráneo.

⁴² Recollido no porto de Baiona.

Sardiña *s.f. Sardina pilchardus* Peixe cupleiforme comestible, de pequeno tamaño, co corpo longo e estreito, de cor azul con reflexos verdosos no lombo e prateados no ventre; é un peixe gregario e peláxico, que se aproxima ás costas a finais da primavera e do verán, desaparecendo no outono para permanecer no inverno en augas profundas.

Sardo/Sargho⁴³ *s.m. Puntazzo puntazzo* Peixe de corpo oval e comprimido lateralmente, de tonalidade prateada con 7 ou 8 bandas verticais escuras sobre os costados e outra máis ancha e negra sobre o pedúnculo caudal. Habita en augas pouco profundas.

Sarrán *s.m. (Panxón) Symphodus melops* Peixe semellante á *maragbota* e ó pinto que ten o corpo moi curto e bastante gordo, e a boca pequena cos beizos ben desenvolvidos; presenta unha coloración moi intensa con manchas pardo-vermelladas sobre un fondo verde.

Sear *v.i.* Remar cos dous remos cara a atrás, avanzando sobre a popa da embarcación.

Sebo⁴⁴ [c] *s.m. (Baiona)* Carnada.

Seco [e] *adx. Andar á seca* [e], mariscar calquera especie que se colla en baixamar./ *En seco (quedar)*, fóra da auga, non cuberto pola auga.

Segundo de máquinas *s.m.* Encargado, xunto co *ghefe* de máquinas, de controlar o estado das máquinas a través dos *enghrasadores*.

Sentolo [ɔ] *s.m. Maja squinado* Crustáceo mariño decápodo coa cuncha case redonda e cuberta de pelo e pugas e cinco parellas de patas longas e peludas. Vive en fondos de rocha ou area. É unha especie comestible moi apreciada.

Serco [ɛ] *s.m.* Arte de pesca na que as redes se dispoñen en forma circular para coller o peixe que queda dentro; emprégase para a captura da sardiña. SIN. Aparello para a ardora.

Serrón/serro⁴⁵ [o]/[ɛ] *s.m.* Tipo de pedra viva con forma semellante a unha serra.

⁴³ *Sargho* recolleuse nos dous portos, mais en Panxón tamén oímos *sardo* ó falar do mesmo peixe.

⁴⁴ En Panxón recoñecen *cebo* como a forma empregada polos turistas ou a xente de terra, nunca polos mariñeiros locais.

⁴⁵ *Serro* en Baiona; en Panxón *serrón*.

Sesteto [e] *s.m.* (**Panxón**) Grupo de seis barcos que traballan xuntos en alta mar: quedan dúas *pareghas* traballando mentres outros dous traen o peixe á terra.

Sincar⁴⁶ *v.i.* (**Panxón**) Remar cun só remo e na popa. [*"A popa leva un escavado e entón metes alí o remo e fas: sin, sin, sin, sin."*]

Siñir *v.t.* *Siñir (vela)*, recoller vela para sacar a barlovento. SIN. (Baiona) Asocar; (Panxón) siñir a escota. ANT. Soltar; (Baiona) arrear vela, larghar vela; (Panxón) afrouxar (vela), arrear escota./ *Siñir a escota*, (Panxón) SIN. Siñir vela. ANT. Afrouxar (vela), arrear escota, soltar.

Sobreiral *s.m.* (**Baiona**) Confronto de correntes: por riba ou en *entreaghuas* hai un pouco de corrente mentres que por baixo as augas non traballan, están quietas. SIN. Empata corrente.

Sobrequilla *s.f.* (**Panxón**) Peza ou conxunto de pezas de madeira ou de ferro máis grosas cá quilla; vai desde a popa ata a proa, por dentro, amarrada á quilla para reforzala e reforzar tamén as cadernas. Ponse unha vez que estea a embarcación *escostillada* e *banseada*.

Sol [ɔ] *s.m.* *Meterse o sol*, (Baiona) acabar o día. SIN. Metida do sol, poniente./ *Metida do sol*, (Baiona) momento en que acaba o día. SIN. Meterse o sol, poniente./ *Vir (aí) o sol*, (Baiona) amencer. SIN. Vir a mañanada.

Soltar *v.t.* *Soltar vela*, afrouxar a vela para que cando hai moito vento non dea a volta a embarcación. SIN. (Baiona) Arrear vela, larghar vela; (Panxón) afrouxar (vela), arrear escota. ANT. Siñir; (Baiona) asocar.

Sonar [ɔ] *s.m.* Instrumento que a través de ondas percibe os bancos de peixe. Consta dun tubo que sae, aproximadamente, medio metro do fondo do barco.

Sonda [o] *s.f.* Aparello que mide o fondo e a profundidade a través dunha emisión de ondas.

Sotavento [e] *s.m.* Posición contraria ó vento. ANT. Barlovento./ *Ir a sotavento*, (Panxón) ir coa popa cara ó vento; indo nesta posición ábrese a escota para que a vela reciba toda a forza do vento collendo o barco moita velocidade.

Suante *s.f.* (**Baiona**) Ruído do mar./ *Suante de mar*, (Baiona) SIN. Suante.

⁴⁶ *Xiringlar* en Baiona.

Subir *v.i.* *Subir a marea*, (Baiona) aumentar o fluxo do mar.

Sudoeste [E] *s.m.* (Panxón) Vento que sopra desta dirección.

Suestada *s.f.* Vento forte do sueste./ *Hai unha suestada*.

Sueste/Sureste/Surueste⁴⁷ [e] *s.m.* Vento que sopra desta dirección.

Supé [E] *adv.* *Plaia ó supé*, (Panxón) superficie de praia inclinada.

Sur *s.m.* Vento con esta dirección que vén de terra.

Suroeste [E] *s.m.* Vento con esta dirección.

T

Tabal *s.m.* (Panxón) Caixa redonda en que se salga o arenque.

Tambucho *s.m.* Pequeno departamento na proa, onde se garda roupa, comida, liñas, etc., nas embarcacións pequenas.

Tampa *s.f.* (Panxón) Peza móbil que vai por detrás da olleira aguantando o remo para evitar que se suba.

Tanguero/Tanqueo⁴⁸ [e] *s.m.* Arte de pesca do bonito: na proa van dúas varas e na popa varias liñas mentres que o peixe se sobe a bordo cunhas canas pequenas. O bonito é atraído con sebo vivo – alimentado con *braghada*– que se leva nuns tanques do barco./ *Andar ó tanguero*, (Baiona) SIN. Andar ó bonito.

Tansa *s.f.* 1. Material do que están feitas hoxe as redes ou co que se empatan as picas. SIN. (Baiona) Nailon. 2. (Baiona) SIN. Brasolada, brasolada de tansa.

Tarrafa/Tarrasa⁴⁹ *s.f.* Arte de pesca ó *serco* para coller sardiña. Lárgase na praia. [*“Aquí non existen. Onde andaban é pola zona de Malpica, das rías altas.”*]

Tempo/Tiempo⁵⁰ [e]/[E] *s.m.* *Bo tiempo*, tempo atmosférico que permite ir ó mar./ *(Haber) mal tempo*, tempo atmosférico que impide saír ó mar. SIN. (Baiona) Moo.

Tensa [e] *s.f.* *Ter unha tensa*, estar preso o aparello nas pedras ou en calquera outra parte do fondo mariño. SIN. (Baiona) Estar firme.

⁴⁷ *Sueste* recolleuse nos dous portos; as outras dúas formas no porto de Panxón.

⁴⁸ *Tanguero* en Baiona; *tanqueo* en Panxón.

⁴⁹ *Tarrafa* en Panxón; *Tarrasa* en Baiona.

⁵⁰ Recolléronse as dúas formas no porto de Panxón.

Ter [e] *v.t.* *Ter forza por debaixo*, (Baiona) haber no mar moita espuma e non se picar./ *Ter un ballouquiño [o mar]*, véxase *ballouco*. / *Ter un ballouco [o mar]*, véxase *ballouco*./ *Ter un bo ballouco [o mar]*, véxase *ballouco*./ *Ter unha tensa*, véxase *tensa*.

Terceiro de máquinas [e] *s.m.* Traballador nas máquinas dalgúns barcos grandes.

Terra [ε] *s.f.* *Arrancar para terra*, vir cara ó molle ó rematar a xornada no mar./ *Botar en terra (as redes)*, (Panzón) sacar da embarcación durante un tempo para reparar ou protexer o aparello, etc./ *Quedar en terra*, (Panzón) non pescar lonxe da costa./ *Vir para terra*, (Panzón) rematada a xornada, dirixirse cara á costa.

Terral *adx.* *Vento terral*, véxase *vento*.

Terreño [e] *adx.* *Vento terreño*, véxase *vento*.

Tilla *s.f.* (Panzón) Compartimento na proa da embarcación para gardar utensilios ou gardar da auga as pertenzas da tripulación. Pode facer de banco nas *ghamelas* ou embarcacións semellantes.

Timón [o] *s.m.* Peza articulada verticalmente á popa dunha embarcación a vela que permite gobernar a embarcación facéndoa virar á dereita ou á esquerda pola presión da auga. Vai no *macho*.

Timonel [ε] *s.m.* O que goberna o *timón* dunha embarcación. [*"Hoxe non bai."*]

Tinteiro [e] *s.m.* (Baiona) Armazón de madeira onde se mete o *palo* da vela. Na *ghamela* eran dous que se colocaban sobre un saínte da proa.

Tira-vira *s.m.* (Panzón) Aparello empregado para amarrar a embarcación. [*"Teñen un sistema que é tira, desembarcan e despois tiran outra ves polo tira e vira e deixan a embarcación máis lonxe."*]

Tirar *v.t.* (Panzón) Virar./ *Tirar do aparello*, (Baiona) recoller o aparello./ *Tirar o mar*, estar o mar picado pero sen chegar á marusía. [Baiona: *"xunto de tira muito o mar é o que máis dicimos"*]. SIN. Mar de marusía, marusía.

Tiro *s.m.* Guindastre pequeno que se leva un na proa e outro na popa para tirar do aparello da ardora e levalo a bordo.

Tolete [e] *s.m.* Peza de madeira de buxo [*"chegouse a usar de loureiro para embarcacións moi pequenas polo ben que flota"*] ou de ferro, fixada no bordo da embarcación que serve para apoiar ou suxeitar o remo.

Tona [o] *s.f.* (Panzón) Superficie do mar.

Topar *v.t.* *Topar mar*, (*Panxón*) chegar a unha zona con suficientemente profundidade para poder pescar.

Tornapeixes [e] *s.m.* (*Panxón*) Tentemozo situado baixo os bancos dunha embarcación. Empregábase para separar un banco doutro. [*“Despois do mamparo ponse un tornapeixes que vai a media altura ou menos para botar peixe aí; é unha caixiña para que non ande polo medio dos pés, é como que encaixonaras para botar o peixe aí.”*]

Traballar *v.i.* *Traballar o mar/as augas*, (*Baiona*) movérense as augas e/ou as correntes, non estaren quedas.

Tralla *s.f.* Cada unha das cordas do aparello: nunha vai o *plomo* e na outra o *corcho*./ *Deixar a tralla en banda*, (*Panxón*) armar a rede deixando o pano en teso e a corda facendo un ondulado. SIN. Borlear.

Tramallo/Trasmallo⁵¹ *s.m.* Rede de fondo para a *maragbota*, o *lenguado*, o *sentolo*, a raia, o rodaballo... que ten tres panos: un con malla mediana, o que vai no medio con pequena e polo outro lado o terceiro pano coa malla máis grande.

Traquear *v.i.* (*Panxón*) Sacar os remos do mar, mentres se voga, e levantarlos cara ós toletes facendo ruído e despois chapuzar coas palas do remo dentro do mar. O fin é asustar o peixe e facer que malle no aparello. SIN. Chaplar.

Travesía *s.f.* Tipo de vento de fóra que atravesa o mar e que se caracteriza por ser moi bravo e romper o mar. A súa dirección é, normalmente, o oeste ou noroeste. SIN. (*Baiona*) Vento de fóra.

Trincar *v.t.* Parar o aparello no momento en que chega a bordo ó ir tirando del pola *gbareta*. SIN. Amarrar o aparello.

Trío *s.m.* Conxunto de tres barcos que traballan xuntos en alta mar: mentres dous pescan, o outro trae o peixe á terra.

Tripulación [o] *s.f.* Conxunto de mariñeiros dun barco.

Troto [o] *s.m.* (*Panxón*) Xurelo grande pero máis pequeno cá xurela.

Truel [e] *s.m.* Especie de saco no que se mete a *enxuagha* ó ir halando o aparello. Leva, por unhas argolas, un ribete que se aperta ata chegar a bordo, xa que entón sóltase e cae o peixe. SIN. Salabardo. [*Baiona: “disir truel é máis fino”.*]

⁵¹ A única forma recollida no porto de Panxón foi *tramallo*.

U

Unir *v.t.* (Baiona) Xuntar varias redes para traballar cunha máis grande.

V

Vaca *s.f.* (Pánxón) Embarcación que, xunto co bou, forma unha *paregha*; con respecto ó bou, vai a menos velocidade e ten unha rede con menos arrastre enterrándose máis na area, polo que colle peixe de fondo: linguado, faneca, rubio...

Vagha (de mar)/Vaghada (de mar)⁵² *s.f.* (Baiona) Cada unha das elevacións que a forza do vento produce na superficie do mar; rompe. SIN. Gholdra, onda. (Pánxón) Elevación da auga mar a dentro que, polo tanto, non rompe.

Vaghallón [o] *s.m.* (Pánxón) *Vaghada* forte.

Varar *v.i.* Quedar a embarcación enriba da area ou subila ó molle para limpala.

Vela [e] *s.f.* Peza de lona, tea forte ou fibra sintética, que, amarrada ós paus dunha embarcación, recolle o vento que a fai navegar./ *Afrouxar vela*, véxase *afrouxar*./ *Arrear vela*, véxase *arrear*./ *Baixar a vela*, (Pánxón) *Isar vela*./ *Insar/isar vela*, ascender a vela. SIN. ANT. (Pánxón) *Baixar a vela*./ *Vela maior* [e], (Pánxón) a máis grande.

Velame *s.m.* (Baiona) Conxunto de velas dunha embarcación.

Vento [e] *s.m.* Corrente de aire, xeralmente horizontal, producida na atmosfera por causas naturais./ *Mar de vento*, (Pánxón) tranquilo na praia pero con ondas fóra. ANT. *Mar de fondo*./ *Vento de fóra*, que vén do mar e trae *vagha* de mar; vén sendo do oeste. SIN. (Baiona) *Travesía*./ *Vento de terra/terral/terreño*⁵³, que vén de terra e trae bo tempo; é o sueste, leste e ata o nordeste pode tamén ser./ *Vento* + *-ada*, que é moi forte –lestada, suestada, etc.

Verdello [e] *s.m.* (Pánxón) *Ulva lactuca* Alga delgada e fina de cor verdosa que queda na praia.

Vergha [e] *s.f.* (Pánxón) Pau longo que ía no medio da embarcación e aguantaba a vela cadrada.

⁵² *Vagha (de mar)* en Baiona; *vaghada (de mar)* en Pánxón.

⁵³ En Pánxón *vento de terra* ou *terral*; en Baiona *vento terreño*.

Veta [e] *s.f.* Rede dun pano con malla de seis centímetros coa que se pesca faneca, *pescadilla*, salmonetes, etc.

Vianda *s.f.* (**Panxón**) Parte comestible do *ouriso*; cada un ten seis. A non comestible chámase *merda*.

Vieira [e] *s.f.* *Pecten maximus* Molusco comestible de valvas desiguais, unha plana e a outra convexa, percorridas por pregues radiais.

Vir *v.i.* *Vir aí o sol*, (*Baiona*) amencer. SIN. *Vir a mañanada*. / *Vir a mañanada*, (*Baiona*) amencer. SIN. *Vir aí o sol*. / *Vir do mar*, (*Baiona*) regresar da maré. / *Vir para terra*, (*Panxón*) regresar da maré. / *Vir o levanta*, (*Baiona*) SIN. Baña do día, leste², levanta, levantar o día, naser o día, nasiente, orto, romper o día, saír o sol.

Virar *v.t.* (**Panxón**) Recoller o aparello. ["*Nós usámolo moitas veces para recoller. O virar é para recoller. Mesmo nun pozo, cando o estás facendo e dicíanche "vira!" para que lle trouxeras o caldeiro pa riba.*"] SIN. Tirar.

Viveiro [e] *s.m.* Especie de nasa pequena na que se cría ou mantén vivo o peixe ou o marisco.

Voghar *v.i.* Remar cos dous remos para adiante. SIN. Remar.

Volanta *s.f.* Rede que vai a media *aghua* con panos moi altos de moitos quilómetros; captúrase con ela peixe espada, atún, *merlusa*, etc., mais desfaí moito peixe. ["*Están prohibidas.*"]

Volantín *s.m.* (**Panxón**) Rede semellante ó *rasquillo*.

Volcar *v.i.* (*Baiona*) Virar unha embarcación.

X

Xeito [e] *s.m.* Arte para a pesca da sardiña que emprega o aparello do xeito. / *Aparello/pesa do xeito*, aparello de *entreaghvas* cuns 100 m de longo e 7 *boureis*, un a cada 7 brazas, que evitan que vaia a rede ó fondo e prenda.

Xerés [e] *s.m.* (*Baiona*) Tipo de alga con bólas e forma de pella; emprégase como alimento para os porcos ou para facer crome. (**Panxón**) Tipo de alga formada por fíos, moi abundante na costa.

Xiringlar *v.i.* (*Baiona*) Remar cun só remo e na popa. [En *Panxón sin-car*.]

Xurela [e] *s.f.* Xurelo grande e de carne máis apreciada.

Xurelo [e] *s.m.* *Trachurus trachurus* Peixe mariño de corpo carnosos, de cor gris e azul a franxas no lombo e branco polo ventre, cabeza

curta, escamas pequenas e moi unidas á pel, excepto ó longo do lombo, onde son fortes e agudas. Ten dúas aletas de espiñas grandes no lombo e a cola grande en forma de galla. É de maior tamaño có chincho e máis pequeno có troto e cá xurela.

4. Bibliografía

- Almeida Costa, J.; A. Sampaio e Melo: *Dicionário da Língua Portuguesa*. 7ª ed, Porto, Porto Editora, 2001.
- Alonso Estravís, Isaac: *Dicionário Sotelo Blanco da língua galega*. Santiago de Compostela, Sotelo Blanco, 1995.
- Alvar, M. (coord.): *Léxico de los marineros peninsulares*. Madrid, Arco Libros, 1985-1989. 4 vol.
- Carballeira Anllo, Xosé Mª (coord.): *Gran diccionario Xerais da Lingua*. Vigo, Xerais, 2000.
- García, Constantino; Manuel González González (dir.): *Diccionario da Real Academia Galega*. A Coruña, RAG, 1997.
- Instituto Antônio Houaiss: *Dicionário Houaiss da Língua Portuguesa*. Rio de Janeiro, Objetiva, 2001.
- Martínez Baleirón, Mónica: "Léxico mariñeiro do concello de Ribeira". Santiago: Universidade de Santiago de Compostela. Facultade Filoloxía, 2001. [Traballo de Investigación Tutelado]
- Real Academia Española: *Diccionario de la Lengua Española*. Madrid, RAE, 22ª ed., 2001.
- Ríos Panisse, Mª del Carmen: *Nomenclatura de la flora y fauna marítimas de Galicia: Invertebrados y peces*. Vigo, Verba, 1977. Anexo 7.
- *Nomenclatura de la flora y fauna marítimas de Galicia: Mamíferos, aves y algas*. Vigo, Verba, 1983. Anexo 19.

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...

A ZANGARRIADA

CARLOS BÚA

1. Na aldea de Corrigatos que forma parte da parroquia da Chozal do concello de Moraña o que hoxe comunmente se coñece como *santa compañía*², pero ten en realidade nomes locais moi variados e de grande interese (*estantiga*, *antaruxada*, *roldiña*, etc.), aparécenos baixo a forma de *zangarriada*.

Non son sabedor de que a chamen así en máis ningures ca por onde eu vivo nin atopei tampouco esta forma en ningún léxico nin dicionario dos que tiveron oportunidade de consultar, de aí que o meu propósito aquí sexa máis ca nada dar testemuño, pero de paso tamén ofrecer unha proposta de posible interpretación etimolóxica desta palabra de aspecto tan abraiante, que en primeira impresión lles parece cadrar mellor ás acendidas labaradas en escarpados recunchos dos aquelarres cás procesións de arouxo e candeas das nosas alombadas fragas encantadas. Non nos debemos deixar levar, porén, tampouco por tan rosada versión novelesca dun fenómeno que a xente consideraba e moitos aínda consideran terriblemente espantoso.

O principal cometido desta animosa orde errante era a premonición dunha morte, sinalando a persoa afectada por tan mal agoiro de distintas maneiras. O máis normal era que a procesión se desprazase ata a súa casa, pero tamén podían optar por levar de rolda o seu espírito no interior dun cadaleito ou de paseo a recadén. O procedemento do que se servía para manifestarse era normalmente a visión, pero non tódolos mortais tiñan os poderes ópticos especiais requiridos para tal efecto, así que moitos só a sentían (balbordes, choras, cheiro á cera queimada, vento, frío). Tamén os animais (cans, gatos, cabalos...) se alporizaban e delataban a súa nefasta presenza.

Se o contacto cunha realidade do outro mundo era de seu suficientemente imponente, o máis amolado era o feito de que o vidente podía ser incorporado á tropa. A comitiva mortuoria estaba polo visto constituída de dous compoñentes básicos de distinta natureza: dúas rin-

¹ Este é o nome popular tradicional da que oficialmente é *San Salvador de Saiáns*.

² Probablemente un eufemismo tabuístico, como considera E. Montero, *El eufemismo en Galicia*, Verba Anexo 17, 1981, p. 116-117.

gleiras de ánimas de mortos envoltas en túnicas e carapucha xeralmente brancas que levaban cada unha súa candeia ou candil acesos, por unha banda, e un lívido espírito, por outra, que guiaba a recua cunha cruz (e ás veces un caldeiro) e que pertencía, en cambio, a un vivo condenado a saír tódalas noites, mentres o seu corpo inconsciente quedaba na casa a durmir. Para se poder librar de tal castigo tiña que cruzarse con outro pobre cristo polo camiño a quen lle poder pasa-la cruz e, a poder ser, sen moita tardanza, pois canto máis botaba en atopar relevo máis roxaba a cor e se sumía a saúde da súa ignorante carne e se achegaba así ó seu propio pasamento. O sorprendido espectador podía, pola súa parte, evitar ser recrutado por distintos medios en principio non excesivamente complicados. Bastaba, por exemplo, con riscar un círculo no chan e meterse dentro. En tales condicións e circunstancias que favorecen a rápida conxelación da razón por arriba e fusión do medo por debaixo debe producirse seguramente tal reacción en cadea que seguramente o único círculo que se consuma se produce en forma de onda expansiva violentadora de pituitarias, sen ningún efecto sobre os fenómenos incorpóreos que delas carecen.

Na miña aldea téñolle escoitado a algunha veciña dicir que, se ela atopase unha alma en pena, non tería ningún reparo en preguntarlle o motivo polo que segue vagando por este mundo e en proporcionarlle a información ou axuda que precisase, se estivese na súa man. A ninguén lle gustaría realmente cruzarse coa **zangarriada** polas razóns máis variadas imaxinables, pero sobre todo porque, de quedares teso co medo coma unha estadea e non esgarabellares o risco no chan decontado, estarías asinando polo aire contrato por horas nocturnas posiblemente vitalicio.

2. Antes de me chimpár ás augas escuras do pozo das etimoloxías, interésame sitúa-la miña aldea noutro mapa xa non físico, senón máis etéreo das isoglosas do seseo. O noso dialecto ten seseo implosivo (*rapás e rapaxa*) con rotacismo (*as pantarmar dos contos dor vellos*), pero non pode ser irrelevante o feito de que a raia da isoglosa do seseo total, que vai por detrás de Caldas de Reis, diste apenas cinco quilómetros.

Estando tan á man uns ceceantes dos outros seseantes non é de estrañar que nas cousas da vaquiña truquemos, pero outras moitas as troquemos amigablemente, sendo Caldas capital termal da comarca e lugar apropiado para reunir e remexer isoglosas con isothermas nos días de feira entre o gando e os expositórios de panos, olas e cestería. Aproveito a ocasión, para expoñer como curiosidade ilustrativa un fraseoloxismo co que miña nai, cando se lle empeza a caldea-lo xenio, pretende traerme á fría realidade: *eso non ven ó caso, nin á cazola*. O sustento e graza desta expresión residen naturalmente na homonimia entre *caso* "asunto, circunstancia" e *caso* "recipiente de cociña" (co seu derivado *casola*) propia dun dialecto fino de humor e explosivo de seseo, onde o dito na súa forma

orixinal *eso non ven ó caso nin á casola* ten pés e cabeza. A nós, en cambio, non nos poden casar tódolos detalles, pero fainos máis graza sen dúbida do que iso nos amola, así que o arraxamos na parte e medida do posible (*cazola*) e ó resto non lle facemos nin *caso*.

3. Volvendo ó caso que nos ocupa da **zangarriada**, parece evidente que na súa conformación ten algo que ver a palabra *za(n)garrón*, aínda que, como veremos deseguido, só me parece ser posible dun xeito indirecto e superficial.

*Za(n)garrón*³ é un substantivo que polos séculos XVI-XVII se documenta aplicado a un disface moi tolo e ridículo co que se escorrentaba a rapazada en distintas ocasións festivas⁴, designando máis antigamente un tipo de espectáculo de rúas por si mesmo⁵. A súa etimoloxía non está establecida con seguridade, aínda que todo parece indicar que se tomou do árabe. En galego podería estar conservado en dúas formas diferentes. Por unha parte, temos *zancarrón* “hombre flaco, viejo y desaseado”, segundo recolle Eladio Rodríguez (*Diccionario enciclopédico gallego-castellano*, 1958-1961), frecuente como insulto ¡*vello zancarrón!*, que nunca se documenta como nome de figura festiva tradicional de ningún tipo⁶. Por outra, dálle nome con seguridade ós *cigarróns* do entroido de Verín (e Laza antigamente) a partir da variante *zagarrón*⁷.

Temos ademais unha forma totalmente distinta *xafarrón* “juglar burlesco, personaje ridículo de las diversiones populares”, segundo recolle Filgueira Valverde (*Vocabulario popular castelán-galego*, 1926, sección inédita incorporada no *Diccionario de diccionarios* de A. Santamarina) que se corresponde co *zafarrón* do entroido de Omaña (León) “personaje que se

³ Documentáanse as seguintes variantes en distintos dialectos hispánicos: *zagarrón* (Ciudad Rodrigo [Salamanca], Segovia, Galve de Sorbe [Guadalajara], Fuentelcésped [Burgos], Ribera del Duero [Burgos]), *zangarrón* (Lena [Oviedo], Montamarta [Zamora], Pozuelo de Tabarra [Zamora], Sanzoles [Zamora], Salamanca), *zarrón* (Atienza, Almazán [Soria], Borobia [Soria], Narros [Soria]) e outras con interferencias léxicas máis profundas (*zamarón*, *zarramón*, *mazarrón*). V. Corominas DCECH s.v. *zaharrón*.

⁴ Fr. del Rosal descríbese así no ano 1601: “çagarrones, que otros dicen çarrones o çaharrones y çarraones, son figuras ridículas de enmascarados que acostumbra[n] ir detrás de las fiestas, procesiones o máscaras para detener y espantar la canalla enfadosa de muchachos que en semejantes fiestas inquietan y enfadan” (Corominas *ibid.*).

⁵ “Otrosí son enfamados los juglares e los remedadores e los facedores de los zaharrones, que publicamente antel pueblo cantan o bailan o facen juego por precio que les den”, *Partidas* VII, vi, 4 (Corominas *ibid.*).

⁶ Antón Santamarina facilitoume datos sobre a súa documentación e aproveitó para llo agradecer. Aparece, por exemplo, nos textos de M. García Paz, *IV Melodía*, 1935; H. Sánchez Rodríguez, *A fala da parroquia de Seteventos*, 1983; e E. Araújo, *Tempos serodios*, 1996.

⁷ Un elemento característico dos traxes de entroido é o cinto de chocas, de aí que os que van vestidos se denominen tamén *choqueiros*. En Dragonte de Corullón, no Bierzo, documenta E. Rivas, *Frampas* III (2001) *zangarrallada* co significado de “cencerrada”, froito posiblemente dunha interferencia entre *zanzarrallada* (derivado de *cencerro*) e *zangarrón*, de onde parece aparentemente se deduce un uso de *zangarrón* no sentido de *choqueiro*.

cubre el cuerpo y el rostro con pieles de oveja y lleva cencerros a la cintura y en la mano lleva un saco de ceniza”⁸, froito dunha adaptación diferente do mesmo préstamo. Esta importantísima variante non xoga ningún papel importante no tema que estamos aquí a tratar, dado que obviamente non pode estar na base da palabra **zangarriada**.

A similitude entre **zangarriada** e *za(ng/nc)arrón* é realmente moi rechamante, pero son dúas as dificultades que vexo para poder facer derivar etimoloxicamente unha da outra. Por unha banda, deberíamos ter ****zangarroada** con *-o(n)-* + sufixo *-ada*, resultando inexplicable a súa transformación na forma que realmente se documenta. Este argumento morfolóxico paréceme de seu e sen máis unha obxección enormemente importante. Pero, por outra parte, aínda que resulta moi tentadora a idea de relacionar entroido e *santa compañía* por compartiren o elemento do medo provocado polo aspecto de algo ou alguén que se presenta diante dun (podería entenderse **zangarriada** como “conxunto de *zangarróns*” ou algo semellante), o certo é que a relación da palabra *za(n)garrón* co entroido só se documenta en galego no caso da alta Limia e alí baixo unha forma diferente que parte de *zagarrón* sen *-n-*. Para a **zangarriada** morañesa teríamos que remitirnos en principio á opción alternativa *zancarrón* coa súa (presunta) nova forma e nova semántica con forte carga ridiculizante e o seu característico uso como insulto, que en principio non me parece unha base axeitada para xerar unha denominación da *santa compañía*. Podemos pensar naturalmente, que a palabra **zangarriada** é unha formación bastante antiga, idea que seguramente é certa, orixinada nunha época en que aínda presentase a (presunta) forma primitiva *zangarrón* e aínda se usase no ámbito do entroido. Pero precisamente que *zangarrón* teña sido a forma galega primitiva non quero dicir que sexa imposible, pero en todo caso si penso que non é demostrable nin me parece o máis probable. Se observámo-la distribución das variantes hispánicas recollidas nas notas 3 e 7, vemos que temos, por unha parte, dúas formas etimolóxicas *zagarrón* (a máis estendida) e *zarrón* (Soria) e, por outra, unha innovadora variante *zangarrón* propia da franxa Asturias-Zamora e inmediacións cun *-n-* espurio⁹. En Galicia só contamos para o entroido co dato dos *cigarróns*, pero este dato precisamente parece indicarnos que a innovación asturiana non penetraba ou apenas podía penetrar en Galicia, de xeito que para o galego e en particular o galego máis occidental só poderíamos contar no mellor dos casos cunha forma orixinal *zagarrón*. A partir desta forma obteríamos unha morañesa ****zagharroada** que xa case pre-

⁸ Datos tomados de http://www.mundopais.com/CARNAVALES/castilla_leon.htm. No entroido de Pozuelo de Tábara (Zamora) aparece unha variante *tafarrón* (disimilación de fricativas?).

⁹ Nalgunhas falas leonesas documéntase *zangarro* “ropa vieja y sin ningún valor”, *zangaroso* “andrajoso” (véxase <http://users.servicios.retecal.es/amnuve/dicllion/dicciona/indice.htm>) que puideron desencadea-lo cambio *zagarrón* → *zangarrón* nesta área lingüística.

sentan tantas diferenzas como semellanzas con respecto a forma que estamos a tratar¹⁰.

A min parécese que a palabra **zangarriada** debe ser máis ben o resultado dunha alteración secundaria, na que si puido intervir *zancarrón*, *zagarrón* e outras posibles formas semellantes, pero en todo caso só por pura asonancia.

4. Se a **zangarriada** é froito dunha remodelación, como creo que pode se-lo caso, o máis sinxelo que se me ocorre, tendo en conta a nosa situación xeográfica con respecto ó seseo, é que poida ser unha alteración de *sangar(r)iada*. A nosa fala presenta interferencias coas falas veciñas seseantes, como illustrei máis arriba co conto do *caso* e a *cazola*, ó que podemos engadir algunhas formas con [θ] hipercorrecto como *bordaleza* por *bordalesa* (favorecido por asonancia con *fortaleza* e outras formas en *-(al)eza*), *rocío* por *resío* (favorecido por asociación popular con *rozar* no sentido de “estar moi próximo”) ou *zazón* por *sazón* (favorecido pola proximidade do *-z-* seguinte que provoca asimilación).

Este aínda opaco *sangar(r)iada* pasaría a cobrar luz, se admitimos ademais a adición espuria dun *s-* inicial por falso corte no plural: *as angar(r)iadas* > *as sangar(r)iadas*. Este tipo de alteración é ben coñecida¹¹. Non ten de seu ningún inconveniente, máis aló de que esixe un uso frecuente no plural e de que o camiño para o cambio resulta máis andadeiro de non haber derivados da mesma base que o atranquen por analoxía¹². Na toponimia mesmo podemos dicir que é un fenómeno frecuente¹³.

O proceso partiría, por tanto, dunha forma inicial **angar(r)iada* cun uso frecuente no plural, que xeraría as variantes **as angar(r)iadas* / *as*

¹⁰ A forma galega *zancarrón* con *-nc-* constante (non estamos, por tanto, en principio ante unha variante dialectal tipo *domingo/dominco*, feito que xa favorece a idea de que non se trata dun primitivo **zangarrón*) pode ser un derivado aumentativo-despectivo de *zanco*, *zanca*, imitando formas como *mozarrón* e outras semellantes.

¹¹ Cf. as variantes *os angarellas* / *os sangarellas*, *os arangaños* / *os sarangaños*, *as antiparras* / *as santiparras*, *as enaguas* / *as senang(u)as*, etc. documentadas en distintos puntos da nosa xeografía.

¹² Neste caso penso que se cumpren as dúas condicións. En principio non parece ilóxico supoñer que fosen frecuentes expresións do tipo *terlle medo ás angar(r)iadas*, *por ese camiño veñen de noite as angar(r)iadas*, etc.

¹³ Poño dous exemplos de Corrigatos. [1] No monte temos a *A Fonte da Santa* que é o principal manantial da nosa traída e nos fai un favor digno dun santo, pero que en realidade debeu ser unha *Fonte das Antas*, tendo sido localizados na zona diversas mámoas e inscricións rupestres polo erudito local Carlos Paratcha Vázquez. A palabra *anta* é hoxe para nós descoñecida. [2] Saíndo do monte, fronte á miña casa está un extenso agro que recibe o nome de *O Roxás*, pero que nos documentos de propiedade máis antigos aparece como *Os Orxás* (naturalmente pl. de *orxal*). A explicación desta transformación só pode ser que *Os Orxás* adopta unha variante *Os Sorxás* que con rotacismo se transforma en *Or Sorxás*, fundíndose posteriormente as variantes *Os Orxás* / *Or Sorxás* nunha solución de compromiso *O Roxás*, de onde sae por fin *O Roxás* por disimilación. As palabras *orxo* e *orxal* son para nós actualmente tamén descoñecidas.

sangar(r)iadas, que despois posiblemente favorecido por asonancia con *zancarrón*, *zagarrón* e talvez outras palabras máis que tivesen unha estrutura fonética similar se transformaría en *zangarriadas*.

5. A forma **angar(r)iada* atopa unha posible correspondencia no verbo *angariar* que é usual en portugués co significado de “obter, conseguir, recrutar (p. ex., *angariar clientes, membros, adeptos ...*)” e para o galego atopo no *Diccionario galego-castelán* (1979) de Carré como arcaísmo e coa definición de “obligar a alguen a prestar cualquier servicio”.

Visto que a *santa compañía* resultaba ser unha especie de tropa con recrutas involuntariamente entregados á causa en corpo e alma e que iso era o que máis espertaba a preocupación nunha xente que polo demais estaba disposta a predicar tranquilamente con calquera afluxida pantasma, penso que ese seu máis amolado compoñente característico puido ser motivación suficiente para ter sido designada popularmente como *angariada*, abstracto dese *angariar* que tamén parece estar documentado en galego, aínda que hoxe en desuso.

Para rematar, dado que eu mesmo non lle outorgo a esta proposta máis firmeza da que merece e desde logo ningunha contundencia¹⁴, quero lembrarlle ó posible lector excesivamente confiado nestas miñas consideracións que nas cousas do máis alá (sexa nas crenzas populares, sexa na ciencia etimolóxica) a verdade resulta ás veces tan confundible e fuxidía coma a famosa agulla que caeu no palleiro. Quede claro pois que eu só podo e quero asegurar que *zangarriadas* habelas hainas e que ver algúns disque as vían. O resto paréceme vir tamén ó *caso*, pero recoñezo que, cando na cabeza se caldean as isothermas, os pés se esmeran menos ca unha isoglosa e todo pode rematar nunha estéril fervedura de *cazola*.

¹⁴ Agradézolles a Ana Boullón, Xosé Luis Regueira e Antón Santamarina as súas observacións que me levaron a rexeitar outra interpretación etimolóxica que consideraba admisible.

SÍNTESE DOS CAMBIOS NO NOVO TEXTO DAS NORMAS
ORTOGRÁFICAS E MORFOLÓXICAS DO IDIOMA GALEGO,
APROBADO POLA REAL ACADEMIA GALEGA EN SESIÓN
PLENARIA DO DÍA 12 DE XULLO DE 2003, CON RESPECTO
AO TEXTO DA EDICIÓN DE 1995

MANUEL GONZÁLEZ GONZÁLEZ
Secretario da RAG

1. *Léxico*

Os substantivos *vocal*, *estudio*, *flota* pasan a *vogal*, *estudo*, *frota*, e o verbo *estudiar* pasa a *estudar*.

2. *O alfabeto*

- a) O nome da letra <q> pasa a ser *que*
- b) O nome dos dígrafos <ch>, <ll> e <qu> pasan a denominarse respectivamente *ce bache*, *ele dobre* e *que u*.

3. *Acentuación*

- a) Engádese a seguinte aclaración: "Para os efectos de indicar que non forman ditongo coa anterior, as vogais *i*, *u* tónicas non se acentúan graficamente cando entre estas e a átona aparece o grafema *b*: *prohibo*"
- b) Limitase a acentuación de interrogativos que introducen interrogativas indirectas a aqueles casos en que é necesario para evitar anfiboloxías:

"*Cal*, *cando*, *canto*, *como*, *onde*, *que* e *quen* non se acentúan en interrogativas e exclamativas directas: *cal queres?*, *cando vés?*, *canto queres?*, *como che vai?*, *onde está?*, *que queres?*, *quen cho deu?*, *que desgraza!*

Tampouco se acentúan as formas do interrogativo e exclamativo cando introducen interrogativas indirectas (*pregúntalle cando volve*, *pregúntalle onde está*, *preguntoulle cal quería*), agás cando for preciso para evitar posibles anfiboloxías: *dille qué queres*, / *dille que queres*, *xa sabes qué*

hai? / xa sabes que hai?, xa sabes canto lle custou / xa sabes canto lle custou etc."

4. Apóstrofo

Introduciuse un novo epígrafe, dedicado ao apóstrofo, permitindo a súa utilización para a reprodución da prosodia oral, ou para respectar títulos de obras ou cabeceiras de publicacións:

"No galego moderno non se utiliza habitualmente o apóstrofo ('), aínda que se admite o seu uso cando se pretende reproducir fielmente a prosodia do galego oral ou dialectal: *n'é verdade, n'o fixen, ont'á noite*.

Poderá usarse tamén na citación de títulos ou cabeceiras de publicacións cando o artigo inicial se integra coas preposicións *de* ou *en*: *o argumento d'A Esmorga; iso está n'Os Eoas*."

5. Os signos de interrogación e admiración

O seu emprego é obrigatorio ao final do enunciado, pero só se recomenda ao seu inicio para evitar ambigüidades e facer máis doada a lectura. A redacción actual é a seguinte:

"A entoación interrogativa ou exclamativa márcase ao final do enunciado por medio dos signos ? e !, respectivamente: *Por que non llelo preguntas ti?; Miraches ben?; Vaia, Tomé, por que non calas?; Vaiche boa!; Mira que non o fagas!* Para facilitar a lectura e evitar ambigüidades poderase indicar o inicio destas entoacións cos signos ¿ e ¡, respectivamente.

Na orixe o signo de interrogación situábase só ao remate, e esta segue sendo a práctica máis frecuente entre as linguas do noso ámbito. Mais hai que ter en conta que en moitas delas a frase interrogativa contén marcas gramaticais que sinalan claramente o inicio da interrogación, sexa un elemento oracional específico (fr. *est-ce que*, ing. *do* ou *did* etc.), sexa a inversión entre o suxeito e o verbo (fr. *As-tu mangé?*, ing. *Are you Galician?*, al. *Hast du das Buch?*). Outras linguas, pola contra, carecen destas marcas gramaticais, de xeito que, se non se sinala graficamente o inicio da entoación interrogativa, esta queda en moitos casos sen marcar. Entre estas linguas están o portugués e o italiano (que seguen mantendo o signo de interrogación só ao final, a pesar das dificultades de lectura que

isto supón), o castelán (que, pola contra, optou por situar un signo invertido ao inicio), o catalán (que segue unha vía intermedia, sen que haxa acordo total ao respecto, aconsellando o uso do signo inicial cando a súa ausencia poida supoñer un atranco á lectura correcta: se o signo final coincide noutra liña, se a entoación interrogativa non comprende todo o texto, se non hai un adverbio ou pronome interrogativo etc.) e o galego. Na nosa lingua, o único que diferencia unha oración interrogativa doutra enunciativa é a distinta entoación xa desde o inicio; para advertir o lector desta diferenza, é conveniente marcar cun signo de interrogación o punto en que se produce o cambio cando houber calquera dúbida de interpretación: *vou contigo ao teatro, ¿ou queres que quede?*; *¿vou contigo ao cine, ou queres que quede?*

En todas as linguas as normas de uso do signo de admiración seguen as dadas para o de interrogación.”

6. Grupos -ct- e -cc-

Suprímese a primeira consoante cando vai precedida polas vogais *i* e *u* (*conducción, conflito...*). Con todo, mantense nalgúns tecnicismos e palabras cultas de escasa frecuencia ou para evitar homonimias):

“Suprímese a primeira consoante nos dous grupos cando os preceden as vogais *i* e *u*: *abducción, abdutor, adución, adutor, aflición, aflito, conducción, conduta, conduto, condutor, conflito, constrición, constrictivo, construcción, construtivo, construtor, contradición, contrición, dedución, deductivo, delito, destrución, destrutor, diccionario, distrito, ditado, ditadura, ditame, ditar, estrito, estrutura, flutuación, flutuar, frutífero, frutificar, frutuoso, indución, indutor, introdutor, introdutorio, lutuoso, obstrucción, obstrucionismo, obstrucionista, obstrutivo, producción, productivo, produto, produtor, reconstrucción, reducción, reduto, redutor, reproducción, reprodutor, restrición, restritivo, tradutor, vítima, Vítor, vitoria, vitorioso, xurisdicción.*

Porén, convén manter esta primeira consoante nalgúns palabras pertencentes a linguaxes especializadas, de escasa presenza na fala ou para evitar homonimias. Son voces como *adicción, adicto, amicto, anfición, anficionia, apodictico, convicción, convicto, deíctico, dicción, dicterio, dúctil, ductilidade, ducto, edicto, evicción, ficción, ficticio, flictena, fricción, friccionar, ictericia, icterico, ictiografía, ictioloxía, ictiomancia* (e outras formas con *ictio-*), *indicción, invicto,*

lictor, micción, nictalope, nictalopía, pictografía, pictórico (e outras formas con *picto-*), *ricto, succión, succionar, veredicto, vindicta*.”

7. Semicultismos con vocalización da primeira consoante do grupo -ct-

A consoante implosiva vocaliza en *i* nos casos de *reitor*, cos seus derivados, e *seita* (pero *sectario, sectarismo*):

“Con respecto a estes grupos cultos, non se debe esquecer que hai algúns semicultismos con vocalización da consoante implosiva en *u* ou en *i*: *doutor, doutoramento, doutrina; reitor, reitorado, reitoral, reitoría; seita* (pero *sectario, sectarismo*); *suxeitar e suxeito*. Ás veces, ao lado destas formas existe a culta correspondente, cun significado menos restrinxido, como ocorre, por exemplo, en *pauto / pacto*.”

8. Grupo [ks]

O parágrafo referido ó encontro de dous *x* nunha mesma palabra pasa a redactarse da seguinte maneira:

“Un caso especial dáse cando na mesma palabra, non composta, aparece dúas veces *x* en posición intervocálica, a primeira vez co valor de [kʃ] e a segunda co de [ʃ]. Nestas palabras pódese optar por substituír o primeiro *x* por *s* (*esaxeración, esaxerar, esaxero, esexese, esexético, esixencia, esixente, esixir* etc.) ou ben por manter inalterado o grupo etimolóxico (*exaxeración, exaxerar, exaxero, exexese, exexético, exixencia, exixente, exixir* etc.). Esta posibilidade de elección non afecta aos prefixos do tipo *ex-* seguidos de consoante nin ás palabras compostas, en que só cabe manter o grupo: *expunxir, lexicoloxía, toxicoloxía* etc.”

9. Algunhas observacións sobre a pronuncia dos grupos cultos

Introdúcese un novo epígrafe 8.18 sobre a pronunciación dos grupos cultos, no que se prescribe o timbre aberto das vocais “*e*”, “*o*” cando van seguidas por un destes grupos, e se condenan realizacións do tipo [aθto], [aχ'nostiko], etc.:

“A consoante implosiva dos grupos cultos consonánticos, do tipo *cc, cd, cn, x* [kʃ], *ct, bc, bm, bs, bt, bv, bx, ps, pt, pn, mn, gm* etc. pronúnciase xeralmente relaxada, e mesmo pode

desaparecer. Cando estes grupos consonánticos van precedidos das vogais *e* ou *o*, estas realízanse sempre con timbre aberto [ɛ], [ɔ]: *obxecto* [oβ'jekto].

Nos grupos *cc*, *cd*, *cn*, *ct*, *dm*, *dn* o primeiro elemento pronúnciase [k] ou [d], con maior ou menor grao de relaxación, e mesmo pode desaparecer. Pero é incorrecta a pronunciación deste elemento como interdental [θ].

O primeiro elemento dos grupos cultos *gm* e *gn* pronúnciase como velar sonoro (un *g* relaxado) ou mesmo como un ene velar [ŋ], mais nunca como aspirado."

10. Terminacións -cio, -cia e -zo, -za

a) Mantense *Galicia* como forma lexítima galega e como denominación oficial do país, pero recoñécese tamén a lexitimidade histórica da forma *Galiza*:

"Teñen terminación -cia, entre outros, *acacia*, *audacia*, *avaricia*, *contumacia*, *delicia*, *eficacia*, *falacia*, *farmacia*, *ictericia*, *impericia*, *inmundicia*, *malicia*, *milicia*, *noticia*, *pericia*, *perspicacia*, *pertinacia*, *suspiciacia*, etc. Entre estas palabras está *Galicia*, voz lexítima galega, denominación oficial do país e maioritaria na expresión oral e escrita moderna. *Galiza* é tamén unha forma lexitimamente galega, amplamente documentada na época medieval, que foi recuperada no galego contemporáneo."

b) Amplíase a relación de voces con -zo, -za: *diferenza*, *espazo*, *estanza* ('estrofa'), *graza*, *licenza*, *nacenza*, *novizo*, *perseveranza*, *presenza*, *querenza*, *sentenza*, *servizo* e *terzo*:

"Noutras palabras o galego conserva as formas con solución patrimonial -zo, -za: *andazo*, *avinza*, *cansazo*, *cobiza* (*cobizar*, *cobizoso* etc.), *crenza* (*descrenza*), *diferenza* (*indiferenza*), *doenza*, *espazo* (*espazar*, *espazoso*), *estanza* ('estrofa'), *finanza* (*financeiro*), *graza* (*desgraza*), *habenza*, *licenza*, *nacenza* (*renacenza*), *novizo*, *perseveranza*, *pertenza* (xunto ao cultismo *pertinencia*, con significado diferente), *postizo*, *preguiza* (*preguiceiro*, *preguizoso*), *presenza*, *prezo* (*desprezo*, *menosprezo*, *prezar*, *desprezar*), *querenza* (*benquerenza*, *malquerenza*), *sentenza*, *servizo* (*servizal*), *tenza* (*manenza*), *terzo* (*terza*, *terzá*, *terzar*), *xuízo* (*axuizar*, *prexuízo*), *xustiza* (*axustizar*, *inxustiza*, *xusticeiro*). A maioría delas son formas xa amplamente documentadas desde antigo na

nosa lingua, e algunhas son préstamos que se incorporaron con esta solución (*estanza, finanza...*).”

11. *Considéranse admisibles tanto -ble como -bel*

“A solución moderna para as palabras cultas que teñen o sufixo latino -BILIS é -ble ou -bel (pl. -bles ou -beis). Así, *amable, apetecible, bebible, estable, indeble, indisoluble, infalible, perdurable, preferible, realizable, soluble, terrible, variable, xeneralizable* etc.; ou *amábel, apetecíbel, bebíbel, estábel, indelével, indisolúbel, infalíbel, perdurábel, preferíbel, realizábel, solúbel, terribel, variábel, xeneralizábel* etc.

Consecuentemente, débese escribir *establecer, establecimiento, restablecer* e *restablecimiento*, ou ben *estabelecer, esta-belecemento, restabelecer e restabelecemento*.

A historia do sufixo -BILIS é complexa e diferente no galego e no portugués. En textos portugueses medievais aparecen -vel e -vil (plural -viis); máis tarde impúxose como única forma -vel (plural -veis). En textos galegos antigos danse as seguintes solucións (con alternancia gráfica b/v): para o singular, -vele ~ -bele (*estavele ~ estable*), -vel ~ -bel (*estavel ~ estable*), -vil ~ -bil (*estavil ~ estabil*), -vle ~ -ble (*estavle ~ estable*); para o plural, as formas rexistradas son -vi(i)s ~ -bi(i)s (*semellavi(i)s ~ semellabi(i)s*), -viles ~ -biles (*convenaviles ~ convenabiles*) e -veles ~ -beles (*semellaveles ~ semellabeles*). Esta última solución é con moito a máis frecuente.

A terminación -ble (pl. -bles) impúxose como solución xeral en todo o territorio galego, e mesmo se documenta no norte de Portugal. Esta é ademais a solución adoptada por outras linguas (francés, catalán, castelán...). De por parte, -bel, -beis (*amábel, amábeis*) ten tamén unha importante presenza na lingua escrita xa desde o século XIX.

A solución -bre usouse moito na literatura desde o séc. XIX (**posibre, *amabre*), debido á tendencia popular a mudar en r o l agrupado con consoante (vide 8.1). Esta, en troques, é a única solución correcta para *nobre*, palabra coñecida así desde a Idade Media.

A secuencia -bil (pl. -biles) aparece en palabras como *débil, hábil, lábil, móbil, núbil*.”

12. -eo, -eu e -ao, -au

- a) Engádense *chapeu, romeu e xubileu* á relación de palabras en -eu.
b) Engádense *bacallau e pau* á relación de palabras en -au.

13. -us, -um, -o

Engádense *ímpeto e tribo* á relación de palabras en -o.

14. Feminino dos nomes rematados en -n

a) -án / -á:

“Os substantivos e adxectivos que acaban en -án forman o feminino en -á, tanto que procedan dun sufixo -ANU, como que teñan outra orixe etimolóxica: *alazán, alazá; aldeán, aldeá; ancián, anciá; artesán, artesá; barregán, barregá; bosquimán, bosquimá; capitán, capitá; chan, chá; cidadán, cidadá; cirurxián, cirurxiá; comarcán, comarcá; concidadán, concidadá; cortesán, cortesá; cotián, cotiá; cristián, cristiá; curmán, curmá; ermitán, ermitá; escribán, escribá; gardián, gardiá; gran e gra; insán, insá; irmán, irmá; livián, liviá; louzán, louzá; malsán, malsá; marrán, marrá; musulmán, musulmá; nugallán, nugallá; pagán, pagá; rufián, rufiá; san, sa; sancristán, sancristá; sultán, sultá; tecelán, tecelá; temperán, temperá; temporán, temporá; truán, truá; van, va; verán; vilán, vilá.*

Este é un dos sufixos produtivos con que conta o galego para a formación de xentilicios. Seguen este modelo *afgán, afgá; alemán, alemá; castelán, castelá; catalán, catalá; coimbrán, coimbrá*, e, especialmente, os referidos a entidades de poboación galegas: *aresán, aresá; arousán, arousá; arzuán, arzuá; bergantiñán, bergantiñá; caldelán, caldelá; carnotán, carnotá; compostelán, compostelá; ferrolán, ferrolá; fisterrán, fisterrá; mariñán, mariñá; muradán, muradá; muxián, muxiá; ourensán, ourensá; ponteareán, ponteareá; pontecaldelán, pontecaldelá; redondelán, redondelá; ribeirán, ribeirá; salnesán, salnesá; ullán, ullá; vilagarcíán, vilagarcía.*

Algúns xentilicios galegos poden conservar a súa forma local -ao / -á: *arnoiao, arnoiá; burelao, burelá; courelao, courelá; caldelao, caldelá* (do Castro Caldelas); *dezao, dezá; lancarao, lancará; limiao, limiá; mariñao, mariñá* (da Mariña luguesa); *masidao, masidá; meirao, meirá; melidao, melidá; ribeirao, ribeirá* (do Ribeiro) etc. Pola mesma razón, admitírase

tamén a forma feminina local *-án* en casos como *unha carnotán*, *unha fisterrán*, *unha muradán* etc.”

b) *-án / -ana*:

“A terminación *-án / -ana* aparece nunha serie de nomes, substantivos e adxectivos, que xeralmente actúan como caracterizadores pexorativos: *balandrán*, *balandrana*; *baleigán*, *baleigana*; *barbuzán*, *barbuzana*; *barrigán*, *barrigana*; *barullán*, *barullana*; *bocalán*, *bocalana*; *brután*, *brutana*; *buleirán*, *buleirana*; *burrán*, *burrana*; *burricán*, *burricana*; *cabezán*, *cabezana*; *cachamoulán*, *cachamoulana*; *cachán*, *cachana*; *cacholán*, *cacholana*; *cagán*, *cagana*; *canelán*, *canelana*; *cangallán*, *cangallana*; *carallán*, *carallana*; *carcamán*, *carcamana*; *carneirán*, *carneirana*; *carroulán*, *carroulana*; *chalán*, *chalana*; *charlatán*, *charlatana*; *cornelán*, *cornelana*; *farfallán*, *farfallana*; *folán*, *folana*; *folgazán*, *folgazana*; *galbán*, *galbana*; *guedellán*, *guedellana*; *lacazán*, *lacazana*; *langrán*, *langrana*; *larpán*, *larpana*; *leilán*, *leilana*; *lerchán*, *lerchana*; *lorán*, *lorana*; *lordán*, *lordana*; *loubán*, *loubana*; *mentirán*, *mentirana*; *orellán*, *orellana*; *paduán*, *paduana*; *pailán*, *pailana*; *palafustrán*, *palafustrana*; *papán*, *papana*; *parvallán*, *parvallana*; *paspán*, *paspana*; *pastrán*, *pastrana*; *pelandrán*, *pelandrana*; *pertegán*, *pertegana*; *pillabán*, *pillabana*; *porcallán*, *porcallana*; *ruán*, *ruana*; *tangueleirán*, *tangueleirana*; *testalán*, *testalana*; *testán*, *testana*; *toleirán*, *toleirana*; *vergallán*, *vergallana*; *zalapastrán*, *zalapastrana*; *zampallán*, *zampallana*.”

c) *-ón / -oa*

“Forman o feminino en *-oa* unha serie de adxectivos e substantivos en que *-ón* non pode analizarse como sufixo: *anfitrión*, *anfitríoa*; *bretón*, *bretoa*; *camiión*, *campioa*; *ladroón*, *ladroa* (que tamén ten un feminino *ladra*); *león*, *leoa*; *patrón*, *patroa*; *saxón*, *saxoa*; *teutón*, *teutoa*.”

d) *-ón / -ona*

“Rematan en *-ón / -ona* as palabras en que esta terminación é un sufixo aumentativo ou deverbais pexorativos: *mullerona*, *casona*; *abusón*, *abusona*; *acusón*, *acusona*; *faltón*, *faltona*; *lambón*, *lambona*; *preguntón*, *preguntona* etc.”

15. Terminacións -dade, -tade

Incorpórase *puberdade* ó grupo das palabras acabadas en -dade.

16. Terminación -aría / -ería

Dáselle preferencia á solución tradicional -aría (a non ser en certos galicismos), aínda que se admite tamén a solución -ería:

“Os substantivos formados con este sufixo referíanse orixinariamente a cousas e indicaban o lugar onde se fabricaban, onde se vendían ou onde había abundancia delas. A forma -aría, maioritaria no galego medieval, era o resultado fonético regular da correspondente latina -ARÍA. Por iso debe dársele preferencia a esta solución: *armaría, artillaría, bruxaría, camisaría, carnizaría, carpintaría, cervexaría, cestaría, chancelaría, charlatanaría, chocolataría, enfermaría, enxeñaría, ferraría, gandaría, infantaría, lavandaría, leprosaría, librería, moblaría, panadaría, papelaría, pedraría, peixaría, perfumaría, pradaría, refinaría, reloxaría, tesouraría, tinturaría, zapataría...*

Con esta solución conflúen tamén aqueloutros vocábulos derivados co sufixo -ía sobre bases en -ario: *comisaría, notaría, secretaría, testamentaría* etc., derivados a partir de *comisario, notario, secretario* e *testamentario*, respectivamente.

A solución -ería, documentada tamén no galego medieval, fíxose case xeral no galego moderno, polo que se admite así mesmo como normativa.

En calquera caso, téñase en conta que algúns galicismos modernos, como *batería, galería, galantería* ou *mercería* presentan unicamente a terminación -ería.

Á forma iberorrománica -aría correspondía a francesa -erie, que, coma outros sufixos galorrománicos, se documenta na Península desde época moi temperá. Desta maneira entran as dúas en conflito; e en castelán e catalán impúxose doadamente -ería, unha vez que o sufixo latino -ARIUS terminou dando cast. -ero e cat. -er (*caballero-caballería, cava-ller-cavallería*). Pero esta non foi a única causa do triunfo de -ería, pois en italiano, onde non hai -ero, tamén se impuxo -eria (*libraio-librería*). En portugués tamén penetrou moito o novo sufixo (*Livro de Montería*, séc. XV) e aínda hoxe hai

moitas palabras con el (*carroceria, parceria, cristaleria, corre-
ria, grosseria, bateria, bilheteria, sorveteria, loteria, bijuteria*).

Por ultracorrección úsase ás veces un falso sufixo
*-eiría, creado a partir dos substantivos derivados en -eiro e
non dos primitivos. Así, de *ferreiro* fíxose **ferreiría* ou de *lei-
teiro*, **leiteiría* etc. Estas formas deben evitarse."

17. *Encontros vocálicos*

No epígrafe 10.6. do texto novo, introdúcense unha serie de
recomendacións sobre a pronunciación dos encontros vocálicos nas
palabras que acaban en -e cando van seguidas doutra que comeza por
vocal.

"Na lingua escrita do séc. XIX e da primeira metade do
sec. XX era frecuente o uso do apóstrofo para representar certas
elisións vocálicas que se producen ao se encontraren a vogal
final dunha palabra e a inicial da seguinte, cando pertencen ao
mesmo grupo fónico. Na ortografía actual non se utiliza o
apóstrofo, e nos casos de elisión optouse ou ben pola amálgama
das dúas palabras (*do, no, deste, naquel* etc.) ou ben pola grafía
plena de cada unha delas (*entre as árbores*). Aínda que non se
represente graficamente este fenómeno, as palabras que acaban
en -e, especialmente as gramaticais, perden na fala a vogal final
cando van seguidas doutra palabra que comeza por vogal (vide
6): *desde América* [dezða'merika], *dixo que andara moito*
[di'fokan'dara'mojto], *este amigo* [esta'miyo], *preguntou se*
había traballo [preyũn'towsaβiatraβaʎo], *sempre anda con*
contos [sem'prandakon'kontos], *deixoume alí* [dej'fowma'li]."

18. *O artigo*

a) O artigo determinado

O alomorfo -lo pasa a ser de uso obrigatorio só despois da preposición
por e do adverbio *u*. Nos demais casos a súa representación é facultativa.
Insítese en que, mesmo que non se represente graficamente, a única
pronunciación recomendable é a que reproduce os alomorfos -lo(s), -la(s)
nos contextos sinalados:

"O artigo determinado presenta en galego as seguintes formas:

	MASCULINO	FEMININO
SINGULAR	o	a
PLURAL	os	as

Existe tamén unha variante alomórfica *lo, la, los, las*, que é de uso obrigatorio tras da preposición *por* (*vai polo carreiro*) e do adverbio *u* (ant. **ub*) (*u-lo libro?*).

Ademais de nos casos mencionados, pódense representar na escrita as variantes *lo, la, los las* nos seguintes contextos:

a) Despois de infinitivo, das formas verbais conxugadas que rematan en *-r* ou *-s* e dos pronomes enclíticos *nos, vos e lles*: *vou colle-las laranxas, perdiche-los cartos, collémo-lo saco, ti e-lo demo, xa sábe-lo que pasou, tomóuno-lo pelo, dóuvo-la boneca, quitóulle-las ganas de rir.*

b) Despois dos pronomes tónicos *nós e vós* cando van seguidos dunha precisión numérica: *nó-los dous, vó-los sete.*

c) Despois de *ambos, entrambos e todos*, cos seus femininos, da preposición *tras*, da conxunción copulativa (*e*) *mais*: *ámbalas dúas, fixérono entrámbolos dous, tódolos días e tódalas noites, estalle tralos montes de acolá, fomos eu e mailo fillo do señor Miguel.*

A asimilación indicada en a) e b) pode non darse se despois da palabra rematada en *-r* ou en *-s* hai unha pausa.

Aínda que non se represente graficamente, a única pronunciación recomendable é a que reproduce a segunda forma nos contextos sinalados: *vender a casa* [beŋ'dela 'kaʃa]."

b) Contracción da preposición *a* co artigo *o*

O encontro da preposición *a* co artigo *o* pódese representar graficamente como *ao* ou *ó*:

"O encontro da preposición *a* co artigo masculino *o(s)* resólvese graficamente como *ao(s)* ou *ó(s)*. A pronuncia correcta, sexa cal for a súa representación, é [ɔ], que é a única que se rexistra en practicamente todo o dominio lingüístico galego."

c) Contraccións do artigo determinado coa conxunción comparativa *ca*:

Admítese a dobre representación para o encontro da conxunción comparativa *ca* co artigo determinado: *ca o* ou *có*, *ca a* ou *cá*:

“O encontro da conxunción comparativa *ca* co artigo determinado represéntase *ca o(s)*, *ca a(s)* ou *có(s)*, *cá(s)* (*é máis ruín ca o / có demo, Betanzos é máis pequeno ca a / cá Coruña*), aínda que a pronuncia xeral é [kɔ], [ka].”

19. *Demostrativos*

Elimínanse *esto*, *eso* e *aquelo* como formas neutras.

20. *Relativos*

Admítese tamén o relativo posesivo *cuxo*, con flexión de xénero e número.

21. *Numerais cardinais*

Deglutínanse os numerais entre *vinte e trinta*: *vinte e un*, *vinte e dous*, *vinte e dúas*...

“Cando os numerais *vinte*, *trinta*, *corenta*..., *noventa* van seguidos da conxunción *e*, contraen na pronunciación a súa vogal final coa conxunción *e* nunha realización [ɛ]: *vinte e sete* ['binte'sete], *trinta e dúas* ['trinte'duas], *oitenta e catro* [oj'tente'katro].”

22. *Multiplcativos*

Elimínanse *triple* e *cuádruple*.

23. *Verbo*

a) Paradigmas regulares

Prescríbese a acentuación proparoxítona na P4 e P5 dos pretéritos de subxuntivo (*andásemos*, *andásedes*...), pero mantense a acentuación paroxítona nas mesmas persoas do copretérito (*andabamos*, *andabades*), do antepretérito (*andaramos*, *andarades*) e do pospretérito (*andariamos*, *andariades*)

b) Oír / ouvir

Admítese *ouvir* ao lado de *oír*, que se conxugan da seguinte maneira:

OÍR:

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
oio	oía	oia	oe oíde
oes	oías	oias	
oe	oía	oia	
oímos	oíamos	oiamos	
oídes	oíades	oiades	
oen	oían	oian	
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
oín	oíra	oíse	oír
oíches	oíras	oíses	oíres
oíu	oíra	oíse	oír
oímos	oiramos	oísesmos	oírmos
oístes	oirades	oísesdes	oírdes
oíron	oíran	oísen	oíren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
oirei	oiría	oír	INF.
oirás	oirías	oíres	oír
oirá	oiría	oír	XER.
oiremos	oiriamos	oírmos	oíndo
oiredes	oiriades	oírdes	PART.
oirán	oirían	oíren	oído

OUIR

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
PRESENTE	COPRETÉRITO	PRESENTE	
ouzo	ouvía	ouza	ouue ouvide
ouues	ouvías	ouzas	
ouue	ouvía	ouza	
ouvimos	ouviamos	ouزامos	
ouvides	ouviades	ouzades	
ouven	ouvían	ouzan	
PRETÉRITO	ANTEPRETÉRITO	PRETÉRITO	INF. CONX.
ouvin	ouvíra	ouise	ouvir
ouvíches	ouvíras	ouises	ouviures
ouviu	ouvíra	ouise	ouvir
ouvimos	ouviramos	ouvisemos	ouvirmos
ouvistes	ouvirades	ouvisedes	ouvirde
ouviron	ouviran	ouvisen	ouviren
FUTURO	POSPRETÉRITO	FUTURO	F. NOMINAIS
ouvierei	ouviría	ouvir	INF.
ouvirás	ouvirías	ouviures	ouvir
ouvirá	ouviría	ouvir	XER.
ouviremos	ouviriamos	ouvirmos	ouvirndo
ouviordes	ouviríades	ouvirde	PART.
ouvirán	ouvirían	ouviren	ouvido

24. Adverbios e locucións adverbiais

- Engádense os adverbios *alén* e *aquén*.
- Elimínanse *entonces* e *alomenos*.
- Aglutinanse *acotío*, *amodo*, *apenas*, *decontado*, *decontino*, *decotío*, *deseguida*, *deseguido*, *devagar*, *enseguida* e *talvez*.

25. Preposicións e locucións prepositivas

Engádense *a respecto de*, *alén de*, *após*, *aquén de*, *até*, *canto a*.

26. Conxuncións e locucións conxuntivas

Engádense *até que*, *no entanto*, *porén*.
 Elimínase *anque*, *entonces*, *nembargantes*, *sen embargo*.
 Aglutínanse *apenas*, *decontado que*, *deseguida que*.

Rosario Álvarez, Francisco Dubert García, Xulio Sousa Fernández (eds.): *Dialectoloxía e Léxico*. Consello da Cultura Galega / Instituto da Lingua Galega, Santiago de Compostela, 2002, 429 pp.

Houbo un tempo en que a dialectoloxía foi unha das liñas mestras do estudo lingüístico en Galicia: eran os anos das “teses de falas”, coas que tantos e tantas se iniciaron á investigación. Tampouco contaba o galego, hai trinta anos, cos volumes lexicográficos de que hoxe dispón. Para falar da situación destes dous ámbitos de estudo -dialectoloxía e léxico- reuníronse en Santiago na primavera de 2001 unha serie de especialistas, que hoxe ven os seus traballos publicados na colección Base do Consello da Cultura Galega.

O volume agrupa os estudos en seis seccións:

1) Modelos de abordaxe e análise de datos léxicos: Mario Alinei, no seu artigo, preconiza o status de disciplina autónoma para a lexicalización de formas vocabulares; Manuel González propón completar a visión horizontal dos mapas lingüísticos cunha visión en profundidade e para iso toma o exemplo dos resultados de *luns* en territorio románico (que toman como base DIES LUNIS, LUNIS DIES ou LUNIS) e os de *pintega* no dominio lingüístico galego; João Saramago aplica o método dialectométrico ás diferenzas lexicais entre galego e portugués.

2) O léxico en relación con outros dominios (nomeadamente a historia cultural e o estándar literario): Rosario Álvarez ilustra a capacidade do galego, mesmo nun período histórico de prostración como lingua escrita e literaria, para dotar de léxico específico un cultivo novo, o do millo -e todo o campo de vocabulario asociado- habilitando termos do noso tesouro lexicográfico tradicional; Ernesto González interésase polo emprego literario de voces de exíguua presenza dialectal, e ofrece algún caso curioso, como o da palabra *abrente*, practicamente descoñecida nos escritos do s. XIX e hoxe de uso común no galego literario.

3) A dialectoloxía léxica e a onomástica: Ana Isabel Boullón achega datos da onomástica como instrumento para o estudo histórico do léxico e a súa distribución xeográfica sobre os ítems léxicos *golpe* e *raposo*; e Gonzalo Navaza relaciona no seu artigo toponimia e dialectoloxía, tomando como base datos toponímicos do oriente da provincia de Ourense.

4) A variación léxica en galego en comparación con outros dominios lingüísticos: Francisco Fernández Rei repasa a distribución léxica dalgúns termos na Gallaecia costeira e na interior e Francisco Dubert e Xulio Sousa aplican a proposta de L. F. Lindley Cintra para as áreas léxicas dialectais do portugués continental ó territorio galego.

5) A variación léxica en áreas fronteirizas: Aquilino Alonso analiza a fronteira entre os bloques central e oriental no SE da provincia de Ourense; Helena Pousa analiza comparativamente o vocabulario galego e portugués referido á pesca no río Miño (barco, peixe, artes...); e Xosé-Henrique Costas contrasta o léxico “das falas dos descendentes dos colonos de Afonso VIII Rex Gallaecia” no Val do río Ellas co dos seus poderosos veciños lingüísticos, o castelán e o portugués.

6) Investigacións en proceso sobre a base de materiais inéditos do Atlas Lingüístico de Galicia (ALGa): Mario Romero e Larisa Santos estudan as denominacións tradicionais dos dedos da man (*maimiño, o seu sobriño, o pai de todos...*); María González e Begoña Varela levan a cabo un estudo etimolóxico e motivacional das denominacións da chuvia miúda (*orballo, mera, zarzallos, molura...*); e Raquel Aira e Mónica Martínez estudan os nomes populares dos meses, rastrexando unha nomenclatura (mes de San Xoán, mes de Nosa Señora...) que caracterizan como popular no lingüístico, non rexistrada na Idade Media, tematicamente relacionada coa cultura tradicional e coa práctica relixiosa, (pp. 380-381), e que conforma un conxunto de nomes que coexiste co sistema de cómputo mensual xuliano.

En definitiva, débuxase aquí unha sorte de estado da cuestión sobre os dous temas do título na que o público especialista atopará, entre outras, novas sobre o Proxecto PatRom (*Dictionnaire historique de l'anthroponymie romane*); un dicionario de apelidos galegos aínda en proceso de elaboración, ou a recolleita tamén en curso de denominacións microtoponímicas todo ó longo do país. Como se ve, moito se ten avanzado nos estudos lexicais e dialectolóxicos desde a década dos setenta, un cambio que vai alén das cores que neste libro substitúen o branco e negro dos mapas dialectolóxicos cos que tantos de nós nos formamos nestas disciplinas. Queda aínda bastante camiño por percorrer -e non só desde o punto de vista das investigacións: case todos os proxectos se están levando a cabo con máis esforzo persoal ca medios-, un camiño, en todo caso, que tamén se anda con encontros como este que comentamos, discretos pero necesarios.

SERAFÍN ALONSO PINTOS

Serafín Alonso Pintos (2002): *Para unha historia do estándar galego. As propostas do período 1966-1980*. Universidad Nacional de Educación a Distancia: Madrid.

Desde mediados do século pasado, época en que se abre o proceso de recuperación cultural en Galicia arredor do grupo Galaxia, moitos foron os esforzos por fixar unha escrita estándar para o idioma galego. Mentres o número de publicacións aumentaba, medraba tamén a necesidade por posuír un código ortográfico que unificase e rematase coas diferenzas entre os diversos criterios que na época había para algunhas solucións morfolóxicas e ortográficas da nosa escrita.

A codificación da lingua galega tomou un cariz relevante dentro dos nosos intelectuais, pois a estreita calella de liberdades que abría este período do franquismo supuxo un aumento na produción literaria e ensaística de textos en galego. Así pois, a necesidade por posuír un código escrito unificado fíxose inminente e, inda máis inminente co novo marco legal a nivel estatal que se abre durante o período da transición democrática.

Este novo marco legal permitía a introdución da lingua e da literatura galega no ensino regrado (ademais doutras materias: ciencias sociais e naturais, p.ex.), polo que houbo que poñer en marcha un importante corpus lingüístico unificado de carácter prescriptivo, fundamentalmente ortográfico e morfolóxico, para facilitar a aprendizaxe da lingua galega.

Para unha historia do estándar galego... analiza o diálogo sobre a codificación ortográfica do galego que se producía entre o ano 1966, data da 1ª edición da *Gramática elemental del gallego común* de Ricardo Carballo Calero, e o ano 1980, en que se chega ós primeiros acordos normativos e en que comezan a aparecer con forza as tentativas reintegracionistas, coas súas diferentes variedades.

O ensaio comeza cun amplo estudo introdutorio en que se tratan as diferenzas entre lingua oral e lingua escrita, e repásanse os principais sistemas de escritura e a súa funcionalidade desde unha perspectiva sociolingüística: Serafín Alonso Pintos sostén, e con bastante certeza, que o código escrito, coma calquera outro código, ten que verse útil dentro dunha determinada comunidade para que sexa efectiva a súa socialización. Esta socialización dependerá do grao de aceptación que teña a elaboración do código, o que vai gardar estreita relación coas crenzas e actitudes sociais existentes dentro da comunidade lingüística a que vai destinado.

A seguir, e dentro deste primeiro bloque teórico, revísase o concepto de norma en relación co concepto de lingua e co de estándar, desentrañando algúns dos prexuízos existentes sobre esta e a súa relación coas demais variedades. De aquí tírase a conclusión de que a elaboración dun estándar lingüístico debe gardar a máxima adecuación coa norma intrínseca da lingua, ademais de ter en conta as representacións sociolingüísticas dos falantes derivadas dos condicionamentos sociolingüísticos, pois serán determinantes na súa aceptación. Faise unha análise especial para o caso galego, en comparanza con procesos de codificación ortográfica doutras linguas románicas.

Logo, o autor describe con precisión as tentativas de promoción e o estudo do galego durante as épocas dos anos 60 e 70. Trátase dunha época de especial efervescencia en Galicia pois comezaba a ser visible o asociacionismo cultural en defensa da cultura galega, que tivo un papel activo na defensa e na promoción do uso do galego. Pero é coa creación do Instituto da Lingua Galega no ano 1970 cando se comezan a impartir os primeiros cursos de galego e a elaborar os primeiros manuais para a aprendizaxe do galego: *Galego 1, 2, 3*, foi o primeiro "estudo" de certo rigor (era un manual de aprendizaxe), pois achegaba unha concepción do galego escrito bastante apegada á oralidade e intentaba superar as breves pautas ortográficas e morfolóxicas elaboradas pola Real Academia Galega entre os anos 70 e 71.

É neste contexto onde van aparecer os ensaios máis importantes que definirían *a posteriori* o que serán as principais liñas para a elaboración dun estándar da lingua galega. Alonso Pintos comeza a súa análise no ano 66, ano en que se publica a primeira edición da *Gramática elemental del gallego común* de Carballo Calero, obra cunha forte vontade prescritiva, mais cunha certa inclinación por un modelo de galego demasiado cinguido á lingua literaria dos/as grandes autores/as da época. A través desta obra, Alonso Pintos, irá reflectindo os cambios de posicionamento de Carballo Calero respecto da elaboración do estándar.

Pouco tempo despois, a RAG presenta unhas breves normas ortográficas con algúns apuntamentos de tipo morfolóxico que, a pesar da súa escasa amplitude, foron das de máis fortuna na época. Anos despois, aparece *Galego 1, 2, 3*, e nos anos seguintes desenvólvese a corrente reintegracionista que concibía o portugués como a variante culta do galego. Deste xeito, prodúcese un ambiente de debate para dilucidar como debe ser o estándar do galego, polo que se inician unha serie de reunións e seminarios para elaborar unha normativa unificada que derivase dun consenso xeral entre as diferentes posturas dos distintos axentes implicados: nacen así as *Bases para unificación das normas lingüísticas do galego*, no ano 77.

Coa proposta das *Bases* o debate sobre o proceso de estandarización semellaba practicamente fechado, mais a partir de aquí acentúanse as diferenzas nun clima de tensión normativa no que se suceden os ensaios normativos para defender as diferentes posicións e medran singularmente as propostas reintegracionistas, con diferentes modalidades, pero sempre co portugués como referencia estándar.

O ensaio de Serafín Alonso Pintos é unha achega importante para a historia do galego escrito, xa que supón un estudo rigoroso e descritivo sobre o clima de debate vivido durante o proceso de estandarización do idioma galego durante o período preestatutario, nunha época tan importante para o galego, pois comezaba a gañar novos campos de uso (introducíase no sistema educativo, p. ex., sector crucial para a difusión do estándar ortográfico).

Nel descríbense e avalíanse as diferentes posicións que sobre a codificación do galego xurdiron durante esta época, e podemos ver como, despois dun primeiro intento de consenso que tendía á unificación do idioma, se produce unha radicalización das posturas sobre a elaboración do estándar escrito, nada difícil de predicir, pois as posicións contrapostas partían de bases teóricas ben diferentes e pretendían obxectivos ben distintos, polo que, visto como nolo describe Serafín Alonso Pintos, é normal que as conclusións sobre o proceso de elaboración do estándar foran variadas e difíciles de conciliar.

O debate que se describe na obra non foi máis cá xénese do debate ortográfico que cubriría as últimas dúas décadas do século XX, e que concentrou os esforzos e as enerxías dos (socio)lingüistas e das institucións con poder de intervención na planificación do corpus, algo nada positivo para un galego en fase de extensión de ámbitos de uso, que vía como ía perdendo falantes iniciais.

Quizais, tamén, un estudo coma este nos axude a ver que a ortografía ten un gran valor simbólico dentro dunha determinada comunidade lingüística, polo que as modificacións ou orientacións prescritivas irán sempre, e ineludiblemente, orientadas a gañar un maior consenso social (de teóricos, planificadores, produtores de texto, docentes..., e usuarios) que reforce ese valor. Toda modificación que sexa gratuita e que teña representacións sociolingüísticas que provoque actitudes adversas nos usuarios da lingua cara ó código, sería negativa para o propio idioma, xa que non satisfaría ós verdadeiros usuarios: os produtores de textos, orais e escritos. Pola contra, as modificacións que tendan a cubrir as novas necesidades e demandas dos usuarios incrementaría as potencialidades de uso do novo código.

En resumo, malia os pequenos erros de edición que empecen a lectura, estamos diante dun fantástico estudo sobre a historia do galego escrito, que deita bastante luz para comprender o que é e por qué se produce un debate ortográfico e, en especial, a xénese dun debate ortográfico do galego que se vén producindo desde hai aproximadamente trinta anos e que chega ata os nosos días. Estudos coma este axudan a entendermos mellor calquera intervención sobre o código ortográfico e despeza algúns dos prexuízos que ás veces tan pouco axudan ó avance social do idioma.

X. ANTÓN LADO LAGO

Iglesias Álvarez, Ana, *Falar galego: "no veo por qué". Aproximación cualitativa á situación sociolingüística de Galicia*, Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 2002 [ISBN: 84-8302-939-1]

A colección Universitaria de Xerais presta atención unha vez máis ós estudos lingüísticos, como xa fixera en 2000 con *Os falantes como lingüistas* de Johannes Kabatek. Desta volta, a obra deriva directamente da tese coa que Ana Iglesias Álvarez se doutorou na Universidade de Santiago de Compostela: *Actitudes e ideoloxías lingüísticas a través do discurso: A situación en distintas comunidades de España*. Non obstante, como se percibe polos títulos, a perspectiva da tese era máis ampla -trataba tamén os casos catalán e vasco-, limitándose este libro ó que atange a Galicia.

No ámbito galego contamos xa cunha tradición importante de estudos cuantitativos sobre a situación do idioma que tivo como máxima expresión a publicación dos tres volumes do Mapa Sociolingüístico de Galicia (MSG), alén dunha serie de estudos sectoriais -que tocaron ámbitos diversos da nosa sociedade (ensino, Igrexa, etc.)- que, pola súa extensión, non nos corresponde aquí indicar. De maior xuventude gozan as achegas que toman como base o punto de vista cualitativo (conxugado ou non co cuantitativo). Polo de agora, a que conta con máis seguidores é a entrevista. Utilizárona combinada con técnicas cuantitativas, por exemplo, Ramallo e Rei Doval en *Vender en galego. Comunicación, empresa e lingua en Galicia* (1997) ou Bouzada e Lorenzo en *O futuro da lingua. Elementos sociolingüísticos para un achegamento prospectivo da lingua galega*; e, xa en solitario, Kabatek en *Die Sprecher als Linguisten* (1996, trad.: *Os falantes como lingüistas*, 2000). O método da observación participante, no que o investigador se integra no grupo obxecto de estudo, foi o escollido por Domínguez Seco na súa *Aproximación interaccional a la conceptualización del habla. Las ideologías lingüísticas en Galicia como índice de la diferencia social* (2000, tese de doutoramento inédita). Actualmente o Consello da Cultura Galega está a publicar *O proceso de normalización do idioma galego 1980-2000*, do que, no momento de escribir estas liñas, van aparecidas dúas das catro entregas. No volume dedicado á educación (Bouzada, Fernández Paz e Lorenzo), vólvese combinar a perspectiva cuantitativa con entrevistas, mais no que se centra no estudo da política lingüística desenvolvida pola Xunta neste período, obra da empresa Cidadanía-Rede de Aplicacións Sociais, achamos un instrumento cualitativo novo, a técnica Delphi, baseada na opinión dos elementos clave dun proceso recollida en dúas voltas. Obviamente, nas liñas precedentes, circunscribímonos a unha simple visión panorámica, sen o menor ánimo de exhaustividade.

O estudo de Iglesias presenta como principal novidade a utilización doutra ferramenta cualitativa: o grupo de discusión. Nel xúntase un pequeno grupo de persoas, que non se coñecen entre si, para falar dun tema que ignoran ata o intre de comezar a conversa. Os resultados obtidos non teñen validez estatística (téñase en conta que estamos a falar de números ínfimos de participantes); o que se pro-

cura é a saturación estrutural, isto é, tirar o máximo de información diferente de cada unha das celas sociais seleccionadas. Xa que logo, vemos que é fundamental elixir ben os criterios que van dar lugar á formación dos grupos. Neste caso, a autora contaba co indubidable apoio da tradición dos estudos cuantitativos para escoller os máis significativos: idade, tipo de hábitat e nivel de estudos, este último en menor medida (non utilizou a clase social). O obxectivo destes estudos, como dixemos carentes de valor estatístico, é, máis alá do seu valor intrínseco, arrequentar as achegas procedentes das abordaxes cuantitativas. Neste caso, observamos un plus de complementariedade respecto do traballo susodito de Kabatek, xa que este seleccionou informantes claramente involucrados no proceso de normalización lingüística (profesores de galego, estudantes de filoloxía hispánica e galego-portuguesa, lingüistas e locutores) mentres que Iglesias escolleu "falantes nai?", alleos a este mundo.

A obra estrutúrase en dúas partes: unha dedicada á fundamentación teórica e metodolóxica e outra, á proxección descritiva e interpretativa. Na primeira, define os conceptos que vai utilizar, apuntamento moi útil dado que se trata de termos que circulan habitualmente na lingua común con significados máis amplos. Tamén explica a súa adscrición á corrente mentalista conforme a cal considera a actitude un constructo mental. Como tal constructo mental non sería observable directamente polo que se revela necesaria unha acometida de corte cualitativo. O obxectivo é exhumar as actitudes da "maioría silenciosa" —esa maioría que non chega a explicar nin a súa ideoloxía nin as súas actitudes—, que no plano visible se atopan cubertas polo politicamente correcto, polo que conforma, en definitiva, a opinión pública. Alén disto, reserva un capítulo para facer un repaso duns cantos datos xerais de interese tirados dos estudos cuantitativos. Aquí salienta que, segundo o MSG, "a característica máis destacada da *Actitude lingüística xeral* é a súa homoxeneidade". Ó longo desta obra imos descubrir unha serie de xuízos que nos axudarán a cuestionar criticamente esta aseveración.

A segunda parte ábrese co capítulo dedicado ó "Deseño da investigación e traballo de campo", onde explica pormenorizadamente todo o tocante á formación dos nove grupos. Comenta que se centrou no ámbito máis urbano e no máis rural. Así deixou fóra conscientemente as vilas, entidades de poboación que están a gozar na actualidade dun dinamismo estimable, se cadra polas propias insuficiencias inherentes ó tecido urbano deste país.

Deste xeito, formou os grupos urbanos en Vigo por ser a nosa cidade máis populosa. Con todo, malia ter menor poboación, talvez o extremo que se procura, o modelo do "urbano" en Galicia, sexa A Coruña. Aínda así, non cremos que as diferenzas fosen substanciais de implementárense eses grupos na cidade herculina. Pola contra, quizais os informantes que se escolleron como exemplo da xente de aldea non coinciden estritamente co paradigma do ruralismo. Estes grupos constituíronse en Castro Caldelas, Ames (2), Rois e Teo. Tres deles están en concellos cun número de habitantes que os aproximan máis ó que é unha vila ca a unha aldea; iso sen contar con que nos últimos anos se converteron en dormitorios dunha cidade. Ames e Teo, ademais, forman parte, a canda Rois, da área de influencia de Santiago e, xa que logo, están inseridos no Eixo Atlántico, que supón un corredor de fasquia nidiamente urbana que corta o país de norte a sur. Non estamos cuestionando que eses participantes vivan en núcleos rurais mais, con seguridade, deben sufrir un maior influxo da cidade ca outros que residan en zonas máis arredadas. En cambio, máis alá do seu inequívoco ruralismo, vemos

moi positivamente a composición dun grupo en Castro Caldelas (é o único da metade oriental de Galicia e afastado do ámbito de influencia do Eixo Atlántico) por pertencer a Ourense. Cun simple golpe de vista ós mapas que configuran o primeiro apéndice do volume de actitudes do MSG, albíscase unha certa personalidade desta provincia respecto do resto de Galicia. Ende mal, sabemos que este tipo de cuestións están pexadas con frecuencia por limitacións externas á propia investigación.

Por outro lado, sinalaremos que Iglesias utilizou nas súas comunicacións cos informantes a "língua máis habitual no contorno social de cada grupo" —na práctica: castelán nos vigueses e galego nos rurais—. A pesar da carga de prexuízo que este comportamento poida carrexar, xulgámolo positivamente pola capacidade desactivadora que poida ter a respecto da busca de empatía do informante cara ó moderador.

A descrición dos grupos, incluso con esquemas para observar a colocación de cada participante na mesa, xunto co máis sobranceiro do que se debateu nelas centran o quinto capítulo. Este serve de base para que o seguinte elabore os "Diferentes perfís sociolingüísticos": *urbanitas e ruralitas*. No que ten que ver cos primeiros e deixando á parte os inmigrantes do rural —semellantes en moitos aspectos ós que continúan nese hábitat—, esta investigadora sitúa como división máis importante o feito de gozar ou non da presenza do galego no medio familiar. Isto vai condicionar fortemente a competencia dado que para aprender unha lingua fan falla modelos cos que interaccionar. Neste sentido, constata que, como sucedía durante a Transición, o galego nas cidades segue falándose preferentemente dentro das paredes do fogar, optándose polo castelán cando se traspasan. Este feito, xunto coa norma de converxencia en castelán, agravado no caso dos máis novos pola carencia de programas de inmersión lingüística na escola, fan que Iglesias non atope ámbitos nos que unha persoa interesada poida practicar o rexistro coloquial do galego.

Fai ademais moito fincapé na competencia oral activa, xa que é necesaria para falar, e opina que os datos existentes deitan unha percepción desenfocada que sobrevalora a capacitación real. Así pois, indica que hai un grave problema de inseguridade lingüística nas xeracións novas, constatado polas afirmacións dalgúns pais con fillos que se presentan como moi galeguistas pero que non falan o galego por non saber ou por carecer de fluidez. Con todo, pondera o alcance da competencia percibida xa que é moi importante para xuntar a confianza necesaria para arrancar a falar nunha lingua diferente da habitual.

Agás voces minoritarias no mundo da aldea, todos os grupos defenden a norma de converxencia en castelán —e baseándose nos mesmos argumentos—, polo que a autora coida que é fundamental, como primeiro paso, naturalizar as conversas bilingües, posto que darían pé á emerxencia pública de modelos para os neofalantes urbanos. Respecto a estes, comenta que están mal vistos porque a súa actitude é interpretada como debedora de posicións ideolóxicas ou de modas. De por parte, sobre todo no rural, tamén son acusados de interesados, por zugarlle á lingua un proveito económico, político ou profesional.

Por outro lado, albisca a subsistencia de vellos prexuízos como o de identificar galego con aldea e castelán con cidade. Para máis, é xeral a opinión de que a TVG contribúe a esta percepción.

A partir de aquí, os restantes capítulos están destinados a tratar aspectos máis concretos: a "Imaxe social das variedades lingüísticas", os "Valores e funcións das linguas", "A construción identitaria" e "O discurso da imposición".

No primeiro deles, Iglesias advirte que o estándar galego, moi novo, non está aínda interiorizado. Ve que se concibe como unha variante situacional, para a escrita e os rexistros máis formais. O problema xorde ó haber colectivos -neofalantes e locutores-, para quen esa variante é o seu idioma. A autora constata que os dialectos das diversas zonas non espertan receos e que os falantes os diferenzan primordialmente no plano fónico, desde o que non se reconece como galego o estándar oral. Emporiso o problema non está no estándar senón nos que o utilizan. Igualmente ven os membros dos grupos un mal exemplo na TVG. Pensamos que talvez pequen nisto de xeneralización porque a canle autonómica tamén ofrece bos modelos en dobraxes de longametraxes, debuxos animados (actualmente o caso de Shin-Chan) ou series de produción propia. Por outra parte, debemos considerar normal ata certo punto que o estándar ortofónico estea menos asentado có escrito dada a súa xuventude -televisión, radio e ensino datan da década dos oitenta-. Algúns declaran incluso que esa pronuncia castelanizada é intencional, para diferenzarse do galego popular. Talvez por estar o seu público reducido á xente máis nova, o galego fonicamente enxebre dos profesores non inflúe na percepción xeral do estándar oral, que se identifica directamente co castelán. Quizais se poida establecer, con base nas declaracións dos informantes, unha clasificación de galegofalantes urbanos: profesores (os de maior calidade lingüística), neofalantes (língua castelanizada) e locutores (acusados de usar o español fóra da obriga profesional). Xa que logo, como ninguén acepta este modelo ortofónico, a autora fala de fracaso dos medios de comunicación de masas no seu establecemento.

O capítulo oitavo parte da aceptación xeral da norma do plurilingüismo conforme á cal convén saber o maior número de linguas porque todas son útiles e enriquecen culturalmente. Non obstante, Iglesias descobre no seu corpus dous trazos que veñen matizar moito esa norma: o horizonte territorial e a función discriminante. É xeral a percepción do galego como idioma de horizonte territorial limitado fronte ó español. Como a lingua con maior horizonte é o inglés, a norma do plurilingüismo "acaba transformándose na ideoloxía do *beneficio de aprender inglés*".

Canto á capacidade discriminante, obsérvase que tamén a do castelán é moi superior. Con todo, os informantes non parecen reparar nela. A do galego só callou claramente no acceso ó corpo de funcionarios da Xunta e no sistema educativo. Esta investigadora viguesa extrae dos debates que se acepta esa función discriminante, no caso da Xunta, porque os cursos son tan doados que se trata en realidade dunha capacidade estritamente formal. De feito, logo acha resistencias cando se fala de darlles máis oportunidades ós bilingües. E no sistema educativo atopa algo parecido: son conscientes de que os mínimos legais non se cumpren pero asemade amósanse contrarios a un endurecemento ou á actuación decidida da Administración para garantilos. Precisaríase un grande esforzo pedagóxico por parte da Xunta para facer comprender a necesidade de que o galego se empregue como lingua vehicular no ensino. Hai que ter en conta que, tralo ton positivo xeral que indica a media das respostas recollidas polo MSG sobre esta cuestión, xace unha favorabilidade bastante discutible, reflectida na altísima desviación típica.

Baseándose nestes dous aspectos, Iglesias decátase de que a norma do plurilingüismo só edulcora unha xerarquía de fondo na que o castelán está claramente por riba do galego, e todas as linguas baixo a hexemonía do inglés. Deste xeito, recoñece que os *urbanitas* non dan enxergado razóns para falar galego -aspecto que titula este libro-, posto que na cidade esta lingua non exerce a función integrativa, e incluso instrumental, que desempeña no medio rural.

No noveno capítulo, a autora nota como o uso -ou mesmo o coñecemento- do galego non se considera parte necesaria da identidade galega. Parece normal no caso dos castelanfalantes, xa que lles suporía renunciar a esa identidade, pero é unha opinión xeral. Só localiza un discurso diferente, no que a lingua representa un papel importante na identidade nacional -*versus* cultural- galega, entre os titulados superiores do rural. Pero tamén desvela Iglesias unha función identitaria moi forte cara ó interior da comunidade: a que opón os galegofalantes ós castelanfalantes. Así amosa como os *ruralitas* non aceptan a apropiación do idioma que fan os neofalantes -posto que os motivos para o cambio lingüístico son considerados adoito espurios-, de xeito que a oposición acaba establecéndose entre os falantes do galego enxebre por unha banda e os castelanfalantes e os que usan o galego castelanizado pola outra. Agora ben, trátase dunha identidade simplemente grupal, sen implicación sociopolítica ningunha.

No capítulo décimo, a investigadora criticalle á Xunta a súa postura equidistante, encubridora da marxinação histórica do galego que explica a situación actual, pero corrobora que esta calou moi fondo na sociedade. Así constata a predominio do que ela chama "discurso da imposición", baseado na preeminencia do español e na concepción unitarista de España. Os seus defensores ven calquera imposición -enténdase medidas de promoción da lingua B- como "inerentemente negativa" por discriminar os monolingües en castelán e os que proceden do resto do estado. A primeira vista, podería parecer unha simple actitude de defensa de privilexios mais tamén a atopamos fortemente enraizada entre os galegofalantes do rural. Iglesias advirte un claro anticatalanismo posto que esta comunidade acapara todas as críticas pola función discriminante que desempeña a súa lingua propia, facendo que os informantes se aliñen cos territorios monolingües do estado español e en contra de Cataluña e Euskadi. Polo tanto, percíbese a gran vixencia do principio propugnado polo "discurso da imposición": a libre elección. Estrañamente tamén a defenden aqueles que sufriron a discriminación en carne propia ou que carecen da competencia para usar o galego.

Con todo, tamén observa a existencia dun contradiscurso de carácter minoritario que, pola falta de argumentos novos, afirma a asunción do anterior. Desde esta postura, néganse á naturalización da imposición -para o que se defenden medidas de discriminación positiva-, ponderan a facilidade da aprendizaxe do galego, sitúan a Cataluña como modelo, e critican a desinformación, que fomentaría os prexuízos contra esta comunidade ou Euskadi. En suma, a autora solicita o desenvolvemento dun novo discurso.

Como conclusión, confirma que "as actitudes non son tan favorables como reflectían os estudos cuantitativos" senón que "a ideoloxía máis estendida é a que rexeita as medidas de potenciación das lingua propias". Tamén nota que a escola continúa a ser un axente castelanizante e que se infravalora o problema da competencia. Pensamos que cómpre unha investigación seria para comprobar o grao en que se cumpre, á saída do sistema educativo, o obxectivo da igualdade de competencia nas dúas linguas. Así mesmo, cre que lle hai que prestar atención á

falta de identificación co estándar. Conviría ademais, coidamos, unha implicación maior da sociedade no futuro do idioma, lonxe da falsa normalidade dos *ruralitas* e do exceso de confianza dos *urbanitas* no papel da Administración.

Estráñanos un pouco que estea tan mal visto falar galego debido a motivos ideolóxicos e que o nacionalismo se considere claramente negativo. Hai que ter en conta que o nacionalismo galego soubo seducir unha cantidade significativa de votantes nas convocatorias electorais dos últimos tempos -entre un cuarto e un sexto do total, a grandes trazos-, do que cabería agardar que xurdisen voces que defendesen o cambio lingüístico por motivación ideolóxica. Talvez exista respecto a este tema un déficit de saturación na mostra. En todo caso, semella que, en xeral, non se asume a importancia da ideoloxía nacionalista no espallamento do galego nas áreas urbanas. Tamén sería importante investigar a influencia da mala prensa do nacionalismo na imaxe, nidiamente negativa, dos neofalantes urbanos.

De por parte, gustaríanos facer mención das etiquetas utilizadas pola autora para referirse ós habitantes da cidade e das aldeas: *urbanitas* e *ruralitas*. Hoxe en día, na lingua común, a primeira ten moita máis circulación cá segunda (se ten algunha). Con todo, parécenos percibir nesa palabra un certo ton despectivo (que sería facilmente traspasable á segunda). Alén disto, aínda que as usa como substantivos, é posible achar algúns casos en que as emprega como adxectivos. Ademais esperamos que unha futura pescuda que acade unha maior variación de hábitat non vaia crear os **vilitas*. Por isto, cremos máis acaída a utilización dos adxectivos que se veñen usando habitualmente nestes casos (urbano, rural); todo isto, claro está, sen prexuízo de ulteriores termos que se poidan cuñar.

Valoramos moi positivamente os numerosos exemplos que ilustran o texto pero vemos algo confusa a información identificadora que os acompaña: cada exemplo leva indicación do grupo ó que pertence e mais do lugar ó que corresponde na transcripción. Pensamos que esta segunda observación sería útil se, como na obra de Kabatek xa mencionada máis arriba, o volume incluíse un apéndice coas transcripcións completas das conversas. Ó non ser así, só un especialista moi interesado se molestará en consultalas, polo que todos eses números o único que fan é empecer a lectura. Unha opción sería introducilos todos como notas ó final, a fin de non recargar tampouco excesivamente a serie de notas ó pé. Desarte tamén vulgamos oportuno para unha lectura máis práctica do libro mudar o xeito de referirse ós grupos. Iglesias usa unha numeración correlativa coa que o lector non ten moi claro, ata que non as memoriza, as características do grupo do que se está a falar. É certo que se pode tirar algunha información, como que os números baixos corresponden ó hábitat urbano e os altos ó rural. Non obstante, sería preferible un sinxelo sistema alfanumérico que informase claramente dos tres criterios que guíaron a conformación dos grupos: hábitat, idade e nivel de estudos, dado que existe unha relación biunívoca entre grupos e conxunto de criterios.

Tendo en conta que os nomes dos informantes foron manipulados, a solución tomada -aparentemente darlles nomes aleatorios-, non nos parece a máis axeitada para o lector. Malia que debido ó seu número, máis de medio cento, é imposible que lles corresponda a cadansúa letra do alfabeto, si sería doado repararilos homoxeneamente e, sobre todo, evitar as coincidencias que afectan ás abreviaturas -e incluso ós nomes-. Por outro lado, as abreviaturas poderían ir acompañadas -por exemplo, en subíndice-, dalgúns datos de interese, codificados, como a lingua inicial ou a habitual. Todo isto facilitaríalle ó lector a identificación do informante, así como o entendemento e interpretación das intervencións.

A pesar destes comentarios finais, que non sobordan o nivel do anecdótico, non podemos máis que felicitarnos pola publicación desta investigación que, contra o que parecía inferirse de abordaxes anteriores, nos descobre o moito que queda por navegar aínda no cido actitudinal. Así mesmo, esperamos que xurdan outros traballos de características similares que deiten nova luz sobre aspectos aínda non suficientemente iluminados. Por suposto, ponderamos de xeito especial a innovación metodolóxica que supón dentro dos estudos sobre o galego e agardamos que a esta pequena familia cualitativa, da que xa forman parte a entrevista (nas súas diversas variantes), a observación participante, a técnica Delphi ou o grupo de discusión, se unan proximamente novos membros que arrequenten a nosa comprensión dun problema científico sobre o que pivotan as esperanzas de boa parte da sociedade galega nun futuro mellor para a nosa lingua.

MOISÉS BARREIRO

Isabel González Fernández (2002): *Gramática italiana II*. Lugo: Citania, 100 pp.

Editouse recentemente o manual titulado *Gramática italiana II*, realizado pola Dra. Isabel González, catedrática de Filoloxía italiana na Universidade de Santiago de Compostela. Vén completar a *Gramática italiana I*, escrita pola Dra. María Teresa Sanmarco Bande, que recollía os aspectos máis relevantes da gramática italiana contemporánea.

A obra da Dra. González ten como meta primordial afondar nalgúns dos temas máis controvertidos da gramática italiana actual, presentando solucións a cuestións dificultosas, ás dúbidas lingüísticas que tamén son obxecto de incerteza ou discusión para os falantes italianos.

Este manual, redactado integramente en italiano, cotexa acertadamente as gramáticas italiana e galega en cada un dos temas tomados en consideración, privilexiando a súa área de difusión máis inmediata, reflexo do compromiso da autora co galego.

Isabel González soubo conxugar a exposición dos temas de gramática italiana cos aspectos diferenciadores entre o italiano e o galego, de modo que o público de fala galega pódese beneficiar desta análise contrastiva, sen por iso restrinxir o grupo de destinatarios, posto que calquera estudioso da lingua italiana encontrará nesta obra unha boa ferramenta para resolver as súas dúbidas.

A obra obxecto desta recensión responde enteiramente ó estilo da súa autora, que foi sempre o de incentivar a formación dos seus alumnos, futuros filólogos galegos que desexan afondar no coñecemento da lingua e a literatura italianas.

O volume foi aplaudido por moitos dos que nos dedicamos profesionalmente ó ensino da lingua e a súa metodoloxía. Redactado nun estilo sinxelo (isto é, sen demasiados tecnicismos), lese con gusto e interese.

A obra consta de 9 capítulos, nos que ademais a reiterada comparación co galego permítenos coñecer as curiosas disparidades entre o galego e o italiano. Pensemos por exemplo, na formación do feminino en italiano para as denominacións correspondentes a oficios e profesións¹. En galego é habitual unha frase como *a deputada do partido socialista presentou unha moción moi interesante*, mentres que en italiano para ese mesmo cargo emprégase o termo masculino *deputato* en combinación co artigo masculino ou feminino. Esta aplicación é habitual, de modo que se di *il sindaco María Abati, l'adetto culturale presso l'ambasciata italiana in Giappone, Luisa Formisano, la presidente della Camera*².

Persoalmente, como docente de lingua italiana, a lectura desta obra supúxome un maior coñecemento das estruturas complexas do italiano, ó tempo

¹ Capítulo II, *Il nome, Femminine dei nomi di professioni e di mestieri*, pp. 23-26.

² Páxina 24.

que me permitiu conhecer um pouco mais o comportamento da língua de Rosalía de Castro.

SOLEDAD PORRAS CASTRO
Universidade de Valladolid

Normas para a presentación de colaboracións

1. Os *Cadernos de Lingua* están dedicados á publicación de traballos de investigación sobre calquera aspecto da lingua galega, así coma á difusión de notas e informacións lingüísticas relevantes para o coñecemento e a promoción da lingua na sociedade. Tamén se publican recensións de obras de interese para eses mesmos fins.

2. Os traballos, notas ou recensións recibidos serán revisados por especialistas do Consello de Redacción ou do Comité Científico. En calquera caso a decisión final sobre a publicación correspóndelle ó Consello de Redacción.

3. A lingua de publicación é o galego, aínda que excepcionalmente poderán aparecer traballos escritos en portugués ou noutras linguas.

4. Os editores poderán efectuar correccións ortográficas, de puntuación ou de estilo sempre que sexan de pouca entidade e non afecten ó contido. Doutro xeito solicitarase a autorización do autor.

5. Sempre que sexa posible, o autor entregará dúas copias en papel e unha copia electrónica, compatible cos procesadores de textos máis usuais para PC. Os gráficos, de os haber, estarán inseridos no lugar correspondente do texto.

6. Nos artigos e notas aparecerá en primeiro lugar o título, seguido do nome do autor e do centro ou institución no que desenvolve o seu traballo. As recensións deben estar encabezadas pola referencia bibliográfica completa da obra comentada; o nome do autor incluírase ó final.

7. Recoméndase que o texto teña, como máximo, tres niveis de encabezamentos, numerados correlativamente 1., 2... 1.1., 1.2... 1.1.1., 1.1.2., etc., segundo o seu nivel na xerarquía.

8. As notas a pé de páxina deben evitarse na medida do posible. As citas incluíranse no texto indicando entre parénteses o apelido ou apelidos do autor, o ano de publicación da obra e, cando sexa conveniente, as páxinas; p.e., "... (Lorenzo 1996)" ou "... Kabatek (1996: 108)...". De seren necesarias, as notas ó pé deben aparecer indicadas cun número superescrito.

9. Ó final dos artigos e das notas deben aparecer recollidas todas as referencias bibliográficas, co seguinte formato:

Referencias bibliográficas

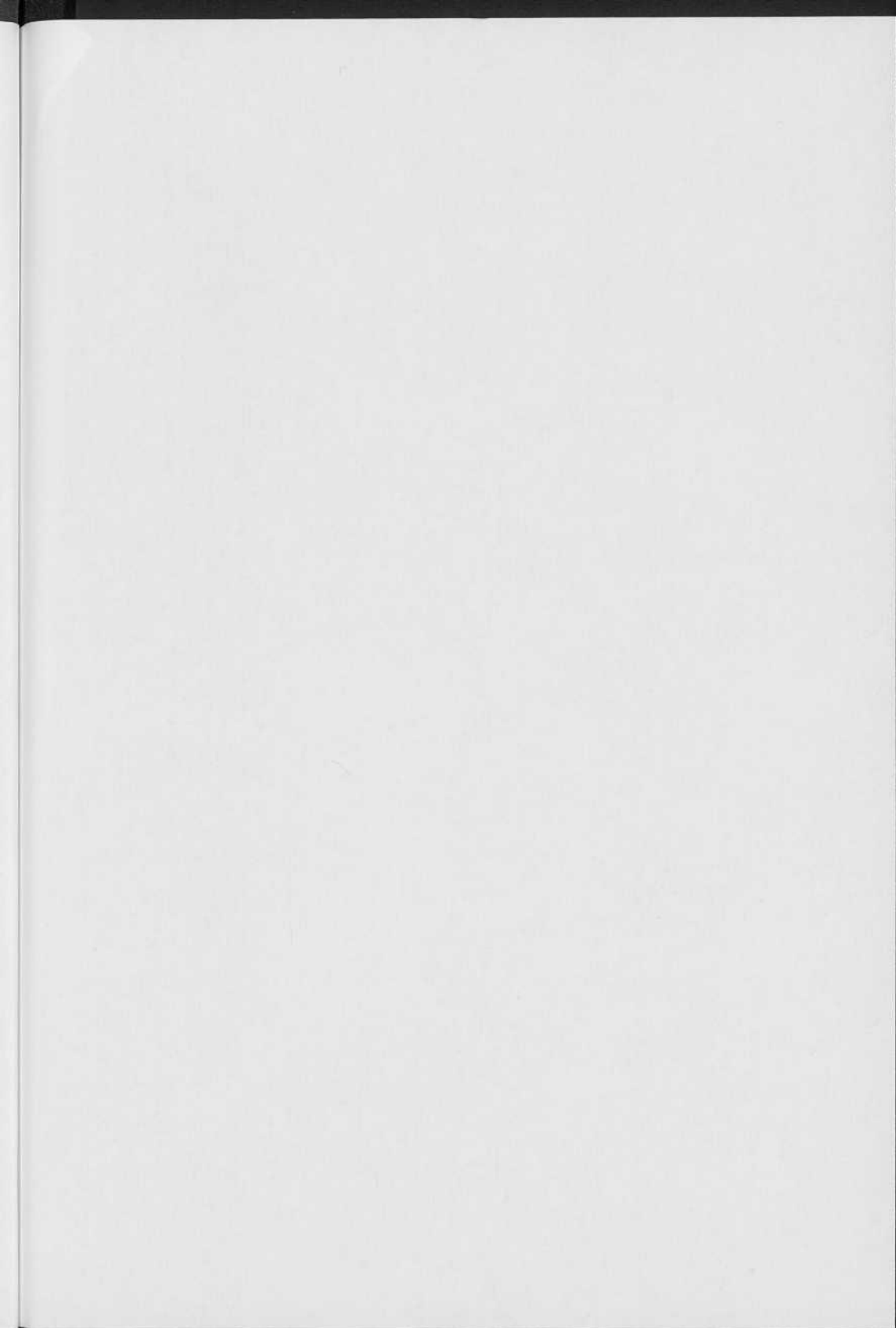
Kabatek, Johannes (1996): *Die Sprecher als Linguisten. Interferenz- und Sprachwandelphänomene dargestellt am Galicischen der Gegenwart*. Tübingen: Max Niemeyer.

Lorenzo, Ramón (1996): "Breve historia da lingua galega", in Jacyra Mota / Vera Rollemberg (eds.): *Atas do I Congreso Internacional da Associação Brasileira de Lingüística (Universidade Federal da Bahia, 1994)*. Salvador: ABRALIN / FINEP / UFBA, 33-48.

Asaka, Takekazu (1994): "O emprego do futuro do pretérito de indicativo en galego", *Studia Romanica* 27, 47-51.

10. Os orixinais para publicación enviaranse a:

XOSÉ LUÍS REGUEIRA
Paseo da Quinta, 23
15897 Santiago de Compostela

R E A L
ACADEMIA
GALEGA

CONTIDO

- 5 B. GONZÁLEZ REI,
Interferencias do castelán
galego na realización das
consoantes nasais
- 27 V. FORMOSO GOSENDE,
Linguaxe e empresa en Galicia.
Aproximación a usos e actitudes
- 63 A. FERNÁNDEZ SALGADO,
X. LOREDO GUTIÉRREZ,
H. CASARES BERG,
I. SUÁREZ FERNÁNDEZ,
M. RODRÍGUEZ NEIRA,
M. GONZÁLEZ GONZÁLEZ,
Revisión das actitudes lingüísticas
da mocidade galega: Resultados
dunha achega indirecta e cualitativa
- 75 S. DOMÍNGUEZ PORTELA,
Achega ó vocabulario mariñeiro
do Val Miñor
- 123 C. BÚA,
A zangarriada
- 129 M. GONZÁLEZ GONZÁLEZ,
Síntese dos cambios no novo
texto das normas ortográficas
e morfolóxicas do idioma galego,
aprobadas pola R.A.G., en sesión
plenaria do día 12 de xullo de 2003,
con respecto ó texto da edición de 1995

